

VAPAAEHTOISUUS- JA OIKEUDENMUKAISUUSKOKEMUKSET
LÄHISUHDEVÄKIVALLAN SOVITTELUSSA

Teppo Tapani Mattsson
Helsingin yliopisto
Valtiotieteellinen tiedekunta
Sosiaalipsykologia
Pro gradu -tutkielma
Marraskuu 2019

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty		Laitos – Institution – Department	
Valtiotieteellinen tiedekunta		Sosiaalitieteiden laitos	
Tekijä – Författare – Author			
Teppo Tapani Mattsson			
Työn nimi – Arbetets titel – Title			
Vapaaehtoisuus- ja oikeudenmukaisuuskokemukset lähisuhdeväkivallan sovittelussa			
Oppiaine – Läroämne – Subject			
Sosiaalipsykologia			
Työn laji – Arbetets art – Level		Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages	
Pro gradu -tutkielma		85 + 48	
Aika – Datum – Month and year			
Marraskuu 2019			
Tiivistelmä – Referat – Abstract			
<p>Lähisuhdeväkivallan sovittelu on Suomessa ollut lakisääteistä vuodesta 2006, jota ennen sitä sovitteltiin eri laajuudella Suomen eri osissa. Lähisuhdeväkivallan sovittelu on ollut alusta alkaen varsin kiistanalaista. Uhrin asemaa on sovittelussa pidetty huonona, hänen aitoa vapaaehtoisuuttaan on epäilty ja rikoksesta epäillyn on katsottu pääsevän sovittelussa liian vähällä. Toisaalta sovittelusta on saatu runsaasti hyviä kokemuksia ja osapuolia on ohjattu palveluiden piiriin. Kahdessa viimeisessä hallitusohjelmassa lähisuhdeväkivallan sovittelun asema on ollut selvittelyn kohteena.</p> <p>Tässä tutkielmassa tarkastellaan lähisuhdeväkivallan sovittelun osapuolten ja sovittelijoiden oikeudenmukaisuus- ja vapaaehtoisuuskokemuksia ja heidän kokemuksiaan sovittelun menettelytavoista. Vertailuryhmänä tutkimuksessa ovat muun väkivallan kuin lähisuhteessa tapahtuneen väkivallan sovittelun osapuolet ja sovittelijat.</p> <p>Tutkimus toteutettiin poikittaistutkimuksena kyselyllä, jonka kohteina olivat kolmen Etelä-Suomen sovittelutoimiston lähisuhdeväkivallan ja muun väkivallan sovittelun osapuolet ja sovittelijat noin 12 kuukauden aikana vuosina 2016–2017. Oikeudenmukaisuuskokemuksen mittari perustui Colquittin (2001) ja Gramatikovin ym. (2009) tuloksiin, vapaaehtoisuuden mittari itseohjautuvuusteorian ulkoisen kontrollin mittareihin ja sovittelun menettelytapojen mittari Alexanderin (2008) metamalliin. Kyselyä testasivat vapaaehtoiset sovittelijat ja sovittelutoimiston henkilökunta noin kahden kuukauden ajan. Kyselyn oltua käynnissä noin kaksi kuukautta havaittiin, että vastausprosentti on erittäin huono. Korjaustoimenpiteenä kyselyä lyhennettiin, mutta toimenpiteistä huolimatta vastausprosentti jäi selvästi tavoitetta alhaisemmaksi.</p> <p>Aineisto (n = 169) analysoitiin R-ohjelmistolla käyttäen muun muassa havainnollistavia kuvia, faktorianalyysiä, ei-parametrisiä testejä, lineaarista regressioanalyysiä ja logistista regressioanalyysiä. Aineiston perusteella osapuolet kokevat sovittelun oikeudenmukaisemmaksi kuin sovittelijat arvioivat. Osapuolet myös kokevat sovittelijan ohjaavan sovittelutapahtumaa voimakkaammin kuin sovittelijat arvioivat mutta osapuolet ovat tyytyväisempiä sovitteluun kokonaisuutena kuin sovittelijat arvioivat. Vapaaehtoisuus- ja oikeudenmukaisuuskokemuksissa ei ole eroa lähisuhdeväkivallan ja muun väkivallan sovittelussa. Fasilitoiva sovittelun menettelytapa vaikuttaa positiivisesti oikeudenmukaisuuskokemukseen lähisuhdeväkivaltatapauksissa mutta muun väkivallan sovittelussa sillä ei havaittu olevan merkitystä.</p> <p>Osapuolet ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta erittäin tyytyväisiä sovitteluun ja oikeudenmukaisuuskokemus on hyvin myönteinen. Vaikka osapuolet kokevat, että he osallistuvat sovitteluun vapaaehtoisina, he voivat kuitenkin kokea syyllisyyttä, elleivät hakisi sovintoa, tai he voivat epäillä kieltäytymisen aiheuttavan pahaa mieltä toiselle henkilölle. Aineisto tukee lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista mutta osapuolten aitoon haluun ja kykyyn osallistua sovitteluun on syytä kiinnittää huomiota. Tutkielmassa annetaan joitakin suosituksia sovittelutoiminnan kehittämiseksi. Jatkotutkimus lähisuhdeväkivallan sovittelun osapuolten ja sovittelijoiden kokemuksesta ja sovittelun vaikuttavuudesta on tarpeellista. Tutkielmassa esitetään ehdotus jatkotutkimuksen tutkimusasetelmasta ja tutkimuksen menettelytavoista, jotta toiminnan kehittämisen pohjaksi saataisiin riittävän luotettavaa tietoa.</p>			
Avainsanat – Nyckelord – Keywords			
Lähisuhdeväkivalta, sovittelu, oikeudenmukaisuus, vapaaehtoisuus, sovittelun menettelytavat, kvantitatiivinen tutkimus, kyselytutkimus			

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty
Faculty of Social Sciences

Laitos – Institution – Department
Department of Social Research

Tekijä – Författare – Author
Teppo Tapani Mattsson

Työn nimi – Arbetets titel – Title
Perceived Voluntariness and Justice in the Mediation of Intimate Partner Violence

Oppiaine – Läroämne – Subject
Social Psychology

Työn laji – Arbetets art – Level
Master's thesis

Aika – Datum – Month and year
November 2019

Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages
85 + 48

Tiivistelmä – Referat – Abstract

The mediation of intimate partner violence (IPV) has been statutorily regulated in Finland since year 2006. Earlier IPV was mediated around Finland to different extents. The mediation of IPV has been very controversial from the very beginning. Status of victims has been considered bad, there have been doubts about her/his voluntariness and it has been seen that the suspect is too slightly affected. On the other hand there has been a lot good experiences of mediation and the parties have been instructed to further services.

This thesis studies perceived justice and voluntariness in the mediation of IPV and perceived mediation procedures of mediation parties and mediators. As a control group in the study there were mediation parties and mediators of cases with other violence than IPV.

The study was cross-sectional and the survey aimed to cover all parties and mediators of IPV and non-IPV violence mediation cases managed by three service providers in Finland during 12 months period. Measure of perceived justice was based on results by Colquitt (2001) and Gramatikov et al (2009), measure of voluntariness was based on self-regulation questionnaires of self-determination theory and measure of mediation procedure was based on the metamodel of Alexander (2008). The survey was tested by employees of mediation service providers and by voluntary mediators. After a short period it was found that the response rate is very low. As a corrective action the survey was truncated but despite survey simplification response rate did not achieve target level.

Data (n = 169) was analysed with R software using illustrative figures, factor analysis, non-parametric test, linear regression analysis and logistic regression analysis. Based on study data mediation parties perceive mediation as more fair than mediators. Parties also perceive that mediators control more the process than mediators assess but parties are more satisfied with the mediation than mediators assess. There are no differences of perceived voluntariness and justice between IPV mediation and other violence than IPV mediation. Facilitative mediation style is in positive relation with perceived justice in IPV cases but in control group no relation was seen between the constructs.

Almost all mediation parties are very satisfied with the mediation and their perceived justice is very positive. Even the parties see that they are voluntarily in mediation, they might feel guilt if they were not aiming to reconciliation, or they might think that their refusal to participate mediation could upset the other party. Study data supports that it's reasonable to continue IPV mediation but attention should be drawn to the genuine desire and capacity of the parties to participate mediation. In the thesis there are some recommendations how to develop mediation activities. Further studies are needed to understand better IPV mediation effectiveness and how the parties and mediators perceive the mediation. In the thesis a study design is presented to get valid and reliable data for continuous development of IPV mediation activities.

Avainsanat – Nyckelord – Keywords

Intimate Partner Violence, IPV, mediation, alternative dispute resolution, ADR, justice, voluntariness, quantitative study, survey study

Sisältö

1	Johdanto	1
2	Sovittelu ja sen taustateoriat	3
2.1	Restoratiivinen oikeus	4
2.2	Sovittelu konfliktinratkaisuna	7
2.3	Sovittelun teoreettiset mallit ja menettelytavat	11
2.3.1	Evaluatiivinen ja fasilitatiivinen sovittelu	11
2.3.2	Transformatiivinen sovittelu	14
2.3.3	Alexanderin metamalli	15
2.4	Rikossovittelu Suomessa	18
2.5	Lähisuhdeväkivallan sovittelu	20
3	Vapaaehtoisuus sovittelussa	24
3.1	Vapaaehtoisuus-käsitteestä	24
3.2	Vapaaehtoisuus ja itseohjautuvuusteoria	28
4	Oikeudenmukaisuus sovittelussa	30
4.1	Organisaatio-oikeudenmukaisuus	31
4.2	Oikeudenmukaisuus oikeudenkäytössä ja sovittelussa	32
5	Vapaaehtoisuuden, oikeudenmukaisuuden ja sovittelun menettelytapojen suhteesta	34
6	Tutkimuksen tavoitteet	36
7	Tutkimusmenetelmät	38
7.1	Tutkimusasetelma ja osallistujien valinta	38
7.2	Kyselyn toteutuminen	40
7.3	Kyselyn osiot ja tutkimusmuuttujat	42
7.4	Aineiston alkuvalmistelu	44
7.5	Tutkimuksen muuttujat ja niiden muunnokset	45
7.5.1	Faktorianalyysi	45
7.5.2	Muuttujat ja niiden muunnokset	49
7.6	Analyysin vaiheet ja analyysimenetelmät	51
7.6.1	Aineiston kuvaus	51
7.6.2	Tutkimusaineiston riippumattomuudesta	51
7.6.3	Oikeudenmukaisuus ja vapaaehtoisuus – ryhmäerot (hypoteesit 1 ja 2)	53
7.6.4	Oikeudenmukaisuuden ja vapaaehtoisuuden suhde (hypoteesi 3)	54
7.6.5	Fasilitoivan sovittelun ja oikeudenmukaisuuden suhde (hypoteesi 4a)	54
7.6.6	Fasiloitoivan sovittelun ja vapaaehtoisuuden suhde (hypoteesi 4b)	57
8	Eettiset kysymykset	57
9	Tulokset	59
9.1	Kuvailevat tulokset	59

9.2	Oikeudenmukaisuus ja vapaaehtoisuus – ryhmäerot (hypoteesit 1 ja 2)	63
9.3	Oikeudenmukaisuuden ja vapaaehtoisuuden suhde (hypoteesi 3)	64
9.4	Fasilitoivan sovittelun ja oikeudenmukaisuuden suhde (hypoteesi 4a)	66
9.5	Fasilitoivan sovittelun ja vapaaehtoisuuden suhde (hypoteesi 4b)	71
10	Pohdinta	72
10.1	Tulokset suhteessa teoriaan ja aiempaan tutkimukseen	73
10.1.1	Vapaaehtoisuus- ja oikeudenmukaisuuskokemukset – ryhmäerot	73
10.1.2	Vapaaehtoisuuden ja oikeudenmukaisuuden suhde	75
10.1.3	Sovittelun menettelytapojen vaikutus	75
10.2	Tutkimuksen kriittinen arvio	77
10.2.1	Tutkimusasetelma ja aineisto	78
10.2.2	Käsitteiden operationalisointi ja mittarien luotettavuus	79
10.2.3	Analyysimenetelmät	81
10.3	Suosituksia menettelytapojen kehittämiseksi	82
10.4	Jatkotutkimus	83
10.4.1	Tutkimuksen aineiston jatkoanalyysi	83
10.4.2	Pitkittäistutkimus lähisuhdeväkivallan sovittelusta	84
10.5	Johtopäätökset	85
11	Lähteet	86
12	Liitteet	99
	Liite 1. Lähisuhdeväkivalta ilmiönä	99
	Liite 2. Tutkimuksen ja kyselyn esittely sovittelijoille	108
	Liite 3. Tutkimuksen esittely ja kutsu tutkimukseen	110
	Liite 4. Kyselyn ensimmäinen versio osapuolille	111
	Liite 5. Kyselyn toinen versio osapuolille	115
	Liite 6. Kyselyn ensimmäinen versio sovittelijoille	118
	Liite 7. Kyselyn toinen versio sovittelijoille	122
	Liite 8. Kyselyn väitemuuttujat	125
	Liite 9. Rekisteriseloste	126
	Liite 10. Tutkimusmuuttujien hajontakuviot	128
	Liite 11. Tutkimusmuuttujien tunnuslukuja	129
	Liite 12. Tutkimusmuuttujien jakaumat	131
	Liite 13. Lisätuloksia taustamuuttujien mukaan	132

1 Johdanto

Rikos- ja riita-asioiden sovittelu on ollut lakisääteistä Suomessa vuodesta 2006 (Sovittelulaki, 2005). Sitä ennenkin sovittelutoimintaa on ollut Suomessa parin vuosikymmenen ajan. Sovittelun organisointi perustuu alueellisiin sovittelutoimistoihin, joissa on virkavastuulla toimivia ohjaajia sekä suureen joukkoon vapaaehtoisia sovittelijoita, jotka ovat saaneet vähintään vaadittavan minimikoulutuksen.

Rikossovittelun piirissä ovat erityisesti vahingonteot ja ei-törkeä väkivalta (rikosnimike lievä pahoinpitely tai pahoinpitely, ei törkeä pahoinpitely), vaikka sovittelulaki ei sulje pois vakavienkaan rikosten sovittelua. Lähisuhdeväkivallan sovittelusta on laissa erityismääräyksiä. Vuonna 2011 astui voimaan rikoslain muutos (Rikoslaki, luku 21, 16 §), jonka mukaan lähisuhdeväkivallassa lieväkin pahoinpitely on virallisen syytteen alainen. Lakimuutos lisäsi lähisuhdeväkivaltaan liittyviä sovittelualoitteita ja sovittelua. Lähisuhdeväkivallan sovittelu on lainvalmistelusta lähtien ollut varsin kiistanalaista. Siitä huolimatta merkittävä osa kaikista sovittelutapauksista liittyy lähisuhdeväkivaltaan (Elonheimo & Kuoppala, 2019, s. 1–2, 7–8). Menettelytavat ovat myös olleet melko vaihtuneet. Erityisesti useat naisjärjestöt ovat katsoneet, että lähisuhdeväkivallan taustalla on yhteiskunnassa oleva miesten valta-asema ja että sovittelu ei ole lainkaan sovelias menettely lähisuhdeväkivallassa. Erityisenä epäilyn aiheena on ollut uhrina olevan naisen alisteinen ja miestä heikompi asema sovittelussa, jossa suuri vaara on epäoikeudenmukaisen ratkaisun syntyminen. Naisasialiike on pitänyt tuomioistuimen käsittelyä kaikissa lähisuhdeväkivaltatapauksissa välttämättömänä.

Eduskunta hyväksyi vuonna 2015 hallituksen lakiesityksen sovittelulain muuttamiseksi (HE 329/2014 vp). Lakimuutos astui voimaan 1.1.2016, jolloin sovittelutoiminnan järjestämisvelvollisuus siirtyi Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitokselle (THL). Lakiesitykseen liittyvässä lakivaliokunnan mietinnössä todetaan, että tavoitteena on kehittää sovittelutoimintaa yhdenmukaiseksi ja tasalaatuiseksi koko maassa. Tärkeänä mietinnössä pidetään sovittelijoiden osaamista erityisesti lähisuhdeväkivallan sovittelussa. (Lakivaliokunnan mietintö 33/2014 vp.) Sipilän hallituksen tasa-arvo-ohjelman (Hallituksen tasa-arvo-ohjelma, 2016) mukaisesti sosiaali- ja terveysministeriö asetti työryhmän selvittämään, miten sovitteluun ohjaamista ja sovittelun rajaamista lähisuhdeväkivallan ta-

pauksissa voidaan täsmentää. Työryhmän raportti julkaistiin tammikuussa 2019 (Lähi-suhdeväkivallan sovittelu - nykytila ja kehittämissuhteet, 2019). Rinteen hallituksen ohjelmassa (Hallituksen ohjelma 6.6.2019) todetaan: *Sovittelun käyttöä vahvistetaan oikeudenkäyntien määrän vähentämiseksi. Sovittelua ei käytetä tilanteissa, jossa se saattaa uhata uhrin oikeusturvaa. Arvioidaan lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkamista.* Näin ollen lähisuhdeväkivallan sovittelu on yhteiskuntapoliittisesti varsin tärkeä tutkimuskohde.

Sovittelutoiminnan keskeiset arvot ovat vapaaehtoisuus, luotettavuus ja puolueettomuus. Ne ovat hyvin tärkeässä asemassa myös sovittelulaissa (Sovittelulaki, 2005). Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää lähisuhdeväkivallan sovittelun osapuolten vapaaehtoisuus- ja oikeudenmukaisuuskokemuksia sekä näiden ja sovittelutoiminnan menettelytapojen suhdetta pääasiassa kvantitatiivisin menetelmin. Vapaaehtoisuus- ja oikeudenmukaisuuskokemuksia sovittelun piirissä ei ole kansainvälisestikään juuri tutkittu kvantitatiivisesti, joten tutkimuksessa myös kehitetään aihepiiriin liittyviä tutkimus- ja mittausmenetelmiä. Tutkimus on osaksi luonteeltaan eksploraatiivinen ja tavoitteena on saada lisätietoa jatkotutkimusta varten. Sovittelutoiminnan kehittämistä Suomessa tutkimus auttaa lisäämällä ymmärrystä sovittelutoiminnan keskeisten arvojen luonteesta ja niiden toteutumisesta käytännön sovittelutyössä.

Tutkimus on monitieteinen ja sen lähteinä ovat sosiaalipsykologisen tutkimusten lisäksi myös konfliktin hallintaan ja restoratiiviseen oikeuteen liittyvät tutkimukset ja raportit. Osa lähteistä on katsausluonteisia artikkeleita tai ne voivat perustua eri palveluntuottajien raportteihin, jotka eivät ole vertaisarvioituja tutkimuksia.

Tässä työssä *lähisuhdeväkivalta* on perheenjäsenten, lähisukulaisten ja yhdessä asuvan yhteisön jäsenten välistä väkivaltaa. Myös jo päättäneissä lähisuhteissa olleiden ihmisten (esim. ex-puolisot) välinen väkivalta tulkitaan lähisuhdeväkivallaksi. Tutkimuksen kohteena on kuitenkin pääasiassa lähisuhdeväkivallan osa-alue parisuhdevalta. Se viittaa parisuhteessa olevien tai olleiden ihmisten väliseen väkivaltaan mukaan lukien mies- ja naisparit. Käsite ei myöskään ota kantaa väkivallan tekijän tai uhrin sukupuoleen. Lähisuhdeväkivalta ilmiönä on hyvin moniulotteinen ja huolta herättävä ja sen

tunteminen on tämän tutkimuksen kannalta tärkeää. Taustoittavana aineistona liitteessä 1 on lyhyt kuvaus lähisuhdeväkivaltaa selittävistä teorioista, sen dynamiikasta ja esiintyvyydestä.

Luvussa 2 esitellään sovittelun taustateorioita ja keskeisiä arvoja, sovittelun luokitteluita ja menettelytapoja, rikossovittelun toimintatapoja Suomessa ja lähisuhdeväkivallan sovittelun erityispiirteitä ja sitä kohtaan esitettyä kritiikkiä. Luvun taustoittavat tiedot auttavat toivottavasti tutkimusasetelman ymmärtämistä. Luvuissa 3 ja 4 esitellään tutkimuksen kannalta keskeiset käsitteet vapaaehtoisuus ja oikeudenmukaisuus. Näihin liittyviä tutkimuksia esitellään luvuissa 3–5 taustaksi tutkimuskysymykseen, tutkimushypoteeseihin ja käsitteiden operationalisointiin.

Luvussa 6 esitellään tutkimuksen tavoitteet, tutkimusasetelma ja teorian ja tutkimuksen perusteella tehdyt tutkimushypoteesit. Luvussa 7 tarkastellaan tutkimusmenetelmiä: kyselyn kohteet ja aineiston keräämisen menettelyt, käsitteiden operationalisointi, aineiston kerääminen ja sen haasteet ja aineiston käsittelyssä käytetyt tilastolliset menetelmät ja niiden vaatimien oletusten tarkastelu. Luvussa 8 tarkastellaan tutkimukseen liittyviä eettisiä kysymyksiä ja luvussa 9 ovat tutkimuksen tulokset. Viimeisessä luvussa 10 pohditaan tutkimusta kriittisesti, esitetään joitakin kehitysehdotuksia sovittelutoiminnan menettelytapoihin ja ehdotetaan tutkimusasetelmaa jatkotutkimusta varten.

2 Sovittelu ja sen taustateoriat

Sovittelukäsitteellä ja -toiminnalla on monimuotoinen tausta ja käsite voikin yhteydestä riippuen saada erilaisia merkityksiä. Yleisluonteisesti sovittelulla tarkoitetaan epämuodollista menettelyä, missä neutraali kolmas osapuoli avustaa ilman minkäänlaista painostusta tai vallankäyttöä konfliktin tai riidan osapuolia löytämään yhteisesti hyväksyttävän ratkaisun (Bush & Folger, 2005, s. 8; Ervasti & Nylund, 2014, s. 133–137).

Ervasti ja Nylund (2014, s. 9) toteavat, että konfliktiteoreetikot ovat pyrkineet erottamaan käsitteet konflikti ja riita toisistaan. Riita on ymmärretty selkeäksi ja rajatuksi, usein juridiseen muotoon puetuksi ristiriidaksi, kun taas konflikti saattaa olla syvempi

ja laajempi osapuolten perustarpeisiin liittyvä ristiriita (mts. s. 11). Tässä työssä käytetään käsitettä konflikti laajassa merkityksessä ja se voi tarkoittaa myös rajattua, tarkasti muotoiltua riitaa.

Konfliktin osapuolet voivat olla yksittäisiä henkilöitä, naapureita, perheitä, sukuja, yrityksiä tai mitä tahansa ryhmiä. Osapuolia konfliktissa voi olla myös enemmän kuin kaksi. Ryhmien välisissä konflikteissa yksittäiset henkilöt voivat olla näennäisiä konfliktin osapuolia, vaikka konflikti voi liittyä laajemmin koko ryhmään tai sen muihin jäseniin. (Ervasti & Nylund, 2014, s. 19–20.)

Konfliktista riippuen osapuolilla voi olla erilaisia nimityksiä. Rikosasioiden virallisissa yhteyksissä käytetään usein nimityksiä asianomistaja tai uhri ja epäilty tai tekijä. Sovittelussa kuitenkin pyritään neutraaliin ilmaisuun ja usein puhutaan vain asianosaisista tai osapuolista. Rikosasioiden sovittelun näkökulmaa esitellään luvussa 2.1. Luvussa 2.2 tarkastellaan lyhyesti neuvottelumenetelmien ja konfliktinratkaisun teorioita, jotka ovat varsin paljon vaikuttaneet myös rikossovittelun käytäntöihin. Luvussa 2.3 esitellään sovittelun teoreettisia malleja, joita tässä työssä käytetään menettelytapojen operationalisoinnissa.

2.1 Restoratiivinen oikeus

Restoratiivisessa oikeudessa nähdään, että ihmisten väliset rikkomukset, väkivalta ja yhteisöjen konfliktit ovat merkkejä hajonneista suhteista (Umbreit & Armour, 2011). Zehr (1990) kehitti kirjassaan *Changing lenses: a new focus on crime and justice* restoratiivisen oikeuden käsitteellisen perustan. Hänen määritelmänsä käsitteelle on:

Restoratiivinen oikeus on prosessi, missä rikkomukseen osalliset mahdollisimman laajasti vedetään mukaan ja he yhteisesti tunnistavat ja käsittelevät tapahtunutta vahinkoa, tarpeita ja velvoitteita, jotta tilanne voidaan parantaa ja palauttaa niin oikeudenmukaiseksi kuin mahdollista. (Zehr, 2002, s. 37.)

Restoratiivisen oikeuden periaatteita ja käsitettäkin on kuitenkin käytetty jo ennen Zehriä (1990): useilla alkuperäiskansoilla on ollut oikeusjärjestelmiä, joissa on ollut restoratiivisen oikeuden piirteitä, ja jo 1800-luvusta alkaen käsite on esiintynyt useissa kristillisissä yhteyksissä (Gade, 2018; Umbreit & Armour, 2011).

Elonheimo (2004) suomentaa käsitteen *korjaavaksi oikeudeksi*, mitä myös Flinck (2013) käyttää. Tässä esityksessä käytetään kuitenkin pääasiassa käsitettä restoratiivinen oikeus, koska se on tällä hetkellä yleisessä käytössä sovittelukentässä.

Restoratiivista oikeutta luonnehditaan usein suhteessa perinteiseen rikosoikeuteen (Ervasti & Nylund, 2014, s. 486–495; Zehr, 2002, s. 19–21):

Rikosoikeus	Restoratiivinen oikeus
Rikos on rikkomus lakia kohtaan ja loukkaa valtiota	Rikos loukkaa ihmistä ja ihmisten välisiä suhteita
Rikkomus edellyttää syyllisen tunnistamisen ja keskitytään menneisyyteen	Rikkomus luo velvoitteita, vaatii vastuun ottamisen ja huomio myös tulevassa
Kärsimys tärkeänä osana rangaistusta ja rikosten ennaltaehkäisemistä	Tilanteen ennallistaminen kaikkien osapuolten näkökulmasta
Uhri ja yhteisö ovat syrjässä; tekijän rankaiseminen keskiössä ja tekijä passiivinen	Uhri ja uhrin tarpeet otetaan mukaan; tekijä ottaa vastuun

Umbreit ja Armour (2011, s. 18–24) erottelevat useita hieman toisistaan poikkeavia restoratiivisen oikeuden dialogin muotoja, joista rikossovittelu (victim–offender mediation, VOM¹) ja jossain määrin conferencing (family group conferencing, FGC) ovat Suomessa käytettyjä.

Suomen rikos- ja riita-asioiden sovittelu (Sovittelulaki, 2005) perustuu victim–offender mediation -sovitteluun, joten nimi rikossovittelu on perusteltu. Suomen rikossovitteluun perehdytään tarkemmin luvussa 2.4.

Conferencing-menettelyssä neuvottelussa ovat mukana molempien osapuolten tukihenkilöt ja muut mahdolliset yhteisön edustajat (Umbreit & Armour, 2011, s. 19). Suvi Nieminen (2018) on opinnäytetyössään tutkinut menettelyn toimivuutta rikos- ja riita-asioiden sovittelussa.

Restoratiivisessa oikeudessa on joukko menettelyitä ja arvoja, jotka saattavat esittäjästä riippuen jossain määrin poiketa toisistaan, mutta seuraavassa luetellaan kuitenkin joukko keskeisiä periaatteita (Elonheimo, 2004; Flinck, 2013, s. 16–20; Umbreit & Armour, 2011, s. 6–10; Zehr, 2002, s. 19–41).

¹ Ervasti ja Nylund (2014, s. 485–486) ovat käyttäneet VOM-käsitteen suomennoksena nimenomaan käsitettä rikossovittelu.

Asianosaiset ovat keskiössä. Vaikutusvaltaisessa artikkelissaan *Conflicts as property* norjalainen Nils Christie (1977) toteaa, että perinteisessä oikeusjärjestelmässä *juristit ovat erityisen taitavia varastamaan konfliktit* osapuolilta. Restoratiivisessa oikeudessa osapuolet ovat oman asiansa parhaita asiantuntijoita ja neutraali sovittelija on avustavassa ja mahdollistavassa roolissa.

Vahinkojen korjaaminen ja vastuunotto. Kuka on kärsinyt? Mitä hän tarvitsee? Ihmisen suhtaudutaan kokonaisvaltaisesti – kyseessä voivat olla aineelliset, henkiset tai ihmissuhteisiin liittyvät vahingot. Tavoitteena on, että keskustelun avulla tekijä ottaa vastuun teostaan ja haluaa korjata syntyneen vahingon. Hänen on vaikeampi vähätellä tekojaan kohdatessaan toisen osapuolen ja kuultuaan tekojen vaikutuksista. Vastuunotto voi myös vähentää uusintarikollisuutta.

Menettelyn ja tuloksen oikeudenmukaisuus². Osapuolten tasavertainen kohtelu on oleellista ja heidän itsemääräämisoikeuttaan tulee kunnioittaa. Kaikkien äänen tulee tulla kuuluviin. Keskustelu on *kunnioittavaa* ja eikä rikkomuksen tekijää tuomita. Restoratiivinen oikeus mahdollistaa osapuolia *yhdistävän häpeän* (reintegrative shame) tunteen (Braithwaite, 1989, s. 54–68)

Vapaa ja avoin dialogi. Osapuolille tarjotaan turvallinen ympäristö suoraan ja epäsuoraan dialogiin, missä he voivat käyttää omia ilmaisujaan ilman ulkoista ohjausta, osoittaa tunteitaan ja kertoa kokemuksistaan rehellisesti ilman sanktioiden vaaraa. Tunteiden ilmaisemisen ja toisen ymmärtävä suhtautuminen voivat helpottaa pääsemistä tapahtumien yli.

Kokonaisvaltaisuus ja rehabilitaatio. Otetaan huomioon ihmiset kokonaisuutena: rikkomus voi vaikuttaa fyysisesti, henkisesti ja sosiaalisesti. Taustalla voi olla perusongelmia, joihin pyritään puuttumaan ja ohjaamaan osapuolia lisäävun piiriin tarpeen mukaan. Ratkaisuja etsitään laajasti ja luovasti: osapuolten taustalla oleva intressit eikä niinkään suorat vaatimukset ovat keskiössä. Tämä mahdollistaa molempien osapuolten ja yhteisön kannalta hyvä ratkaisun.

² Oikeudenmukaisuuskäsitettä ja sen merkitystä sovittelussa käsitellään tarkemmin luvuissa 4 ja 5.

Yhteisöllisyys. Osapuolten läheisiä voi olla mukaan restoratiivisen oikeuden tapaamisessa. He voivat olla tukena keskustelussa ja he voivat auttaa osapuolia myöhemmin, esimerkiksi tukemalla tekijää siten, että vastaavia rikkomuksia ei enää tapahtuisi. Konfliktilla on usein suuri vaikutus myös lähiyhteisöön, minkä ymmärtäminen voi parantaa tekijän vastuunottoa. Yhteisöllinen kohtaaminen voi myös auttaa osapuolia ymmärtämään ja oppimaan yhteisön normeja ja arvoja.

Restoratiivisen oikeuden kehittämiseen on oleellisesti vaikuttanut australialainen John Braithwaite (Ervasti & Nylund, 2014, s. 491). Braithwaite esittää teoksessaan vuodelta 1989 kriminologisen teorian *reintegratiivisesta häpeästä*. Käsite reintegratiivinen häpeä on vastapari leimaavalle häpeälle. Jos yhteisö tuottaa rikoksen tekijälle leimaavaa häpeää, hän ajautuu helposti rikollisiin alakulttuureihin ja irtautuu muista rakentavammista ryhmistä. Rikolliseen alakulttuuriin ajautuminen antaa roolimalleja, opettaa rikollisia menettelytapoja ja erilaisia rikoksia neutralisoivia ajattelutapoja. Reintegratiivinen häpeä voi syntyä rikoksen käsittelystä yhteisössä, anteeksiannossa ja siitä, että rikoksen tekijää ei kohdella rikollisena. Häpeä ja reintegraatio eivät tyypillisesti tapahdu samanaikaisesti vaan peräkkäin ennen kuin rikollinen käyttäytyminen muuttuu jatkuvaksi. Reintegratiivisessa häpeässä tekoa kutsutaan vääräksi ja epämoraaliksi, mutta tekijää ei ihmisenä tuomita vaan häntä pidetään pohjimmiltaan hyvänä. (Braithwaite, 1989, s. 98–104.)

Kohdassa 2.4 käsitellään tarkemmin rikos- ja riita-asioiden sovittelua ja sen periaatteita restoratiivisen oikeuden näkökulmasta.

2.2 Sovittelu konfliktinratkaisuna

Vaikutusvaltaisessa kirjassaan Bush ja Folger (2005) esittävät neljä näkökulmaa sovittelun prosessista. Kertomukset esitellään tässä lyhyesti, koska niistä saa hyvän kokonaiskuvan sovittelukentästä ja suhtautumisesta siihen.

*Tyytyväisyystarinan*³ mukaan sovittelu on vahva väline, jolla inhimillisiä tarpeita voidaan tyydyttää ja vähentää osapuolten kärsimystä yksittäisissä konflikteissa. Koska sovittelu on joustavaa, yhteisymmärrystä hakevaa ja epämuodollista, se voi avata aivan

³ Bushin ja Folgerin (2005) termien käännöksessä on noudatettu Ervastin ja Nylundin (2014) käytäntöä.

uusia näkökulmia osapuolten väliseen ongelmaan. Se voi myös auttaa osapuolia kehystämään riitaisen tilanteen uudelleen ja näkemään tilanteen yhteisenä ongelmana. Sovittelun on havaittu myös tuovan etuja oikeuslaitoksen paineisiin. (Mts. 9–11.) Rikos- ja riita-asioiden sovittelussa Suomessa on runsaasti tyytyväisyystarinan piirteitä (ks. luku 2.4).

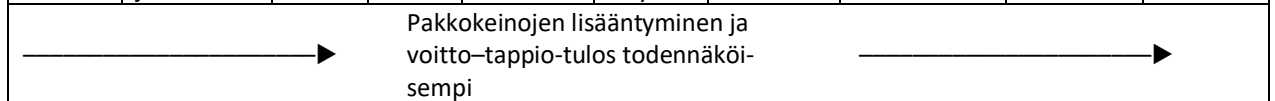
Bushin ja Folgerin (2005) *sosiaalisen oikeudenmukaisuuden tarinan* sovittelu tarjoaa tehokkaan menettelyn koota yhteen ihmisiä, joilla on yhteisiä intressejä, ja siten rakentaa vahvempia yhteisön rakenteita ja siteitä. Tämä on tärkeää, koska yhteisön ulkopuolelle jääneet ihmiset voivat joutua hyväksikäytön kohteeksi ja koska yhteisön tehokkaampi rakenne voi estää tällaisia ilmiöitä ja parantaa sosiaalista oikeudenmukaisuutta. (Mts. 11–13.) Hyvä esimerkki tämän tarinan mukaisesta menettelystä on suomalainen yhteistyösovittelumalli, joka voitti Euroopan rikosentorjuntaneuvoston (ECPA) kilpailun (Piispa, 2018).

Transformaatiotarinan mukaan sovittelun erityinen voima on muuttaa vuorovaikutusta konfliktissa siten, että konflikti voi vahvistaa osapuolia ja heidän yhteisöään. Sovittelu on epämuodollista ja siinä pyritään yhteisymmärrykseen, jolloin osapuolilla on mahdollisuus itse määritellä ongelma ja tavoitteet. Sovittelu tukee osapuolten itsemääräämisoikeutta konfliktin ratkaisussa: osapuolet määrittelevät yhteisymmärryksessä, miten ja mistä asioista neuvotellaan. Tarinan mukainen sovittelu pyrkii nostamaan osapuolten välisen vuorovaikutuksen konfliktin ratkaisussa uudelle tasolle. (Bush & Folger, 2005, s. 13–15.) Lähisuhdeväkivallan sovittelussa Suomessa on piirteitä transformaatiotarínasta (ks. luku 2.5).

Bushin ja Folgerin (2005, s. 15–18) viimeinen sovittelun ajattelutapa, *sortotarína*, poikkeaa edellisistä. Sen mukaan sovittelulla on alun perin ollut hyvät tarkoitukset mutta se on kääntynyt vaaralliseksi välineeksi, joka lisää vahvan valtaa heikkoihin nähden ja valtiovallan valtaa yksilöihin nähden. Suomalaisessa lähisuhdeväkivallan kritiikissä on piirteitä sortotarínasta (ks. luku 2.5).

Bushin ja Folgerin edellä mainitut tarinat katsovat sovittelua ja konfliktin hallintaa laajemmin kuin restoratiivisen oikeuden rikossovittelu – konflikti voi olla esimerkiksi työntekijän ja esimiehen välinen erilainen näkemys työntekijän urakehityksestä (mts. 26–31).

Vieläkin laajemmin ajatellen sovittelu on yksi useista lähestymistavoista konfliktin hallintaan: Christopher Moore (2014, s. 6) luokittelee erityyppisten konfliktien jatkumon kuvan 2.1 mukaisesti. Luokittelun voidaan osaksi ajatella kuvaavan myös konfliktin eskaloitumista.

Osapuolten yksityinen päätöksenteko				Yksityinen kolmannen osapuolen päätöksenteko		Juridinen, julkinen kolmannen osapuolen päätöksenteko		Ei-oikeudellinen päätöksenteko	
Konfliktin välttäminen	Epämuodollinen keskustelu ja ratkaisu	Neuvottelu	Sovittelu	Hallinnollinen päätös	Välimiesmenettely	Oikeudellinen päätös	Lainsäädännöllinen päätös	Väkivallaton suora toiminta	Väki-valta
									

Kuva 2.1. Konfliktin hallinnan jatkumo ja ratkaisun lähestymistavat ja menettelyt (Moore, 2014, s. 6).

Vastaavan tyyppinen konfliktien jaottelu ja kuvaus konfliktien eskaloitumisesta on myös Ervasti ja Nylundilla (2014, s. 20–23). Heidän mukaansa kuvan 2.1 oikean laidan tilanteessa vain molempien osapuolten tappio on mahdollinen.

Jokapäiväisessä elämässä on runsaasti kuvan 2.1 mukaisia epämuodollisia konflikteja, jotka useimmiten ratkeavat osapuolten omaehtoisella keskustelulla. Neuvottelu on asetta rakenteellisempi menettely, jota tyypillisesti käytetään myös konfliktinratkaisussa. Yksi konfliktinhallinnan keskeisistä teoreetikoista on Carrie Menkel-Meadow (Ervasti & Nylund, 2014, s. 109). Hän on laajassa artikkelissaan vuodelta 1984 erotellut vastakkainasetteluun ja ongelmanratkaisuun perustuvan neuvottelun. Edellinen menettely edellyttää hänen mukaansa näkemystä rajatuista resursseista, mikä johtaa nollasummapeliin: sen mitä toinen voittaa, toinen häviää. Ongelmanratkaisuun perustuvassa neuvottelussa sen sijaan pyritään tunnistamaan erilaiset piilossakin olevat tarpeet ja intressit, joiden avulla saatetaan löytää oikeudenmukainen ja luova ratkaisu. (Menkel-Meadow, 1984.)

Roger Fisher ja William Ury julkaisivat 1981 neuvottelumenetelmistä pienen kirjan *Getting to Yes. Negotiating agreement without giving in*, mistä tuli kansainvälinen myyntimenestys (Ervasti & Nylund, 2014, s. 121). Kirjassa he esittelevät neuvottelumallin, jota he kutsuvat *periaatteelliseksi neuvotteluksi* (principled negotiation). Asemiin perustuvaa vastakkainasettelua neuvottelussa tulee välttää, koska se on tehotonta ja se voi

vaarantaa osapuolten suhteet. Ratkaisuna ei ole kova tai pehmeä neuvottelu vaan aselman muutos: erotetaan neuvottelun tasot asiasisällön ja neuvottelun menettelytapojen osalta. Neuvottelu voi olla asiasisällön osalta kovaa tai pehmeää tai jotain siltä väliltä mutta neuvottelumenetelmät on syytä sopia tietoisesti eikä implisiittisesti kuten usein tapahtuu. Periaatteellisessa neuvottelussa on neljä periaatetta: 1. erota ihmiset ongelmasta, 2. keskity intresseihin, ei asemiin, 3. kehitä erilaisia vaihtoehtoja ennen kuin päätät etenemisestä ja 4. vaadi, että tulokset perustuvat objektiivisiin kriteereihin. (Fisher, Ury, & Patton, 2011, s. 7–12.)

Menkel-Meadowin ongelmanratkaisumallissa ja Fisherin ja Uryn periaatteellisessa neuvottelussa on useita samankaltaisuuksia. Niiden piirteet ovatkin vahvasti mukana myös restoratiivisessa oikeudessa ja rikos- ja riita-asioiden sovittelussa.

Pohjoismaissa konfliktinratkaisun teoriaa ovat kehittäneet erityisesti useat norjalaiset professorit. Heistä Nils Christiellä on ollut erityisen suuri vaikutus suomalaisen rikossovittelun kehittymiseen. Christien näkemyksen mukaan lakimiehet varastavat konfliktin osapuolilta ja yhteisön jäsenten tulee itse hoitaa ongelmansa ja konfliktinsa siten, että he voivat myös kasvaa ihmisinä. Christie on tukenut voimakkaasti ajatusta maallikkosovittelijoista, jotka ovat yhteisön jäseniä. Rikossovittelun taustateoriaksi on kuitenkin muotoutunut restoratiivinen oikeus. (Christie, 1977; Ervasti, 2018.)

Konfliktinratkaisuun pyrkivä sovittelu poikkeaa neuvottelusta erityisesti siten, että sovittelussa on aina mukana *sovittelija* tai sovittelijoita, *kolmas osapuoli*, konfliktin osapuolten pyynnöstä tai hyväksymänä. Hyväksyminen tarkoittaa myös sitä, että osapuolten osallistuminen sovitteluun on *vapaaehtoista*. Sovittelija on yleensä riippumaton konfliktin osapuolista eikä konfliktin ratkaisulla ole hänelle henkilökohtaista merkittävää hyötyä. Kun osapuolet hyväksyvät sovittelijan, katsotaan sen edellyttävän myös sovittelijan *puolueettomuutta* tai *neutraalisuutta*⁴. Neutraalisuus tarkoittaa myös sitä, että sovittelija ei ohjaa asiaa sisällöllisesti eikä tee päätöksiä osapuolten puolesta eli osapuolten *itseääräämisoikeutta* kunnioitetaan. *Luottamuksellisuus* on myös tärkeää sovittelussa: sovittelija ei saa paljastaa tapaamisessa esiin tulleita asioita ulkopuolisille

⁴ Käsitettä *puolueettomuus* on myös arvosteltu ja käsitettä *neutraalisuus* pidetty parempana, koska sovittelija saattaa olla molempien osapuolten puolella ottaessaan heidän intressejään huomioon (Moore, 2014, s. 21).

eikä keskusteluita toisen osapuolen kanssa saa paljastaa toiselle osapuolelle. (Ervasti & Nylund, 2014, s. 134–137; Moore, 2014, s. 20–22; Shapira, 2016, s. 43–45, 49–51.)

Vapaaehtoisuutta, itsemääräämisoikeutta ja oikeudenmukaisuutta sovittelussa käsitellään tarkemmin luvuissa 3 ja 4.

2.3 Sovittelun teoreettiset mallit ja menettelytavat

Tässä alaluvussa kuvataan sovittelun erilaisia teoreettisia malleja ja lähestymistapoja. Malleja on tehty useasta eri näkökulmasta ja ne ovat kehittyneet merkittävästi viime vuosikymmeninä (esim. Ervasti & Nylund, 2014, s. 138–170). Seuraavassa luettelossa on Ervastin ja Nylundin luokittelu sovittelumalleista (mts. 142).

1. Ongelmanratkaisuun tähtäävät
 - 1.1. Sovintokeskeiset
 - 1.1.1. Kompromissin hakeminen⁵
 - 1.1.2. Evaluatiivinen
 - 1.2. Menetelmäkeskeiset
 - 1.2.1. Fasilitatiivinen, intressipohjainen
2. Inhimilliseen kasvuun tähtäävät
 - 2.1. Muutokseen tähtäävät
 - 2.1.1. Transformatiivinen
 - 2.1.2. Narratiivinen
 - 2.1.3. Humanistinen
 - 2.1.4. Restoratiivinen
 - 2.2. Terapeuttiset

Tässä yhteydessä keskitytään edellisistä tämän tutkimuksen kannalta keskeisiin malleihin eli evaluatiiviseen, fasilitatiiviseen ja transformatiiviseen sovitteluun. Ne ovat pohjana menettelytapojen operationalisoinnissa.

2.3.1 Evaluatiivinen ja fasilitatiivinen sovittelu

Leonard Riskin (1994) esitteli lyhyessä artikkelissaan vaikutusvaltaisen nelikentän, jolla sovittelijan toimintatapaa voidaan luokitella. Laajemmassa artikkelissaan Riskin (1996) syvensi analyysiaan, josta yhteenveto on kuvassa 2.2.

Jaottelu suppea–laaja viittaa ongelmamäärittelyyn eli millä laajuudella ongelmaa sovittellaan. Suppeimmillaan kyse on pelkästään kiistan alla olevasta asiasta. Tällöin keski-

⁵ Ervasti ja Nylund (2014, s. 140) käyttävät ilmaisua kompromissaaminen.

össä ovat osapuolten näkemysten hyvät ja huonot puolet ja niistä keskustellaan asemaan perustuen ja juridisia näkökulmia pohtien. Hieman laajemmassa ongelmamäärittelyssä otetaan huomioon osapuolten rajatut intressit, jotka eivät tyypillisesti tulisi esille tuomioistuinkäsittelyssä. Edelleen laajemmassa näkökulmassa käsitellään osapuolten henkilökohtaisia tai heidän keskinäiseen suhteeseen liittyviä intressejä. Laajimmassa ongelmanmäärittelyssä otetaan huomioon myös lähiyhteisön intressit. (Riskin, 1996.)

Evaluatiivinen/suppea <ul style="list-style-type: none"> - kehottaa osapuolia hyväksymään kapean, asemaan perustuvan ratkaisun - ehdottaa kapeaa, asemaan perustuvaa sopimusta - ennustaa tuomioistuimen ratkaisua - arvioi osapuolten asemien heikkouksia ja vahvuuksia 	Evaluatiivinen/laaja <ul style="list-style-type: none"> - kehottaa osapuolia hyväksymään laajan, intressipohjaisen ratkaisun - kehittää ja ehdottaa laajaa, intressipohjaista sopimusta - arvioi vaikutuksia, jos ei saada ratkaisua - selvittää osapuolten intressejä
Fasilitatiivinen/suppea <ul style="list-style-type: none"> - auttaa osapuolia arvioimaan ehdotuksia - auttaa osapuolia kehittämään kapeita, asemaan perustuvia ehdotuksia ja keskustelemaan niistä - kysyy, mitä seuraa, jos ei päästä sopuun - kysyy, miten osapuolet arvelevat tuomioistuimen asian ratkaisevan - kysyy osapuolten näkemysten vahvuuksista ja heikkouksista 	Fasilitatiivinen/laaja <ul style="list-style-type: none"> - auttaa osapuolia arvioimaan ehdotuksia - auttaa osapuolia kehittämään laajoja, intresseihin perustuvia ehdotuksia ja keskustelemaan niistä - auttaa osapuolia löytämään intresseihin perustuvia vaihtoehtoja - auttaa osapuolia ymmärtämään toistensa intressejä

Kuva 2.2. Riskinin nelikenttä (Riskin, 1996; Ervasti & Nylund, 2014, s. 390).

Riskinin (1996) jaottelu evaluatiivinen–fasilitatiivinen viittaa sovittelijan käyttämiin strategioihin ja menettelytapoihin. Evaluatiivisen sovittelun äärilaidassa sovittelija ohjaa sovittelun sisältöä ja ratkaisuja. Tässä tilanteessa sovittelija ajattelee osapuolten tarvitsevan hänen ohjaustaan, jotta päästäisiin ratkaisuun, ja hän pitää itseään myös pätevänä ohjaamaan osapuolia. Toisessa äärilaidassa fasilitatiivisessa sovittelussa sovittelijan rooli on avustava. Oletuksena on, että osapuolet ovat kyvykkäitä keskenään neuvottelemaan kiistanalaisesta asiasta ja sovittelijan päätehtävä on auttaa osapuolia ymmärtämään toisiaan ja huolehtia sovittelun prosessista. (Mts.)

Riskinin nelikenttä on saanut osakseen runsaasti kritiikkiä (Ervasti & Nylund, 2014, s. 143; Riskin, 2003). Lela Love (1997) kohdisti kritiikin erityisesti evaluatiivista sovittelua kohtaan. Hän esitti 10 perusteltua syytä, miksi sovittelijan ei tule lainkaan arvioida esillä olevia vaihtoehtoja tai kehottaa osapuolia johonkin ratkaisuun. Sovittelijan tulee olla avustavassa ja mahdollistavassa roolissa ja hänen tulee tukea luovaa ongelmanratkaisua. (Love, 1997.) Pienessä keskusteluartikkelissaan Kovach ja Love (1996) toteavat,

että ilmaisu evaluatiivinen sovittelu on oksymoroni eli evaluatiivista sovittelua ei tulisi kutsua lainkaan sovitteluksi.

Riskin (2003) vastaa saamaansa kritiikkiin. Hän toteaa, että sovittelu on olemukseltaan fasilitatiivista, mutta sovittelijan tyyli ei ole staattinen jatkumolla evaluatiivinen–fasilitatiivinen, vaan usein sovittelija käyttää samankin tapaamisen aikana erilaisia tyylejä, esimerkiksi hän voi olla pääasiassa fasilitatiivinen mutta yksittäisessä asiassa evaluatiivinen. Evaluatiivinen tyyli saattaa loukata osapuolen itsemääräämisoikeutta mutta se saattaa myös tukea itsemääräämisoikeutta, kun osapuoli saa perusteltua tietoa esimerkiksi mahdollisista tuomioistuimen ratkaisuksista. (Mts.)

Riskin (2003) kuitenkin toteaa, että hänen vanhassa artikkelissaan (Riskin, 1996) käyttämänsä evaluaation muoto, missä sovittelija kehottaa valitsemaan jonkin ratkaisun, uhkaa erityisen paljon osapuolen itsemääräämisoikeutta. Koska sovittelijan evaluaatio saattaa olla osapuolia ohjaavaa (itsemääräämisoikeutta alentava) tai ei-ohjaavaa, Riskin esittääkin, että ulottuvuus evaluatiivinen–fasilitatiivinen on syytä nimetä ulottuvuudeksi ohjaava–esiin tuova (directive–elicit). Ilmaisu *esiin tuova* viittaa siihen, että sovittelija auttaa osapuolia tuottamaan ja tunnistamaan esimerkiksi ideoita, ongelmia ja ehdotuksia. Riskin toteaa kuitenkin, että edellisellä tavalla kehitetty nelikenttä ei vastaa mitenkään kaikkiin dynaamisiin tarpeisiin ja hän esittääkin lisäksi ajatuksen useista erilaisista nelikentistä, joilla sovittelun asiasisältöä, menettelytapoja ja jopa menettelytapojen sopimisen menettelytapoja voidaan mallittaa. (Riskin, 2003.)

Riskinin laajennetut nelikentät ja uusi terminologia eivät ole vakiintuneet sovitteluteoreettiseen keskusteluun mutta sen sijaan jaottelu evaluatiiviseen ja fasilitatiiviseen sovitteluun on jäänyt elämään (Ervasti & Nylund, 2014, s. 145–146). Ervasti ja Nylund (2014, s. 160–162) erottelevat vielä *kompromissiin tähtäävän sovittelun*, joka edellisen kahden tavoin kuuluu ongelmaratkaisuun tähtääviin sovitteluihin. Kompromissiin tähtäävässä sovittelussa sovintoon pyritään kaupankäynnillä ja usein ratkaisu löytyy osapuolten alkuperäisten asemien välistä.

Sovittelun eri tyylejä on vuosituhaten alussa jonkin verran tutkittu. Wall ja Kressellin (2012) artikkelissa on koottuna joukko empiirisiä tutkimuksia sovittelutyyleistä. Niissä havaittuja vaikutuksia osapuolten kokemuksiin tarkastellaan luvussa 5, sivu 34.

2.3.2 Transformatiivinen sovittelu

Luvussa 2.2 esitettiin Bushin ja Folgerin (2005) sovittelun tyytyväisyystarina ja transformatiotarina. Edellisessä on piirteitä fasilitatiivisesta sovittelusta ja jälkimmäinen on kuvaus transformatiivisesta sovittelusta.

Transformatiivisen sovittelun perusta on kuvattu Bushin ja Folgerin teoksessa *The Promise of Mediation* vuodelta 1994, jonka uudistettu versio (Bush & Folger, 2005) on sovittelukirjallisuuden merkkiteoksia (Ervasti & Nylund, 2014, s. 162). Transformatiivisessa sovittelussa ajatuksena on, että se voi muuttaa osapuolten vuorovaikutusta siten, että konfliktin ratkaisu voi vahvistaa sekä osapuolia itseään että ympäröivää yhteisöä. Menettely on epämuodollinen ja yhteisymmärrykseen perustuva, jolloin osapuolet voivat määritellä ongelman ja tavoitteet omalla tavallaan, ja se tukee vahvasti osapuolten itsemääräämisoikeutta. (Bush & Folger, 2005, s. 13–15.)

Konfliktiin joutunut ihminen kokee tyypillisesti voimattomuutta ja kyvyttömyyttä, vaikka hänellä lähtökohtaisesti olisi valta-asemakin. Konflikti aiheuttaa myös itsekeskeisyyttä ja halua suojella itseään. Se voi aiheuttaa epäluuloja, sulkeutuneisuutta, vihamielisyyttä ja kyvyttömyyttä ymmärtää toisen ihmisen näkökulmia. Heikkouden ja itsekeskeisyyden tunteet voivat myös vahvistaa toisiaan: ihmisen tuntiessa itsensä heikoksi, hän voi olla sulkeutuneempi ja vihamielisempi, jolloin toisen ihmisen reaktio voi edelleen johtaa suurempaan heikkouteen. Negatiivisen kierteen pysäyttäminen on keskeinen transformatiivisen sovittelun tavoite ja hyöty. Menettely perustuu ajatteluun, että ihmisellä on luontaisesti voimavaroja toimia, kyky olla vastaanottavainen ja halu olla yhteydessä toisiin ihmisiin. Kun nämä voimavarat vapautetaan, on konfliktin osapuolilla mahdollisuus päästä irti negatiivisesta kierteestä, voimaantua, avautua ja olla vastaanottavaisempi. (Bush & Folger, 2005, s. 49–55.)

Transformatiivisessa sovittelussa sovittelija työskentelee konfliktin osapuolten kanssa tavoitteena, että osapuolten välinen vuorovaikutus muuttuu negatiivisesta ja tuhoavasta positiiviseen ja rakentavaan. Tukemalla osapuolten vahvuuksia sovittelija pyrkii voimaannuttamaan ja rohkaisemaan heitä tunnustamaan toisensa ja toistensa näkökulmat. Rohkaisun tulee kuitenkin olla hienovaraista eikä se voi olla lainkaan pakottavaa. Sovittelijan tavoitteena on edistää osapuolten voimaantumista tukemalla heidän

pohdiskeluaan ja päätöksentekoaan mutta sovittelija ei voi missään tilanteessa suoraan vaikuttaa osapuolen valintoihin tai päätöksiin. Edistyminen heikkouden ja itsekeskeisyyden tilasta voimaantumiseen ja toisen näkemysten tunnustamiseen voi olla hidas ja hankala. Vaikka edelliset tavoitteet ovat transformatiivisessa sovittelussa keskeiset, siinä ei ohiteta kuitenkaan yksittäisten ongelmien ratkaisua. Itse asiassa voimaantumisen ja toistensa tunnustamisen jälkeen, osapuolet voivat olla varsin kyvykkäitä itse ratkomaan ongelmat. (Mts. 65–69.)

Transformatiivisen sovittelun piirissä on arvosteltu fasilitatiivisen sovittelun ratkaisukeskeisyyttä. Transformatiivisessa ajattelussa osapuolten tulee ymmärtää konfliktin tausta ja heidän tulee keskustella sen synnystä ja vaikutuksista, eikä sovittelija saa rajoittaa keskustelua vain nykytilanteeseen ja tulevaisuuteen. Kun osapuolet ymmärtävät taustat, on heillä kyky myös keskustella tulevaisuudesta. Transformatiivisessa sovittelussa ei tavoitella ensisijaisesti sopimusta ja konfliktin ratkaisua vaan tavoitteena on muovata konfliktia eikä sitä välttämättä voida lopullisesti ratkaistakaan. (Ervasti & Nylund, 2014, s. 162–163.)

Folger (2008) erottaa viitaten Bushin ja Folgerin (2005) teoksen ensimmäiseen painokseen kolme erilaista sovittelumallia, jotka edustavat kolmea erityyppistä sovittelun ideologiaa, ja paljastavat syvällä menettelytavoissa olevat erot. Tässä alaluvussa käsitelty transformatiivinen malli perustuu ihmisten välisiä suhteita ymmärtävään ajatteluun. Ongelmanratkaisuun keskittyvä malli perustuu yksilökeskeiseen maailmankuvaan, jossa kaupankäynti on oleellista. Kolmas malli on harmoninen sovittelu (harmony mediation), joka perustuu luonnonmukaiseen, kollektiiviseen ideologiaan. Tässä mallissa konflikti nähdään laajan yhteisön ongelmana, eikä vain yksilöiden välisenä asiana. Konflikti nähdään uhkana yhteisölle ja sen vakaudelle. Tavoitteena on palauttaa yhteisön harmonia sovittelulla. (Folger, 2008.) Nämä kolme mallia ovat esillä seuraavassa alaluvussa.

2.3.3 Alexanderin metamalli

Nadja Alexander (2008) esittelee sovittelun metamallin (kuva 2.3), joka pyrkii yhdistämään yhteen malliin evaluatiivisen, fasilitatiivisen, transformatiivisen ja harmonisen sovittelun. Malli perustuu erityisesti Riskinin nelikenttään (ks. alaluku 2.3.1).

Kuva 2.3. Sovittelun metamalli (Alexander, 2008).

Interventioulottuvuutta (ongelma–prosessi -ulottuvuus) määrittelee erityisesti sovittelijan toimintatapa. Kuinka paljon hän ohjaa osapuolten valintoja verrattuna siihen, kuinka paljon hän avustaa osapuolia löytämään uusia näkökulmia asioihin ja ongelman ratkaisuun. Ohjaava ongelmakeskeistä menettelyä saatetaan käyttää, kun sovittelijana on asiantuntija tai konsultti, joka voi antaa teknisiä, lainopillisia tai taloudellisia neuvoja. Usein ohjaamiseen liittyy myös sovittelijan auktoriteetti. (Alexander, 2008.)

Vuorovaikutusulottuvuudessa ovat tasot kaupankäynti, intressipohjainen neuvottelu ja dialogi. Kaupankäynnissä tavoitteena on löytää rajatusti kyseessä olevaan ongelmaan ratkaisu, johon usein päädytään kompromissin kautta. Kaupankäyntiä kuvaa nollasumma-ajattelu. Intressipohjaisessa neuvottelussa esillä ovat osapuolten intressit, tarpeet, motivaatiot ja huolenaiheet. Siinä kannustetaan osapuolia löytämään ongelmaan uusia näkökulmia yli nollasumma-ajattelun. Dialogi muistuttaa intressipohjaista neuvottelua mutta siinä keskeistä on nimenomaan dialogi eikä lopputulos. Kun osapuolet ovat käyneet läpi hyvän dialogin, heille on saattanut kehittyä valmiuksia ratkoa ongelmiaan vastedeskin paremmin. (Mt.) Dialogissa on myös piirteitä transformatiivisesta sovittelusta, jossa on tavoitteena vaikuttaa osapuolten kuvaan itsestään mm. lisäämällä heidän uskoaan omiin voimavaroihinsa (Ervasti & Nylund, 2014, 162–163).

Alexanderin metamallista (2008) muodostuu kuusi erilaista sovittelumenettelyä. Kaupankäyntiin perustuvat mallit asiantuntijasovittelu, joka vastaa aiemmin esitettyä evaluatiivista sovittelua, ja kompromissiin tähtäävä sovittelu ovat ratkaisukeskeisiä. Asiantuntijasovittelussa sovittelijan roolissa oleva asiantuntija ohjaa ja arvio myös sisällöllistä tulosta, kun kompromissiin tähtäävässä sovittelussa sovittelija lähinnä avustaa

prosessissa. Ratkaisukeskeisiä ovat myös intressipohjaiseen neuvotteluun perustuvat fasilitatiivinen sovittelu ja viisaan neuvonantajan sovittelu. Jälkimmäisessä sovittelija voi arvioida ja ohjata sisällöllistä keskustelua ja voi siltä osin olla evaluatiivista. Fasilitatiivisessa sovitte- lussa ei ole sovittelijan ohjausta ja evaluointia. Perinläh- töinen sovit- telu vastaa aiemmin esitettyä harmonista sovitte- lua, missä keskeisenä tavoitteena on yhteisön harmonia ja tilanteen korjaaminen. Sovittelijan roolissa on tyypillisesti yhteisön arvostettu jäsen ja hän voi ohjata usean konfliktiin liittyvän henkilön dialogia. Alexanderin mallin transformatiivinen sovitte- lu on jossain määrin laajempi käsite kuin aiemmin esitetty Bushin ja Folgerin transformatiivinen sovitte- lu, sillä Alexander sijoit- taa siihen myös esimerkiksi terapeut- tisen sovitte- lun ja narratiivisen sovitte- lun. (Alexander, 2008.) Ervasti ja Nylund (2014, s. 142) luokittelevat nuo kolme sovitte- lumallia (transformatiivinen, narratiivinen ja terapeut- tinen) erillisinä inhimilliseen kasvuun tähtäävinä sovitte- lumalleina.

Alexander (2008) katsoo, että metamallissa esitetyt menettelyt voivat edustajaa sovitte- lijän pysyvää tyyliä tai sovitte- lijä voi samassakin neuvottelussa siirtyä mallista toiseen. Esimerkiksi fasilitatiivisesta sovitte- lusta voidaan siirtyä viisaan neuvonantajan sovitte- luun, jos sovitte- lijä havaitsee osapuolen tarvitsevan neuvoja. Bush ja Folger (2005, s. 41–45, 228–232) argumentoivat kuitenkin voimakkaasti, että ratkaisukeskeistä mal- lia (esimerkiksi fasilitatiivinen sovitte- lu) ja transformatiivista mallia ei voi yhdistää, koska ne perustuvat syvästi eri ideologiaan, ja sovitte- lijä tyypillisesti edustaa toista näistä malleista.

Rikos- ja riita-asioiden sovitte- lussa Suomessa on ihannemallina käytännössä fasilitatiivinen sovitte- lu ja jossain määrin transformatiivinen sovitte- lu. Lähisuhdeväkivallan sovitte- lussa erityisesti on transformatiivisen sovitte- lun piirteitä mutta ohjeena on välttää terapiatyyppeistä menettelyä. Arvioivaa ja osapuolten ratkaisuja ohjaavaa menettelyä on ehdottomasti vältettävä. (Flinck, 2013, s. 24–25, 140–146.) Koska kuitenkin sovitte- lijä saattaa käyttää sovitte- lutilanteessa erilaisia menettelytapoja, jotka sovitte- lun osa- puoli kokee ohjaavina, tai osapuoli voi kokea, että hänen intressejään ei ole kuultu tai otettu huomioon, tätä tutkimusta varten kehitetään kyselymittaristo, jolla voidaan arvioida sovitte- lun menettelytapoja Alexanderin (2008) mallin mukaan.

2.4 Rikossovittelu Suomessa

Rikosten sovittelutoiminta Suomessa alkoi kehityshankkeena Vantaalla vuonna 1983. Pysyvä toiminta laajeni 1986 alkaen suurimpiin kaupunkeihin ja 1990 alkupuolella toimintaa oli yli sadassa kunnassa. Sovittelupalvelua ei ollut kuitenkaan saatavilla koko maassa ja toimintaperiaatteet poikkesivat merkittävästi alueelta toiselle. Laajojen selvitysten jälkeen eduskunta sääti lain rikos- ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (Sovittelulaki, 2005). Lain valmistelussa pidettiin kansalaisten yhdenvertaisuutta keskeisenä tavoitteena ja laissa siihen ja liittyvässä asetuksessa (Sovitteluasetus 267, 2006) määriteltiin sovittelun periaatteet melko tarkasti. (Iivari, 2010, s. 13–15.)

Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on vastuussa sovittelupalvelun järjestämisestä Suomessa (Sovittelulaki, 2005, 7 §). THL on tehnyt sopimuksen sovittelupalvelun tuottamiseksi 19 alueellisen sovittelutoimiston kanssa. Vuonna 2018 sovittelulain mukaiseen sovitteluun ohjattiin 15 526 rikos- ja riita-asiaa, missä on kasvua 2 % verrattuna edelliseen vuoteen ja 18 % verrattuna vuoteen 2016. Sovitteluun ohjatut rikos- ja riita-asiat perustuivat 11 053 sovittelualoitteeseen. (Elonheimo & Kuoppala, 2018, s. 1, liitetaulukko 1.; Elonheimo & Kuoppala, 2019, s. 1, liitetaulukko 1.)

Rikossovittelun keskeinen taustateoria on restoratiivinen oikeus (ks. luku 2.1) mutta siinä on vahvaa pohjaa myös yleisestä konfliktinratkaisun teoriasta (ks. luku 2.2). Sovittelulaki (2005) määrittelee edellisten teorioiden kanssa yhteensopivasti, että rikossovittelu on osapuolelle maksutonta, osapuolten tulee voida kohdata toisensa puolueettoman sovittelijan välityksellä ja kohtaamiset ovat luottamuksellisia. Osapuolen tulee osallistua vapaaehtoisesti sovitteluun ja hänen tulee ymmärtää sovittelussa tehtyjen ratkaisujen merkityksen. (Sovittelulaki, 2005, 1–2 §.)

Sovitteluprosessi käynnistyy sovittelutoimistoon tehdystä sovittelualoitteesta, jonka voivat tehdä rikoksen tai riidan osapuolet, huoltaja, poliisi, syyttäjä tai muu viranomainen. Lähisuhdeväkivaltarikoksissa aloitteen voi kuitenkin tehdä vain poliisi tai syyttäjä. (Sovittelulaki, 2005, 13 §.) Sovittelutoimistossa ammattihenkilöstö arvioi tapauksen soveltuvuuden sovitteluun, toimiston vastuuhenkilö päättää, otetaanko tapaus sovitteluun, ja ammattihenkilöstö valitsee vapaaehtoiset sovittelijat. Sovittelijat järjestävät yhden tai useamman tapaamisen, missä osapuolet itse päättävät mahdollisen sopimuksen sisällöstä. (Elonheimo & Kuoppala, 2019, s. 14–15; Sovittelulaki, 2005, 3 luku.)

Sovittelussa syntynyt sopimus saattaa vaikuttaa osapuolten asemaan oikeusprosessissa. Poliisi voi käyttää sopimusta yhtenä perusteena esitutinnan rajoittamiseen ja syyttäjä voi käyttää sitä hyväkseen tehdessään syyteharkintaa. Sopimus voi olla osana syyttäjän kokonaisharkintaa hänen tehdessään syyttämättäjäättämisspäättöksen tai hänen lieventäessään rangaistusvaatimusta. Sopimus saattaa myös vaikuttaa lieventävästi tuomioistuimen päätökseen rangaistuksesta. Kukin viranomainen kuitenkin harkitsee tapauskohtaisesti, mikä saavutetun sopimuksen merkitys on. (Elonheimo & Kuoppala, 2019, s. 15; Flinck, 2013, s. 34–35.)

Vuonna 2018 lakisääteiseen sovitteluun ohjattiin 15 480 rikosta ja 737 riita-asiaa. Kokonaismäärä on suurin sitten sovittelulain voimaantulon vuonna 2006. Sovitteluun ohjattujen pahoinpitelyiden osuus kaikista poliisin selvittämistä pahoinpitelyrikoksista oli 37 % vuonna 2018. Vastaavat osuudet vahingonteosta oli 22 % ja varkauksista 2 %. (Elonheimo & Kuoppala, 2019, s. 3–4.)

Sovittelutilastoinnissa lähisuhdeväkivaltarikoksiksi tilastoidaan henkeen ja terveyteen kohdistuvat rikokset. Sovitteluun ohjatuista lähisuhteessa tapahtuvista rikoslajeista tavallisimmat ovat pahoinpitely ja lievä pahoinpitely. Osapuolina tällöin voivat olla nykyiset ja entiset aviopuolisot, avopuolisot, seurustelukumppanit, muut perheenjäsenet, lähisukulaiset ja vastaavien läheisten ihmissuhteiden osapuolet. Pariskunnat voivat olla eronneita, eroamassa tai he voivat jatkaa yhteiselämää muodossa tai toisessa. Sovittelualoitteissa olevien lähisuhteessa tapahtuneiden väkivaltarikosten määrä vuonna 2018 oli 2 656, joista sovitteluprosessi käynnistyi 66 prosentissa tapauksista (1 765 tapausta). Käynnistyneistä tapauksista keskeytyi 12 prosenttia⁶ (208 tapausta).

Sovitteluun ohjatuissa lähisuhdeväkivaltarikoksissa rikoksesta epäillyistä miehiä oli 71 % ja naisia 29 %. On syytä huomata, että yhteen sovittelualoitteeseen voi sisältyä useita rikosepäilyjä, joten rikosnimikkeitä voi olla useita ja molempia osapuolia saatetaan epäillä rikoksesta samassa sovittelualoitteessa⁷. (Elonheimo & Kuoppala, 2019, s. 8.)

⁶ Elonheimon ja Kuoppalan raportissa (2019, s. 8) on prosenttilukuna 8, mikä ei vastaa raportissa esitettyjä absoluuttisia lukuja.

⁷ Vuonna 2018 sovittelualoitteita oli yhteensä 11 053 ja rikos- ja riita-asioita oli yhteensä 15 526 (Elonheimo & Kuoppala, 2019, liitetaulukko 1).

2.5 Lähisuhdeväkivallan sovittelu

Tässä luvussa esitellään lyhyesti lähisuhdeväkivallan sovittelun erityispiirteet ja joitakin avainlukuja sen yleisyydestä Suomessa. Suomessa käytössä oleva lähisuhdeväkivallan sovittelun prosessi kuvataan yleisellä tasolla. Lähisuhdeväkivallan haasteita kuvataan esittelemällä siihen liittyvää tutkimusta ja yhteiskunnallista kritiikkiä.

Lähisuhdeväkivallan sovittelua Suomessa ohjaavat Sovittelulaki (2005), lain esityöt (esim. LaVM 13, 2005; HE 93, 2005) ja THL:n ohjeistus (mm. Flinck, 2013). Aloitteen lähisuhdeväkivallan sovittelusta voi tehdä ainoastaan poliisi tai syyttäjä. Sovittelutoimiston tulee arvioida tapauskohtaisesti täyttääkö tapaus sovittelulain tarkoittamat edellytykset. Arviossa tulee ottaa huomioon osapuolten suhteeseen liittyvät asiat, jolloin esimerkiksi heikomman osapuolen suojaamisen tarve voi estää sovittelun. Yleisesti ottaen lähisuhdeväkivallan sovitteluun pitää suhtautu pidättyvästi. (Sovittelulaki, 2005, 13 §; HE 93, 2005.) Lakivaliokunta toteaa kuitenkin mietinnössään (LaVM 13, 2005), että sovittelu voi tarjota varteenotettavan keinon lähisuhteen korjaamiseksi. Mietinnön mukaan toistuvaa lähisuhdeväkivaltaa ei tule ottaa soviteltavaksi.

Viimeiset tilastot lähisuhdeväkivallan sovittelusta ovat vuodelta 2018 (Elonheimo & Kuoppala, 2019). Lähisuhdeväkivaltatapauksissa osapuolina voivat olla nykyiset ja entisen puoliset, seurustelukumppanit, eronneet tai eroamassa olevat pariskunnat sekä muut perheenjäsenet ja vastaavien läheisten ihmissuhteiden osapuolet. Vuonna 2018 sovittelualoitteisiin sisältyi 2 656 lähisuhteessa tapahtunutta väkivaltarikosta, joista 1 765 tapauksessa (66 %) sovittelu käynnistyi, mikä osoittaa, että sovittelutoimistot tekevät sovittelualoitteista tapauskohtaisen arvioinnin. Sovitteluun ohjatuista lähisuhdeväkivaltarikoksista pahoinpitelyjä oli 69 prosenttia ja lieviä pahoinpitelyitä 30 prosenttia. Sovittelualoitteissa oli 14 törkeää pahoinpitelyä tai sen yritystä. Asianomistajana lähisuhdeväkivaltarikoksissa oli miehiä 31 prosenttia ja naisia 69 prosenttia. Käynnistyneistä rikosepäilyjen sovitteluista (1 765) sopimukseen päädyttiin 1 414 tapauksessa (80 %)⁸. (Mts. s. 8.)

⁸ Yhdessä allekirjoitetussa sovittelusopimuksessa voi olla useita rikosepäilyjä, jotka siis tässä lasketaan erillisiksi sopimuksiksi.

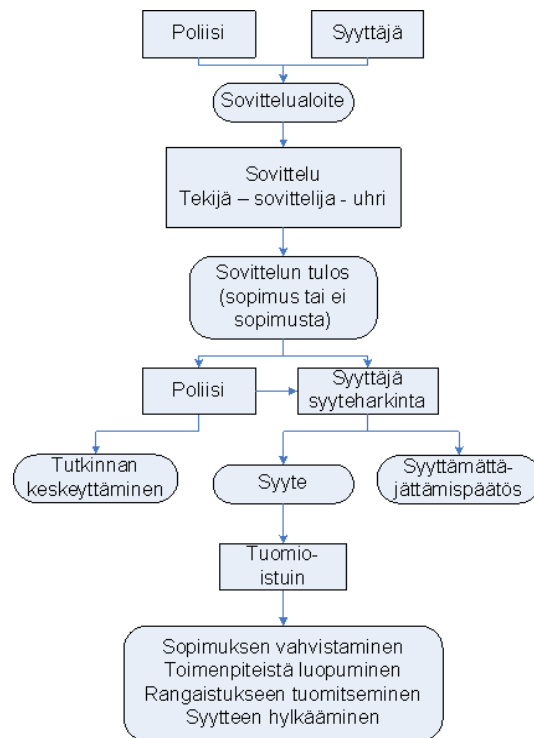
Viranomaisten tulee antaa osapuolille riittävä tieto sovittelusta ja sen merkityksestä, jotta he pystyvät päättämään, haluavatko he osallistua. Sovittelutoimistossa ammattihenkilöstö, yleensä sovitteluohjaaja, tekee alustavan selvityksen sovittelun edellytyksistä ja sovittelutoiminnan vastuuhenkilö tekee päätöksen asian ottamisesta sovitteluun. Sovitteluohjaaja nimeää tapausta sovittelemaan kaksi koulutettua vapaaehtoissovittelijaa. (Sovittelulaki, 2005, 13–16 §; Flinck, 2013, s. 140–146.)

Lähisuhdeväkivaltatapauksissa vapaaehtoiset sovittelijat järjestävät osapuolten kanssa aina aluksi erillistapaamisen, missä läsnä ovat toinen osapuoli ja kaksi sovittelijaa. Osapuoli voi halutessaan ottaa tukihenkilön mukaan tapaamiseen. Tapaamisessa kerrotaan osapuolelle, mistä sovittelussa on kyse ja miten se vaikuttaa rikosprosessiin, ja hänellä on tilaisuus kertoa luottamuksellisesti oma kokemuksensa rikosasiasta ja mahdollisesti osapuolten välisestä suhteesta laajemminkin. Tarvittaessa erillistapaamisia voidaan järjestää useitakin. Erillistapaamisessa sovittelijat ohjaavat asianomaista lisäpalveluiden piiriin. Erillistapaamisen aikana ja sen jälkeen sovittelijoiden tulee arvioida, täyttyvätkö sovittelun edellytykset vai onko sovittelu syytä keskeyttää. Päätöksen keskeytyksestä tekee sovittelutoimiston ammattihenkilö. (Flinck, 2013, s. 140–146.)

Kun sovittelun edellytykset täyttyvät, sovittelijat järjestävät osapuolten kanssa yhteistapaamisen, missä läsnä voivat olla myös osapuolten tukihenkilöt. Yhteistapaamisessa noudatetaan restoratiivisen oikeuden periaatteita, jolloin tavoitteena on rakentava dialogi osapuolten kesken. Osapuolten haluamassa laajuudessa tapaamisessa käsitellään heidän suhdettaan ja intressejään varsinaista rikostapausta laajemmin. Sovittelijoiden tulee toimia lähinnä avustavassa, fasilitoivassa roolissa, eivätkä he saa ohjata osapuolten valintoja. Tarvittaessa yhteistapaamisia voidaan järjestää useita. Osapuolten sopimat asiat kuten korvaukset, hyvitykset, käyttäytymissäännöt ja seurantamennettely kirjataan sopimukseen. Restoratiivisten periaatteiden mukaan sopimus ei kuitenkaan ole itsetarkoitus ja usein se jääkin saavuttamatta. (Flinck, 2013, s. 72–80, 140–146.)

Sovitteluohjaaja ilmoittaa sovittelun tuloksesta sovittelualoitteen tekijälle ja toimittaa hänelle mahdollisen sovittelusopimuksen. Syyttäjä käyttää sovittelusopimusta osana syyttämisen kokonaisharkintaa, jolloin tuloksena voi olla joko syyte rikoksesta tai syyttämättäjäättämisspätös. Syytteen perusteella tuomioistuin haastaa asianomaisen

oikeuteen. (Flinck, 2013, s. 34–36.) Kuvassa 2.4 on yksinkertaistettu kaavio lähisuhdeväkivallan sovittelusta osana rikosprosessia.

Kuva 2.4. Lähisuhdeväkivallan sovittelu osana rikosprosessia - yksinkertaistettu kuvaus (Sovittelulaki, 2005, §13; Flinck, 2013, s. 36).

Hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2016–2019 (2016) mukaisesti sosiaali- ja terveysministeriö asetti työryhmän selvittämään, miten sovitteluun ohjaamista ja sovittelun rajaamista lähisuhdeväkivallan tapauksissa voidaan täsmentää. Työryhmän raportti julkaistiin tammikuussa 2019 (Lähisuhdeväkivallan sovittelu - nykytila ja kehittämisehdotukset, 2019). Raportissa ehdotetaan mm. että luodaan yhtenäinen ohjeistus ja systemaattiset työvälineet lähisuhdeväkivaltarikosten sovittelun edellytysten arvioimisen, sovittelun ja sovittelun keskeyttämisen avuksi. Työvälineillä selvitetään väkivallan laatu, vakavuus ja toistuvuus, osapuolten riippuvuussuhde, sovitteluun osallistumisen vapaaehtoisuus ja toimintakykyä rajoittavat tekijät. (Mts. 33–36.)

Sosiaali- ja terveysministeriö on koonnut edellisestä raportista saatujen lausuntojen yhteenvedon (Lähisuhdeväkivallan sovittelu -raportista saatujen lausuntojen yhteenvedo, 2019). Yhteenvedon mukaan lausuntojen antajat voidaan jakaa kahteen ryhmään: niihin, jotka pitävät lähisuhdeväkivallan sovittelua tärkeänä ja täydentävänä

osana rikosprosessia ja niihin, jotka suhtautuvat siihen kriittisesti tai ehdottivat sen rajoittamista. Sovittelun kehittämistä puolsivat useat lausunnonantajat. Sovittelutoimistot, kunnat, poliisi, syyttäjänvirastot ja ministeriöt suhtautuivat lähisuhdeväkivallan sovitteluun pääasiassa myönteisesti. Järjestöistä myönteisesti suhtautuvia oli kuusi. Lausunnonantajat korostivat asianomaisten hyviä kokemuksia sovittelusta mutta ne olivat yhtä mieltä siitä, että lähisuhdeväkivallan sovittelun prosesseja tulee kehittää ja yhteinäistää. (Mt.)

Kansalaisjärjestöistä 11 oli lausunnossaan kriittinen lähisuhdeväkivallan sovittelua kohtaan. Lausunnoissa ilmaistiin huoli siitä, että sovitteluun etenee sinne kuulumattomia tapauksia, esimerkiksi toistuvaa väkivaltaa, ja siitä, että parisuhdeväkivallan dynamiikkaa ja epätasapainoisia valtasuhteita ei ymmärretä riittävän hyvin. Raportin toimenpide-ehdotuksia pidettiin hyvinä mutta riittämättöminä. Naisjärjestöjen keskusliitto ja Naisten linja Suomessa olivat sitä mieltä, että lähisuhdeväkivallan sovittelu tulee kieltää. (Lähisuhdeväkivallan sovittelu -raportista saatujen lausuntojen yhteenveto, 2019.)

EU-rahoitteisessa kuuden maan lähisuhdeväkivallan sovittelun tutkimuksessa, missä Suomea edustivat Saija Sambou ja Pia Slögs, on koottuna eri lähteistä aiheita, joista lähisuhdeväkivallan sovittelua kritisoidaan (Drost ym., 2015). Tutkimuksessa todetaan, että kritiikkiä esitetään feministiseltä kannalta ja ajatellaan erityisesti pakottavan kontrolloivan väkivallan uhreja, vaikka sitä ei kritiikissä yleensä suoraan sanotakaan. Seuraavassa esitetään lyhyesti kritiikin kohteet.

Kaksisuuntainen paine. Puolison aiheuttaman paineen lisäksi sovittelun asetelma aiheuttaa uhrille painetta. Uhri saattaa tuntea painetta osallistua sovitteluun, vaikka ei olisi itse sen mielekkyydestä aivan vakuuttunut. Lisäksi hän saattaa sovittelutilanteessa suostua joihinkin itselleen epäedullisiin ratkaisuihin, koska hän tuntee ne velvollisuudekseen. (Mt.)

Haitallinen interventio. Uhri saattaa suostua sovittelutilanteessa itselleen epäedullisiin ratkaisuihin pelon tai ulkopuolisen odotuksen vuoksi. Restoratiiviseen menettelyyn liittyvät korjaavat toimenpiteet ovat kritiikin mukaan arvottomia, koska uhri ei halua ensisijaisesti korjaamista vaan turvallisuutta. Pahoinpitelijän anteeksipyyntö ei ole merkitystä, jos uhri tietää sen epäaidoksi, ja anteeksipyyntö voi olla vain osa väkivallan kehä-ilmiötä. (Mt.)

Väkivallan yksinkertaistaminen. Sovittelun nähdään vähätellen pitävän pahoinpitelijän aggressiivista käyttäytymistä vain kahden osapuolen välisenä kiistana. Sovittelijat saatavat vähätellä tai jättää huomiotta henkistä väkivaltaa. (Mt.)

Ei pitkäaikaista interventiota. Sovittelu on vain lyhyt interventio eikä sen avulla pystytä järjestämään aggressiivisen käyttäytymisen muuttamiseen tarvittavaa pitkäaikaista ja pakollista interventiota. (Mt.)

Ei selkeää normirikkomuksen tuomitsemista. Sovittelu nähdään vain pehmeänä ja epäformaalina menettelynä, missä väkivalta ja sosiaalisten normien rikkominen eivät saa niiden vaatimaa juridista ja moraalista tuomiota. Sovittelussa saatetaan hyväksyä pahoinpitelijän perustelut ja nähdä väkivalta vain osapuolten välisenä kiistana. (Mt.)

Symboliset vaikutukset. Sovittelun nähdään uudelleen palauttavan lähisuhdeväkivallan yksityiseksi asiaksi, kun feministiset ponnistelut viime vuosikymmeniä ovat pystyneet nostamaan yksityisen väkivallan julkiseksi. (Mt.)

Drost ym. (2015) esittävät kritiikin vasta-argumenttina useita näkökohtia lähisuhdeväkivallan sovittelun puolesta. Vastaavia sovittelua tukevia havaintoja ja näkökulmia – kriittisten näkökulmien ohella – esitetään useissa muissakin tutkimuksissa (esim. Flinck & Iivari, 2004, s. 147–148; Sambou & Uotila, 2010; Sambou & Slögs, 2015) mutta niiden käsittely ei kuulu tämän työn piiriin. Sen sijaan tässä tutkimuksessa pyritään saamaan uutta tietoa lähisuhdeväkivallan kritiikin kohteista, erityisesti vapaaehtoisuuden ja oikeudenmukaisuuden kokemuksista.

3 Vapaaehtoisuus sovittelussa

3.1 Vapaaehtoisuus-käsitteestä

Sovittelutoiminnassa vapaaehtoisuus on tärkeä vaatimus. Sillä tarkoitetaan pakottomuutta eli osapuolia ei millään muotoa saa painostaa, sovittelu vaatii heidän suostumuksensa ja suostumuksen voi missä tahansa prosessin vaiheessa perua. Sovittelussa ei ole pakko päästä sovintoon tai sopimukseen eikä sopimuksen teossa saa painostaa osapuolia. Sovittelun osapuolet tuottavat päätökset ja sovittelijoiden tulee niitä kunnioittaa. (Flinck, 2013, s. 18.) Vaikka osapuolia ei saa painostaa osallistumaan sovitte-

luun, heille voidaan kuitenkin kertoa sovittelusta, sen hyödyistä tai muiden hyvistä kokemuksista. Sovittelijan voimakas tavoite sopimuksen tekemiseen voi johtaa kuitenkin liialliseen taivutteluun, joka voi vaarantaa vapaaehtoisuuden. Tällainen menettely voi olla erityisesti evaluatiivista sovittelutyyliä käyttävällä sovittelijalla. (Ervasti & Nylund, 2014, s. 181.)

Vapaaehtoisuuden käsite liittyy varsin läheisesti käsitteisiin itsemääräämisoikeus, itseohjautuvuus ja itsesäättely. Itsemääräämisoikeus voidaan ajatella vapaaehtoisuutta laajempänä käsitteenä, jossa on kaksi ulottuvuutta: positiivinen viittaa henkilön itsemääräämistä vahvistaviin asioihin ja negatiivinen itsemääräämistä heikentävien seikkojen puuttumiseen. Esimerkiksi evaluatiivinen, ohjaava sovittelutapa vähentää osapuolen itsemääräämisoikeutta ja hän ei voi olla silloin täysin itseohjautuva. (Ervasti & Nylund, 2014, s. 303–305.) Sovitteluun liittyvää itsemääräämisoikeutta ja itseohjautuvuutta voidaan tarkastella sovittelun eri vaiheissa: sovitteluun osallistuminen, sovittelun prosessi ja sovittelun lopputulos (Hietanen-Kunwald, 2018, s. 169; Shapira, 2016, s. 132–134). Tässä tutkimuksessa vapaaehtoisuus liittyy ennen kaikkea pakottomuuteen ja siihen, että ei ole ulkoista ohjausta osallistua sovitteluun. Prosessiin ja sovitteluun liittyvää itsemääräämisoikeus otetaan osittain huomioon menettelytapojen ja lopputuloksen oikeudenmukaisuuden kokemuksen tutkimisen yhteydessä (katso luku 4, sivu 30). Vapaaehtoisuuteen liittyvää itsesäättelyä käsitellään seuraavassa alaluvussa.

Vapaaehtoisuutta sovittelutoiminnassa on pohdittu useissa artikkeleissa ja niissä on annettu käytännön suosituksia menettelytavoista (Hedeen, 2005; Matz, 1994). Löydettyt artikkelit ovat kaikki kuitenkin varsin spesifejä ja rajoittuneita vapaaehtoisuuskäsitteen osalta eivätkä ne anna kuin viitteellistä tietoa Suomen sovittelutoiminnan näkökulmasta. Systemaattisella haulla useista eri tietokannoista ei löytynyt yhtään tutkimusartikkelia, joissa olisi selvitetty kvantitatiivisin menetelmin vapaaehtoisuuden, autonomian tai ulkoisen vaikuttamisen kokemuksia sovittelutoiminnassa. On siis pääteltävissä, että tutkimusta aihepiiristä ei ole tehty ja että käytössä ei ole sovittelutoimintaan suoraan soveltuvia mittareita vapaaehtoisuuden tai vapaaehtoisuuden kokemuksen mittaamiseen.

Vapaaehtoisuuden käsite on kuitenkin varsin moniulotteinen ja sitä on tutkittu sovittelun, restoratiivisen oikeuden ja konfliktien hallinnan ohella myös esimerkiksi seuraavilla alueilla: vapaan tahdon filosofia (Visala, 2018), politiikan tutkimus (Olsaretti, 1998), tahdon alainen toiminta, itsesäätely ja rationaaliset valinnat (Baumeister & Monroe, 2014), toimijuuteen ja kehystämiseen liittyvä tutkimus (Goffman, 1974; Emirbayer, 1997), lääketieteen etiikka (Beauchamp & Childress, 2001; Racine, 2017) ja motivaatio ja psykologiset perustarpeet (Ryan & Deci, 2006; Ryan, Lynch, Vansteenkiste, & Deci, 2010; Ryan & Deci, 2017). Tässä luvussa käsitellään sovittelun näkökulman ohella lähinnä kahta jälkimmäistä edellisestä luettelosta.

Vapaaehtoisuuden ohella sovittelulaki korostaa myös osapuolten informoimista ja kyvykkyyttä päätöksentekoon: Sovittelu voidaan toteuttaa vain sellaisten osapuolten kesken, jotka ovat henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti ilmaisseet suostuvansa sovitteluun ja jotka pystyvät ymmärtämään sovittelun sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen. Ennen kuin osapuoli antaa suostumuksensa sovitteluun, hänelle tulee selvittää hänen sovitteluun liittyvät oikeutensa ja asemansa sovittelussa. (Sovittelulaki, 2005, 2 §.)

Edelliset määrittelyt ovat hyvin yhdenmukaisia käsitteiden *tietoon perustuva suostumus* ja *autonomia* kanssa, jotka ovat tärkeitä käsitteitä esim. lääketieteen etiikassa ja erilaisissa kliinisissä tutkimuksissa. Beauchamp ja Childress (2001, s. 58–59) toteavat vaikutusvaltaisessa lääketieteen etiikan kirjassaan, että autonomian käsitteestä on erilaisia tulkintoja mutta yleisesti ollaan sitä mieltä, että siihen liittyvät ainakin ehdot: toimijuus eli voimavarat toimia intentionaalisesti ja vapaus eli riippumattomuus ulkopuolisesta kontrollista. He lisäävät ehtoihin vielä ymmärtämisen eli pitää olla riittävä tieto ja kyky ymmärtää valinnan vaikutukset (mt). Varelius (2006) kutsuu edellistä autonomian määrittelyä proseduraaliseksi erotuksena kantilaisesta tulkinnasta, jossa henkilön valinnat ovat järkeen ja abstrakteihin periaatteisiin perustuvia.

Omar Shapira (2016, s. 127–144) määrittelee sovittelijan etiikkaa käsittelevässä teoksessaan osapuolen autonomian ja itsemääräämisoikeuden⁹ koostuvan kolmesta

⁹ Shapira (2016) pitää käsitteitä *autonomia* ja *itsemääräämisoikeus* synonyymeinä.

osasta: kyvykkyys käsitellä tietoa ja tehdä päätöksiä, vapaaehtoisuus, jossa ei ole pakottamista, ja asiaankuuluva tieto käytettävissä. Shapira siis katsoo, että sovitteluun sopii aivan vastaava autonomian käsite kuin lääketieteellisessä etiikassa käytetään (Beauchamp & Childress, 2001, s. 58–59; Shapira, 2016, s. 127–144.) Nolan-Haley (1999) korostaa myös voimakkaasti tietoon perustuvan suostumuksen merkitystä sovittelussa ja hän esittää ihannemallina neuvottelevan autonomian mallia, missä annetaan riittävästi tietoa mutta myös autetaan osapuolia artikuloimaan intressinsä ja tekemään valinnan lopullisista vaihtoehdoista. Menettely vastaa fasilitatiivisen sovittelun ihannemallia (katso alaluku 2.3.1, sivu 11).

Läketieteen etiikan piirissä on tutkittu vapaaehtoisuuden käsitettä ja on kehitetty mittareita autonomian ja pakottamisen mittaamiseksi. Nelson ym. (2011) toteavat, että henkilö käyttäytyy vapaaehtoisesti, jos toinen henkilö ei kontrolloivasti vaikuta hänen toimintaan. Vaikuttamista voi kuitenkin olla kolmea tyyppiä: suostuttelu, pakottaminen ja manipulointi. Suostuttelu ei heidän mukaansa vaaranna vapaaehtoisuutta ja sen käyttäminen voi monessa tilanteessa olla hyvin perusteltua. Pakottaminen on aina tarkoituksellinen teko ja se voi olla esimerkiksi uhkailua, joka saa ihmisen toimimaan pelon vuoksi ja estää siten vapaaehtoisuuden. Jos henkilö tekee päätöksen kokemansa uhkauksen vuoksi mutta uhkausta ei kuitenkaan ole todellisuudessa tapahtunut, ei kyseessä ole kuitenkaan vapaaehtoisuuden estävä pakottaminen. Manipulointia voivat olla esimerkiksi väärän tai puutteellisen tiedon antaminen tai erityiset palkkiot. Kirjoittaja toteavat, että vapaaehtoisuus ei ole musta-vaalkoinen käsite vaan siinä on asteeroja. (Mt.)

Edelliseen tutkimusartikkeliin liittyen on kehitetty myös vapaaehtoista suostumusta mittaava instrumentti, jonka validisuutta on alustavasti testattu (Miller ym., 2011). Gardner ym. (1993) esittävät mittarin (MacArthur Admission Experience Interview, AEI), jonka avulla voidaan arvioida mielenterveyspotilaiden kokemaa pakkoa hoidoissa. Mamotte ja Wassenaar (2015) ovat kirjallisuuskatsauksessaan selvittäneet kliinisissä tutkimuksissa käytettävän tietoon perustuvan suostumuksen vapaaehtoisuuteen liittyvää tutkimusta. Heidän havaintonsa oli, että eri tutkimuksissa on käytetty varsin erilaisia vapaaehtoisuuden käsitteitä eikä vapaaehtoisuuden mittareiden luotet-

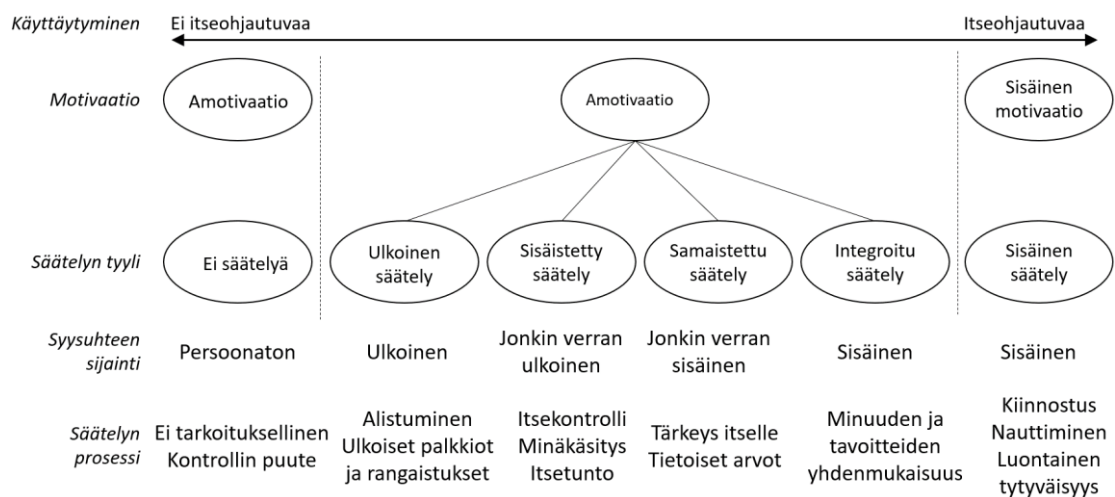
tavuutta ja validisuutta ole juuri selvitetty (mt). Ansioistaan huolimatta edellisiä mittareita ei voida suoraan hyödyntää sovittelutoiminnassa vaan ne pitää sovittaa sovittelu-toiminnan näkökulmaan.

Eri näkökulmissa vapaaehtoisuuteen on kaikissa yhteisenä vaikuttajana ulkoisen kontrollin määrä eli kuinka paljon toiset ihmiset tai jokin ulkoinen olosuhde vaikuttaa ihmisen valintoihin ja päätöksiin. Myös ihmisen mielen tila tai voimavarat voivat heikentää autonomista valintaa. Tärkeä yhteinen näkökulma näissä kaikissa on myös se, että vapaaehtoisuus ei ole musta-valkoinen käsite vaan siinä on aste-eroja tilanteen mukaan.

3.2 Vapaaehtoisuus ja itseohjautuvuusteoria

Itseohjautuvuusteoria¹⁰ (Self-Determination Theory, SDT) on Edward L. Decin ja Richard M. Ryanin kehittämä teoria ihmisen motivaatiosta ja perustarpeista. Teorian peruskäsitteitä ovat omaehtoisuus (autonomy), kyvykkyys (competence) ja yhteisöllisyys (relatedness). Deci ja Ryan ovat laajoissa empiirissä tutkimuksissa päätyneet siihen, että edelliset kolme käsitettä edustavat ihmisen kolmea luontaista psykologista tarvetta, jotka vaikuttavat ihmisen motivaatioon ja hyvinvointiin. (Deci & Ryan, 2000; Ryan & Deci, 2017.)

Varsin laajan itseohjautuvuusteorian tämän tutkimuksen ja vapaaehtoisuuskäsitteen kannalta keskeinen osa-alue on organismin integraatioteoria (organismic integration

Kuva 3.1. Säätelyn tyylit ja itseohjautuvuus (Ryan & Deci, 2017, s. 193).

¹⁰ Tässä käytetään teorian käsitteiden suomennoksissa Frank Martelan (2014) käytäntöjä. Hän on artikkeleillaan ja populaarilla kirjallisuudella vaikuttanut teorian tunnettuuteen.

theory, OIT). Se pyrkii selittämään ulkoisen motivaation eri muotoja eli osoittamaan, mikä saa ihmisen käyttäytymään tietyllä tavalla, vaikka siihen ei olisikaan sisäistä motivaatiota. Kuvassa 3.1 on esitetty itseohjautuvuuden ja omaehtoisuuden¹¹ jatkumo ja siihen liittyvät säätelyn tyylit (Ryan & Deci, 2017, s. 179–215.)

Sisäinen motivaatio kuvaa omaehtoista toimintaa. Kun ihmisellä on sisäinen motivaatio, hän määritelmän mukaan on itseohjautuva, omaehtoinen. Kun ihmisen motivaatio on ulkoinen, on käyttäytyminen ohjatumpaa ja vähemmän omaehtoista. SDT:ssä erotellaan eriasteinen ulkoinen motivaatio sen mukaan, kuinka sisäistetty motivaatio on. Mitä sisäistyneempi motivaatio on ja mitä paremmin se on integroitunut henkilön minäkäsitykseen, sitä enemmän se on omaehtoisen käyttäytymisen perustana. Ulkoisen motivaation sisäistymisen ja integroitumisen astetta kuvaavat eritasoiset toiminnan säätelyt: ulkoinen (external), sisäistetty (introjected), samaistettu (identified) ja integroitu (integrated) säätely. Vähiten itsenäisyyttä sisältävä säätely on ulkoinen säätely. Sen päämääränä on täyttää jokin vaatimus ja saada siihen liittyvä palkio tai välttää rangaistus. Sisäistetyssä säätelyssä ihminen toimii esimerkiksi syyllisyyden välttämiseksi tai tunteakseen ylpeyttä mutta toimintaa ei kuitenkaan liitetä osaksi minuutta. Samaistetussa säätelyssä ihminen kokee toiminnan itselle merkitykselliseksi ja hän arvostaa päämäärää. Ulkoisen säätelyn omaehtoisimmalla tasolla integroidussa säätelyssä toiminta liittyy jo täysin minäkäsitykseen eikä toiminta enää ole puhtaasti ulkoisesti ohjautuvaa vaan myös itseohjautuvaa. (Deci & Ryan, 2000; Ryan & Deci, 2000a; Ryan & Deci, 2000b; Ryan & Deci, 2006; Ryan & Deci, 2017, s. 179–215.)

SDT:hen liittyy hyvin testattuja käyttäytymisen säätelyn ja ulkoisen kontrollin mittarit (Self-regulations questionnaires, SRQ), joita on käytetty esimerkiksi seuraavissa kohteissa vaikuttimien selvittämiseen: lasten koulutyö ja nuorten opiskelu, lasten sosiaalinen käyttäytyminen, terveyskäyttäytyminen, uskonnollinen käyttäytyminen, ystävyysuhteet ja terveysliikunta (Self-Regulation Questionnaires, 2019). Levesque ym. (2007) ovat tutkineet terveyskäyttäytymisen itsesäätelyä mittaavan TSRQ-kyselyn validisuutta ja luotettavuutta. Kyselyssä on viisi mittaria kuvan 3.1 mukaisista säätelytyyleistä lukuun ottamatta sisäistä säätelyä. Eksploraatiivisella ja konfirmatorisella

¹¹ Ryan ja Deci (2017, s. 179–215) käyttävät käsitteitä omaehtoisuus (autonomy) ja itseohjautuvuus (self-determination) käytännössä synonyymeinä.

faktorianalyysillä tutkimuksessa osoitetaan, että mittarit latautuvat neljälle motivaatio- ja säätelyfaktorille: omaehtoinen, sisäistetty, ulkoinen ja amotivaatio. Kolmelle ensimmäiselle yhtenäisyys oli hyväksyttävällä tasolla (Cronbach alfa 0.73–0.93) ja konfirmatorisessa analyysissä mallin sopivuus oli hyvä (CFI välillä 0.94–0.97 ja RMSEA välillä 0.06¹²–0.09). (Mt.)

SDT:hen perustuvien mittarien avulla on tutkittu myös motivaatiota osallistua psykoterapiaan ja neuvontapalveluihin (Pelletier, Tuson, & Haddad, 1997; Ryan ym., 2010). Näitä mittareita ei ole kuitenkaan käytetty tietokantahakujen ja Richard Ryanin henkilökohtaisen tiedonannon perusteella sovittelun yhteydessä mutta ne ovat siihen sovitettavissa (Ryan, 11.5.2015). Tämän tutkimuksen vapaaehtoisuuden mittari perustuu SRQ:sta kehitettyyn kyselyyn, missä on väitteet ulkoisesta ja sisäistetystä säätelystä, jotka hyvin mittaavat ulkoista ohjausta (Levesque ym., 2007). Tämä mittari tukee hyvin ajattelua, että vapaaehtoisuus ja omaehtoisuus eivät ole musta-valkoisia käsitteitä vaan niissä voi olla aste-eroja.

4 Oikeudenmukaisuus sovittelussa

Oikeudenmukaisuuden toteutumista sovittelussa voidaan tarkastella objektiivisten ja subjektiivisten kriteerien perusteella. Edellinen viittaa ennen kaikkea siihen, että ennalta määrätyt ja sovitut standardit täyttyvät. Tällaisia ovat esimerkiksi lait ja niiden täydennykset, sovittelutoiminnalle annetut eritasoiset ohjeet ja tulkinnat mutta myös käyttäytymiseen liittyvät sosiaaliset normit. Tässä tutkimuksessa keskitytään kuitenkin vain oikeudenmukaisuuden kokemukseen eli sovittelun osapuolten kokemaan ja heidän itse arvioimaan oikeudenmukaisuuteen. Tieto ihmisten kokemuksesta on tärkeä mutta on myös syytä huomata, että kokemus oikeudenmukaisuudesta voi myös vääristyä ja he saattavat arvioida ansaitsevansa paremman lopputuloksen kuin, mitä he objektiivisesti voivat saada (Tyler & Blader, 2003).

Sovittelun oikeudenmukaisuutta voidaan lähestyä ainakin kahdesta näkökulmasta. Organisaatio-oikeudenmukaisuuden tutkimus on jo perinteikästä ja sen piirissä on käsitteistö melko vakiintunutta ja mittaristoja on kehitetty ja validoitu (Colquitt, Greenberg,

¹² Julkaisun ilmeinen painovirhe ”0.6” korjattu muotoon ”0.06”.

& Zapata-Phelan, 2005). Oikeustieteellinen tutkimus- ja kirjallisuus on vaikuttanut organisaatio-oikeudenmukaisuustutkimukseen mutta niiden käsitteistykset ja tavat luokitella oikeudenmukaisuutta poikkeavat jossain määrin toisistaan (Colquitt ym., 2005; de Godzinsky & Aaltonen, 2013, s. 2–4; Ervasti & Aaltonen, 2013, s. 2–5).

4.1 Organisaatio-oikeudenmukaisuus

Organisaatio-oikeudenmukaisuustutkimuksessa oikeudenmukaisuus jaetaan tyypillisesti kolmeen tai neljään ulottuvuuteen: *jaon oikeudenmukaisuus* (distributive justice), *menettelytapojen oikeudenmukaisuus* (procedural justice) ja *vuorovaikutuksen oikeudenmukaisuus* (interactional justice) (Colquitt ym., 2005). Vuorovaikutuksen oikeudenmukaisuuden jotkut tutkijat jakavat *tiedollisen* (informational) ja *ihmisten välisen* (interpersonal) vuorovaikutuksen oikeudenmukaisuuteen (Bies, 2005; Colquitt, 2001).

Ensimmäinen ja vanhin tapa käsitteistyksessä on *jaon oikeudenmukaisuus* (distributive justice). Siinä huomio on henkilön saamissa palkkioissa, rangaistuksissa, tehtävissä ja velvollisuuksissa. Adamsin (1965) oikeudenmukaisuusteoria keskittyi jaon oikeudenmukaisuuteen ja teoria vaikutti vahvasti oikeudenmukaisuusteorian kehittymiseen. Teoriaa on kuitenkin arvosteltu sen kapea-alaisuudesta eikä se ottanut huomioon menettelytapojen vaikutusta. (Colquitt ym., 2005.)

Oikeudenmukaisuuskokemukseen ei kuitenkaan vaikuta vain jaon lopputulos vaan myös *menettelytapojen oikeudenmukaisuus* (procedural justice). On havaittu, että epämiellyttäväkin jakotulos voidaan kokea oikeudenmukaiseksi, jos menettelytapa on koettu oikeudenmukaiseksi. Leventhal (1976; 1980) määritteli kuusi kriteeriä, joilla päätöksenteon menettelytapoja arvioidaan:

- *Johdonmukaisuus* (consistency). Menettelytapojen tulee olla johdonmukaiset eri henkilöille ja eri aikoina.
- *Puolueettomuus ja jääviyden estäminen* (bias suppression). Oman edun tavoittelua tai suosimista omien suhteiden vuoksi ei tapahdu.
- *Tiedon tarkkuus* (accuracy). Päätösten tulee perustua oikeaan ja tarkkaan tietoon.
- *Oikaistavuus* (correctability). Valintoja ja päätöksiä tulee voida muuttaa, jos ne perustuvat väärään tietoon tai jos on saatu jotain oleellista uutta tietoa.
- *Edustavuus* (representativeness). Niillä ihmisillä, joita päätös tai valinta koskee, tulee olla mahdollisuus ilmaista mielipiteensä.
- *Eettisyys* (ethicality). Menettelytapojen tulee täyttää moraaliset ja eettiset perusarvot. Esimerkiksi harhauttaminen, yksityisyyden loukkaus ja lahjonta loukkaavat näitä arvoja.

Tyler (2006) on vaikutusvaltaisessa kirjassaan *Why People Obey the Law* esittänyt laajan tutkimuksen Chicagon asukkaiden kokemuksista poliisin ja oikeuslaitoksen kanssa. Tutkimuksen mukaan ihmiset kokivat edellisen listan kaikki kriteerit lukuun ottamatta oikaistavuutta tärkeämmiksi kuin tuloksen (jaon) oikeudenmukaisuuden. Lisäksi menettelytapojen oikeudenmukaisuus selittää 18 % ja tuloksen oikeudenmukaisuus vain 6 % oikeudenmukaisuuskokemuksesta, joten menettelytapojen oikeudenmukaisuus voidaan nähdä selkeästi tärkeämmäksi kuin tuloksen tai jaon oikeudenmukaisuus. (Mts. 137–139.) Greenbergin (1990) tutkimuksessa selvisi, että palkanalennuksen jälkeen alkanut varastelu väheni, kun työntekijöille perusteltiin palkanalennus yksityiskohtaisesti ja hienotunteisesti, mikä myös tukee menettelytapojen merkitystä oikeudenmukaisuuden kokemuksessa.

Kolmas oikeudenmukaisuuden ulottuvuus on *vuorovaikutuksen oikeudenmukaisuus* (interactional justice), jonka jotkut tutkijat jakavat *tiedollisen* (informational) ja *ihmisten välisen* (interpersonal) vuorovaikutuksen oikeudenmukaisuuteen. (Bies, 2005; Colquitt ym., 2005; Colquitt & Shaw, 2005.) Colquitt (2001) ja Colquitt ym. (2005) viittaavat Biesin ja Moagin (1986) tutkimukseen, jonka mukaan vuorovaikutuksen oikeudenmukaisuuden kriteereitä ovat:

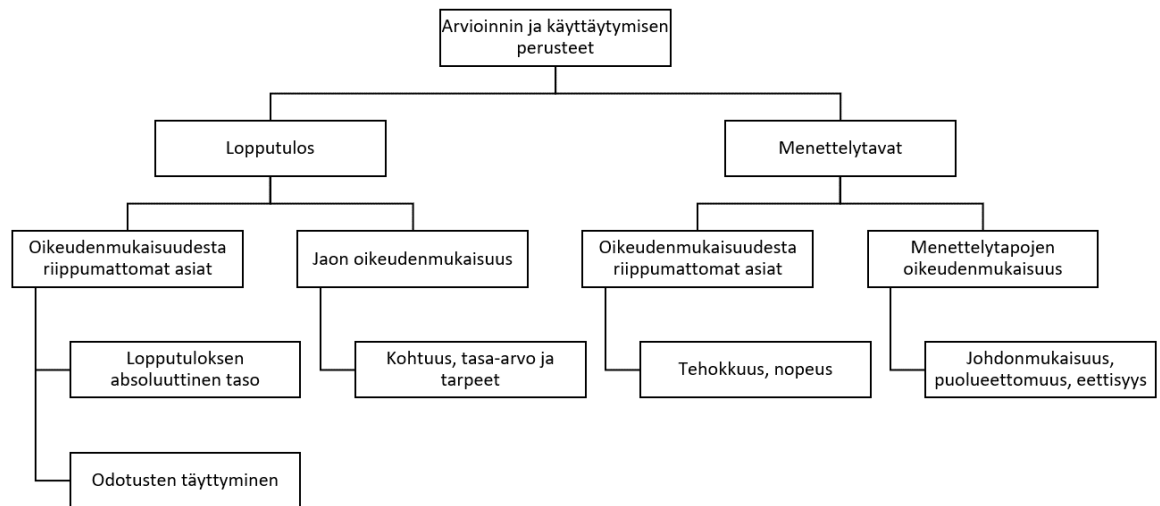
- *Oikeutus* (justification). Päätöksen teon perusteet on selitetty riittävän tarkasti.
- *Totuudenmukaisuus* (truthfulness). Viestintä on avointa, rehellistä ja vilpitöntä ja siinä vältetään kaikenlaista harhauttamista.
- *Kunnioitus* (respect). Ihmisiä kohdellaan vilpittömästi ja arvokkaasti ja vältetään kaikenlaista tylyä kohtelua.
- *Soveliaisuus* (propriety). Ei tehdä ennakkoluuloisia ilmaisuja eikä epäasiallisia kysymyksiä liittyen esimerkiksi sukupuoleen, etniseen taustaan, ikään tai uskontoon.

Colquitt (2001) kehitti vuorovaikutuksen oikeudenmukaisuuskokemusta selvittämään kyselymittarin, joka perustuu pääasiassa edellisiin kriteereihin ja joka jakautuu tiedollisen ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen oikeudenmukaisuuden osioihin.

4.2 Oikeudenmukaisuus oikeudenkäytössä ja sovittelussa

Tyler (2006, s. 74–75) esittelee kuvan 4.1 mukaisen mallin, minkä mukaan ihmiset arvioivat viranomaisten oikeudenkäyttöä. Tutkimusten mukaan kuitenkin lopputuloksen objektiiviset piirteet heijastuvat huonosti ihmisten kokemuksiin oikeudenkäytön jälkeen ja ihmisten tyytyväisyys perustuu vahvasti oikeudenmukaisuuden kokemukseen.

Myös lopputuloksen oikeudenmukaisuuden arvio perustuu monelta osin kokemuksiin menettelytavoista. (Tyler, 1997; ref. Ervasti, 2004, s. 175–176.) Oikeuskirjallisuudessa yleinen tapa oikeudenmukaisuuden käsittelyyn onkin de Godzinsky'n ja Aaltosen (2013, 2–4) mukaan jako lopputuloksen ja menettelyn oikeudenmukaisuuteen.

Kuva 4.1. Arvioinnin ja käyttäytymisen mahdolliset perusteet (Tyler, 2006, s. 75).

Tyler (2006, s. 163–165) toteaa Chicago-tutkimukseensa viitaten, että menettelytapojen oikeudenmukaisuus vaikuttaa myös lopputuloksen oikeudenmukaisuuden arviointiin. Hän on tunnistanut lopputuloksen ohella seuraavat toisistaan riippumattomat näkökulmat, jotka vaikuttavat menettelytapojen oikeudenmukaisuuden arviointiin:

- *Osallistuminen päätöksentekoprosessiin.* Ihminen voi kertoa oman näkökulmansa ja perustelunsa, häntä kuunnellaan ja hänen näkemykset otetaan huomioon.
- *Puolueettomuus.* Päätöksenteko on neutraalia eikä siinä ole vääristymiä.
- *Rehellisyys.* Päätöksentekijä koetaan rehelliseksi ja ratkaisut perustuvat oikeaan tietoon.
- *Kohteliaisuus ja arvostus.* Ihmisiä kohdellaan hyvin ja arvostavasti.
- *Motiivit ovat oikeudenmukaiset.* Päätöksentekijä pyrkii reiluun ja oikeudenmukaiseen toimintaan. (Mts. 163–165.)

Edellinen luokittelu muistuttaa Colquittin (2001) mallia, vaikka Tylerilla malli perustuu kahteen oikeuden oikeudenmukaisuuden dimensioon ja Colquittin neljään.

Menettelytapojen ja lopputuloksen oikeudenmukaisuudella ja restoratiivisella oikeudella on läheinen suhde. Luvussa 2.1 sivulla 6 tarkasteltiin restoratiivisen oikeuden arvoja, jotka osoittautuvat tukevan nimenomaan menettelytapojen, lopputuloksen ja

vuorovaikutuksen oikeudenmukaisuutta. Samoin luvussa 2.2 sivulla 10 luetellut sovittelun keskeiset periaatteet itsemääräämisoikeus, luottamuksellisuus ja neutraalisuus ovat oleellisia osia oikeudenmukaisuuskäsitteessä.

Restoratiivisen oikeuden ja sovittelun periaatteet tulevat suurelta osin käsitellyksi Colquittin (2001) ja Tylerin (2006, s. s. 163–165) määrittelyillä mutta sovittelun lopputuloksen ja osittain tiedollisen vuorovaikutuksen restoratiivisia piirteitä niissä ei ole selkeästi, koska tavoitteena on myös vahinkojen korjaaminen, vastuunotto ja kokonaisvaltainen tilanteen parantaminen (ks. luvut 2.1 ja 2.2). Itsemääräämisoikeutta ja itseohjautuvuutta saatetaan sovitteluneuvottelussa loukata varsin helposti: sovittelija voi esittää omia mielipiteitään ja ohjata tapaamista, kysymykset voivat olla johdattelevia, sovittelija voi arvioida mahdollisen oikeudenkäynnin tulosta jne. (Ervasti & Nylund, 2014, s. 303–305; Hedeén, 2005; Nolan-Haley, 1999). Colquittin (2001) mittarissa on henkilön itsemääräämisoikeuteen ja äänen kuulemiseen liittyen kaksi kysymystä, joten itsemääräämisoikeus tulee osittain käsitellyksi tällä mittarilla.

Tässä tutkimuksessa käytettävä oikeudenmukaisuuden mittari perustuu lähinnä Colquittin (2001) kysymyksiin, jotka on sovitettu sovittelutoimintaa soveltuviksi. Gramatikovin ym. (2009, s. 35–39) käsikirjatyyppisen teoksen¹³ kyselyn muotoiluja käytetään hyväksi erityisesti lopputuloksen oikeidenmukaisuuden ja sen restoratiivisten piirteiden mittaamisessa.

5 Vapaaehtoisuuden, oikeudenmukaisuuden ja sovittelun nettelytapojen suhteesta

Tässä luvussa tarkastellaan lyhyesti otsikon käsitteiden suhdetta teorian ja joidenkin empiiristen tutkimusten kautta. Näitä suhteita käytetään hyväksi tutkimushypoteesien muotoilussa seuraavassa luvussa.

Oikeudenmukaisuuskokemukseen vaikuttaa oleellisesti ihmisen vaikutusmahdollisuus häntä koskevan asian käsittelyssä. Tämä näkyy selkeästi Colquittin (2001) mittarin kysymyksissä (esim. *”onko sinulla ollut mahdollisuus esittää näkemyksesi ja tuntemuksesi*

¹³ Käsikirja on kehitetty Tillburgin yliopiston TISCO-yksikössä, jossa on kehitetty Access to Justice -mittareita.

toimenpiteiden aikana”). Vaikutusmahdollisuuden vastakohtana on pakottaminen, johdattelu ja ohjaaminen, jotka taas ovat itseohjautuvuuden ja vapaaehtoisuuden vastakohtia. Siis vapaaehtoisuuden ja oikeudenmukaisuuden kokemuksella on selvä käsitteellinen positiivinen yhteys.

Empiiriset tutkimukset tukevat oikeudenmukaisuuden ja vapaaehtoisuuden positiivista yhteyttä. Olafsen, Halvari, Forest ja Deci (2015) havaitsivat organisaation palkitsemiseen liittyvän tutkimuksen yhteydessä vahvan yhteyden menetelmien oikeudenmukaisuuden ja itseohjautuvuusteorian tarpeiden itseohjautuvuus ja kyvykkyys kanssa. van Prooijen (2009) on empiirisissä tutkimuksissa havainnut, että ihmisen omaehtoisuuden rajoittaminen vähentämällä valintamahdollisuuksia heikentää oikeudenmukaisuuskokemusta. Tutkija toteaaakin, että tulos antaa hyvää pohjaa itseohjautuvuusteorian ja menetelmien oikeudenmukaisuuden teorian integroimiseen (mt).

Luvussa 2.3 tarkasteltiin sovittelun teoreettisia malleja ja menettelytapoja ja todettiin, että tässä tutkimuksessa käytetään pohjana Alexanderin (2008) metamallia, jonka mukainen fasilitatiivisen sovittelun menettely on ihannemallina Suomessa. Charkoudian, Ritis, Buck ja Wilson (2009) ovat tehneet kaksi empiiristä tutkimusta, joissa he tutkivat sovittelijoiden itse arvioimia sovittelutyyplejä ja -menetelmiä. Sovittelijoiden vastausten mukaan sovittelun prosessi voi joustavasti muuttua osapuolten tarpeiden mukaan, tavoitteena on keskustella ongelmista ja tarpeista, sovittelijat ovat puolueettomia ja he kannustavat osapuolia harkitsemaan useita vaihtoehtoja. (Mt.)

Charkoudianin ym. (2009) tutkimuksen mukaan sovittelijat voidaan jakaa neljään ryhmään, jotka melko hyvin vastaavat Alexanderin (2008) mallin (kuva 2.3, sivu 16) menettelyitä asiantuntijasovittelu, kompromissiin tähtäävä sovittelu, viisaan neuvonantajan sovittelu ja fasilitatiivinen sovittelu. Tutkimuksessa havaittiin kuitenkin merkittäviä poikkeamia, kun sovittelijat arvioivat vapaasti omaa sovittelutyyliään ja sitä verrattiin edelliseen luokkaan. Esimerkiksi kukaan ei ollut luokitellut itseään evaluatiivista sovittelua tai asiantuntijasovittelua käyttäväksi mutta heidän yksittäiset vastaukset kuitenkin luokittelivat heidät tähän ryhmään. Tutkijoiden toinen tutkimus oli havainnoiva. Siinä ei voitu suoraan verrata sovittelijoiden tyyplejä havaintojen ja kyselyn perusteella, mutta koko aineisto antoi kuitenkin selkeitä viitteitä siihen, että todellisuudessa sovit-

telijat eivät lainkaan välttämättä käytä sitä sovittelutyyliä, mitä he itse ilmoittavat käyttävänsä. (Mt.) Tutkimuksen tulos viittaa siihen, että sovittelijat voivat olettaa käyttävänsä ohjeistuksen mukaista tyyliä, mutta käyttävät todellisuudessa muuta tyyliä.

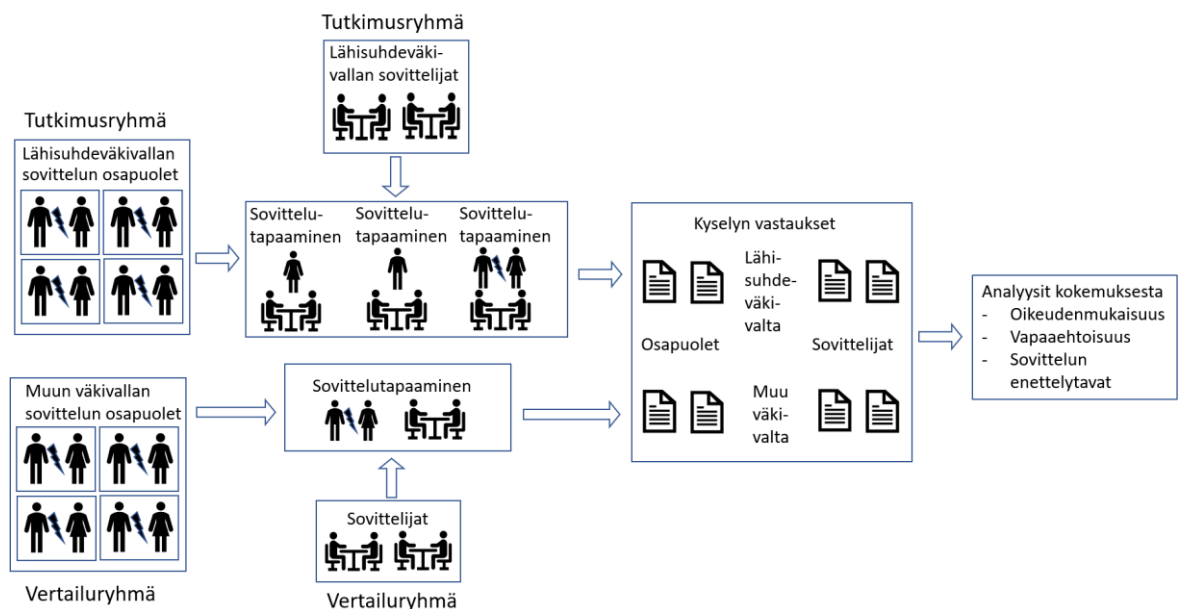
McDermott ja Obar (2004) esittelevät kyselytutkimustaan, joka tehtiin työsuhteriitoihin liittyvistä 645 sovittelutapauksesta. Kyselyssä selvitettiin sovittelijoiden itsearvioon perustuen heidän sovittelutyylejään ja riidan osapuolilta heidän tyytyväisyyttään useilla mittareilla. Tyytyväisyysmittarin väitteet olivat vastaavia kuin Colquittin (2001) jaon ja menettelytapojen oikeudenmukaisuuden väitteet. Näiden väitteiden vastauksista ei tutkimuksessa kuitenkaan esitetty oikeudenmukaisuuteen liittyviä summa-
muuttujia. Tutkimuksen mukaan sovittelijoista 34 prosenttia käytti vain fasilitatiivista tyyliä, 25 prosenttia vain evaluatiivista tyyliä ja 17 prosenttia molempaa edellistä tyyliä. Sovitteluissa, joissa käytettiin vain fasilitatiivista tyyliä, oli selkeästi parempi jaon ja menettelytapojen oikeudenmukaisuudenkokemus kuin sovitteluissa, joissa käytettiin vain evaluatiivista tyyliä.

Pelikan (2010) ja Flinck ja Iivari (2004) ovat tutkineet lähisuhdeväkivallan sovittelun ja restoratiivisen oikeuden vaikutuksia osapuoliin. Molemmista tutkimuksista on havaittu selviä positiivisia vaikutuksia mutta myös haasteita on kohdattu. Uhri on saattanut voimaantua käynnistämään muutosta tai osapuolet yhdessä ovat voimaantuneet parantamaan suhdetta. Myös sellaisia tapauksia raportoidaan, joissa sovittelusta ei ole saatu hyötyä ja väkivalta on uusiutunut. Kummassakaan tutkimuksessa ei ole tutkittu suoranaisesti sovittelun vaikutusta oikeudenmukaisuus- tai vapaaehtoisuuskokemukseen mutta työnteiset havainnot viittaavat positiiviseen oikeudenmukaisuuskokemukseen. Muiden rikostyyppien kuin lähisuhdeväkivallan sovittelun vaikuttavuudesta on melko paljon empiiristä tutkimusta. Myös satunnaistetuilla koeasetelmilla on verrattu sovittelutoiminnan ja oikeudenkäynnin vaikutuksia, jolloin yleisesti ottaen sovittelun tulokset ovat olleet myönteisiä (Sherman ym., 2005; Sherman ym. 2007).

6 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää lähisuhdeväkivallan sovittelun osapuolten ja sovittelijoiden arvioimaa osapuolen vapaaehtoisuuden kokemuksen ja oikeudenmukai-

suuden kokemuksen suhdetta ja sitä, miten sovittelutoiminnan menettelytavat vaikuttavat näihin. Lähisuhdeväkivallan sovitteluun osallistuneiden vertailuryhmänä olivat muun väkivallan sovitteluun osallistuneet osapuolet ja sovittelijat. Tutkimusasetelman yksinkertaistettu malli on kuvassa 6.1.

Kuva 6.1. Tutkimusasetelma. Tutkimusyksikköinä ovat kolmen sovittelutoimiston kahden välisen lähisuhdeväkivaltatapausten osapuolet ja sovittelijat. Vertailuryhmänä muun väkivallan kuin lähisuhdeväkivallan sovittelun osapuolet ja sovittelijat. Osapuolet vastasivat kyselyyn omien kokemustensa perusteella ja sovittelijat arvioiden valitseman osapuolen kokemusta. Ohjeistuksessa suositeltiin, että sovittelija vastaa kyselyyn uhrin näkökulmasta.

Tutkimuksen yhteydessä kehitettiin kyselyinstrumentteja erityisesti sovittelutoimintaan soveltuvaksi. Avointen ja kvantitatiivisten kysymysten vertailulla saatiin myös lisätietoa kyselyn validiteetista, jonka perusteella tehtiin kehitysehdotuksia tuleviin kyselyihin.

Sovittelutoiminnan vapaaehtoisuuden ja oikeudenmukaisuuden kokemuksia on varsin vähän tutkittu, joten tutkimushypoteesien pitää perustua tutkimukseen muilla alueilla ja soveltuvalta osalta sovittelutoiminnan tutkimukseen. Seuraaviin hypoteeseihin oli kuitenkin perusteita edellä esitetyn teorian ja empiirisen tutkimuksen perusteella ja niitä tukivat myös tutkijan käytännön sovittelutoiminnan tuntemus.

1. Sovittelijat näkevät osapuolten oikeudenmukaisuus- (H1a) ja vapaaehtoisuuskokemukset (H1b) myönteisemmin kuin osapuolet itse.

2. Lähisuhdeväkivallan sovitteluun osallistuneiden oikeudenmukaisuus- (H2a) ja vapaaehtoisuuskokemukset (H2b) ovat samalla tasolla kuin muun väkivallan sovitteluun osallistuneilla.
3. Sovittelun osapuolten vapaaehtoisuuden ja oikeudenmukaisuuden kokemuksella on positiivinen yhteys (H3).
4. Fasilitatiivinen sovittelun menettely on positiivisessa suhteessa sekä oikeudenmukaisuuden (H4a) että vapaaehtoisuuden kokemuksiin (H4b).

Hypoteesin 4 selvittämisen yhteydessä tutkittiin myös mahdollisia yhdysvaikutuksia ja mediaatioita. Lisäksi tarkasteltiin yleistä tyytyväisyyttä sovitteluun ja sovittelijan ohjausta ja niiden suhdetta oikeudenmukaisuuden, vapaaehtoisuuden ja sovittelun menettelytavan kokemukseen.

Hypoteesin 1 perusteena on erityisesti Charkoudianin ym. (2009) tutkimus, joka osoitti, että sovittelijat saattavat arvioida oman sovittelutyylinsä erilaiseksi kuin se käytännössä on. Tämä voi johtaa siihen, että he myös arvioivat osapuolten kokemuksen positiivisemmin kuin osapuolet itse. Kokemuseroista lähisuhdeväkivallan sovittelussa ja muun väkivallan sovittelussa ei löytynyt vertailevaa tutkimusta, joten hypoteesissa 2 on luonnollista tehdä oletus, että niissä ei ole kokemuseroja.

Hypoteesia 3 perustelee erityisesti van Prooijenin (2009) tutkimus mutta myös Olafsen ym. (2015) tutkimus. Hypoteesia 4a perustelee McDermottin ja Obarin (2004) tutkimus. Fasilitatiivinen sovittelu tukee sovittelun osapuolen kuulemista ja hänen intressien huomioimista, joten se tukee myös hänen omaehtoisuuttaan ja siten vahvistanee myös hänen arviotaan vapaaehtoisuuskokemuksesta, joten hypoteesi 4b on luonteva. Se on myös perusteltu hypoteesien 3 ja 4b perusteella.

7 Tutkimusmenetelmät

7.1 Tutkimusasetelma ja osallistujien valinta

Tutkimusasetelman yksinkertaistettu malli on kuvassa 6.1 sivulla 37. Tutkimus oli kyseeseen perustuva kvasikokeellinen poikittaistutkimus. Kohteena olivat lähisuhdeväkivallan sovitteluun osallistuneet täysi-ikäiset henkilöt kolmen Etelä-Suomen sovittelutoimiston alueelta n. vuoden ajalta (maaliskuu 2016 – maaliskuu 2017). Erityisenä koh-

teena olivat sovittelun osapuolet mutta myös sovittelijoiden arvioita osapuolten kokemuksista tutkittiin. Tutkimusaineisto perustui osallistujien itsearvioon ja se kerättiin osallistujilta lomakekyselyllä netissä (Webropol versio 2.0) tai paperilomakkeilla vastaajan halun mukaan (liitteet 4–5). Vertailuryhmänä oli kahden osapuolen muun väkivallan sovitteluun osallistuneet. Nettikyselyä varten perustettiin verkko-domain sovit-telututkimus.com, jossa paperilla jaetut ohjeet (liite 3) toistettiin ja jossa vastaaja saattoi vastata kyselyyn ilman hankalaa verkko-osoitetta (URL). Sovittelijat saattoivat vastata kyselyyn vain netissä (liitteet 6–7). Tavoitteena oli saada vähintään 100 lähisuhte- väkivallan sovitteluun osallistuneen henkilön vastausta ja vastaava määrä vertailuryh- män ja sovittelijoiden vastauksia.

Tutkimuksen kohteena olevaan ryhmään valittiin lähisuhteessa olevat tai olleet suo- menkieliset täysi-ikäiset henkilöt, jotka olivat lähisuhdeväkivallan sovittelussa kolmen Etelä-Suomen sovittelutoimiston toimialueella tutkimusaikana, ja näiden tapausten so- vittelijat. Tutkimuksessa rajoituttiin sovittelutapauksiin, joissa oli kaksi osapuolta. Ver- tailuryhmään valittiin vastaavasti muun väkivallan kahden osapuolen sovittelussa ol- leet henkilöt. Tutkimuksesta ja osallistujien rekrytoimisesta sovittiin sovittelutoimisto- jen johtajien ja Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) sovittelutoiminnan kehitys- päällikön kanssa. Tutkimuksesta tehtiin asianmukaiset tutkimuslupahakemukset. Sovit- telutoimistojen kanssa tehtiin yksityiskohtainen sopimus menettelytavoista ja vas- tuista. Tutkimus- ja vertailuryhmään valittiin kaikki vapaaehtoiset osallistujat riippu- matta heidän asemastaan rikosprosessissa (uhri, epäilty tai sekä uhri että epäilty¹⁴) tai henkilöiden suhteen tilasta (asuvat yhdessä, ovat muuttamassa erilleen, asuvat erillään tai eivät lainkaan tapaa toisiaan).

Sovittelutoimiston henkilökunta ja tutkija perehdyttivät sovittelijoita useassa koulutus- tilaisuudessa. Sovittelijoille jaettiin heitä varten tehty tutkimuksen esittelydokumentti (liite 2).

Kaikille soveltuville sovitteluun osallistuneille henkilöille pyrittiin jakamaan tiedote tutkimuksesta (liite 3) sovittelusopimuksen allekirjoittamisen jälkeen tai kirjeessä

¹⁴ Sovittelun osapuolista käytetään tässä työssä useimmin ilmaisuja *uhri* ja *epäilty* mutta myös ilmaisuja *asianomistaja* ja *tekijä* voidaan käyttää.

sovittelun keskeytyspäättöksen yhteydessä. Jos sovittelu päättyi allekirjoitettuun sopimukseen, antoi sovittelija osallistujille tiedotteen tutkimuksesta ja tarpeen mukaan myös paperilomakkeet. Jos sovittelu päättyi keskeytykseen, sovittelutoimisto postitti tiedotteen osapuolille keskeytyspäättöksen yhteydessä.

Kyselylomakkeet suunniteltiin ja toteutettiin siten, että vastaaminen olisi mahdollisimman helppoa. Osapuolten kyselylomakkeet muotoiltiin keräämään osapuolten kokemukset sovittelusta (liitteet 4 ja 5). Sovittelijoiden kysymykset muotoiltiin suoraan osapuolten kysymyksistä siten, että he pystyivät vastaamaan kokemukseen valitsemansa osapuolen osalta (liitteet 6 ja 7) ja että kysymykset olisivat mahdollisimman samankaltaiset osapuolten kysymysten kanssa.

Osapuolten kyselyä testasivat vapaaehtoiset sovittelijat ja sovittelutoimistojen henkilökunta noin kahden kuukauden ajan. Testauksen perusteella joidenkin väitteiden sanamuotoja muutettiin ja yksi väite poistettiin kokonaan.

7.2 Kyselyn toteutuminen

Kyselyn oltua käynnissä n. kaksi kuukautta havaittiin, että sovittelun osapuolten vastausprosentti uhkaa jäädä erittäin pieneksi. Kysely oli avattu ilman vastaamista lähes 100 kertaa, kun vastauksia oli tullut vain kuusi. Vastausprosentin parantamiseksi kyselyyn tehtiin heinäkuussa 2016 suurehko yksinkertaistus: oikeudenmukaisuuden 26 kysymystä supistettiin kolmeen kysymykseen, menettelytapojen 16 kysymystä supistettiin kuuteen kysymykseen ja vapaaehtoisuuden seitsemän kysymystä supistettiin viiteen. Uusi kysymysten muotoilu tehtiin siten, että jo saadut vastaukset voitiin tulkita uuden mallin mukaiseksi. Uusien kysymysten ohjeteksteissä käytettiin samoja ilmaisuja kuin aiemmissa yksittäisissä kysymyksissä.

Kyselyn uudelleenmuotoilun jälkeen vastausprosentti nousi hieman mutta tavoiteltuun vastausmäärään ei päästy. Arvio on, että osapuolten vastausprosentti on luokkaa 5 % ja sovittelijoiden 10–15 % Tarkempaa tietoa vastauksista ja vastaajista on taulukoissa 7.1 ja 7.2.

Taulukko 7.1. Vastausmäärät suhteen luonteen ja sovittelutoimistojen mukaan.

	Toimisto 1	Toimisto 2	Toimisto 3	Yhteensä
Osapuolet	27	9	6	42
Lähisuhde	21	6	5	32
Ei lähisuhde	6	3	1	10
Sovittelijat	61	44	22	127
Lähisuhde	52	26	22	100
Ei lähisuhde	9	18	0	27

Taulukko 7.2. Vastausmäärät osapuolen sukupuolen ja aseman sovittelussa mukaan.

Kyselyyn vastaajan rooli	Osapuolen sukupuoli	Uhri, ei epäilty	Epäilty, ei uhri	Uhri ja epäilty	Yhteensä
Osapuoli	Yhteensä	11	16	15	42
	Mies	4	10	5	19
	Nainen	7	6	10	23
Sovittelija	Yhteensä*	43	56	28	127
	Mies*	13	37	15	65
	Nainen*	30	19	13	62

* Sovittelijat vastasivat arvioiden valitsemansa osapuolen kokemuksiin. Suosituksena oli arvioida uhrin kokemuksiin.

Muun kuin lähisuhdeväkivallan sovittelun vastauksia on selvästi vähemmän kuin lähisuhdeväkivallan sovittelun vastauksia, vaikka edellisiä on huomattavasti enemmän (Elonheimo & Kuoppala, 2019, s. 3). Osapuolten vastauksia on 19 mieheltä ja 23 naiselta. Sovittelijat ovat valinneet miehen vastauskohteekseen 65 tapauksessa ja naisen 62 tapauksessa.

Vuonna 2016, jolloin aineisto pääasiassa kerättiin, oli lähisuhteeseen liittyvissä sovitteluisissa epäillyistä miehiä 72 prosenttia ja naisia 28 prosenttia ja uhreista oli miehiä 31 prosenttia ja naisia 69 prosenttia (Elonheimo & Kuoppala, 2018, liitetaulukko 1, s. 3). Taulukosta 7.2 nähdään, että osapuolten vastauksissa mies on epäiltynä 63 prosentissa rikostapauksista ja sovittelijoiden vastauksissa mies on epäiltynä 65 prosentissa rikostapauksista. Vastaavat luvut miesten osuudesta uhreina ovat 37 ja 35 prosenttia. Näin ollen kyselyn vastauksissa mies on hieman useammin uhrin asemassa ja nainen epäillyn asemassa kuin kyselyn kohdejoukossa todellisuudessa on ollut tilanne.

Lähisuhdetapauksissa osapuolten suhde oli kestänyt useimmin 1-5 vuotta: osapuolten tapauksista 53 % ja sovittelijoiden kuvaamista suhteista 46 % oli tällä välillä. Alle vuoden kestäneitä suhteita oli vain 3 %. Lähisuhdetapauksista 60 %:ssa osapuolet asuivat edelleen yhdessä ja 17 %:ssa eivät tapaa lainkaan.

Lähisuhdetapauksen sovitteluun liittyy tyypillisesti kolme tapaamista: kaksi erillistapaamista, joissa ovat sovittelijat ja toinen osapuolista, ja yhteistapaaminen, jossa ovat kaksi sovittelijaa ja kaksi osapuolta. Muun kuin lähisuhdeväkivallan sovittelussa ei tyypillisesti ole erillistapaamisia. Kaikkiin kyselyyn vastanneiden sovittelutapauksiin liittyi myös yhteistapaaminen. Lukuun ottamatta yhtä tapausta, kaikissa vastausten tapauksissa allekirjoitettiin sovittelusopimus.

Vastauksia saatiin sovittelijoilta 94 ja osapuolilta 35 sovittelutapauksesta. Sovittelijoiden vastauksia oli kaksi 33 samasta tapauksesta ja osapuolten vastauksia oli kaksi seitsemästä tapauksesta. Kaikkiaan vastauksia oli 110 sovittelutapauksesta, joista 64 tapaukseen saatiin yksi, 34 tapaukseen kaksi, 11 tapaukseen kolme ja yhteen tapaukseen neljä vastausta.

7.3 Kyselyn osiot ja tutkimusmuuttujat

Kyselyn aiheina olivat taustatiedot, vapaaehtoisuuden kokemus, oikeudenmukaisuuden kokemus, sovittelun menettelytapojen kokemus ja tyytyväisyys sovitteluun osallistumiseen. Kokemuskysymyksissä käytettiin viiden vaihtoehdon Likert-asteikkoa ja tyytyväisyyttä selvitettiin asteikolla 1–10. Jokaisessa osiossa oli myös avoin kysymys, johon vastaaja saattoi vastata haluamassaan laajuudessa. Seuraavassa esitellään edellisessä luvussa mainittujen molempien kyselyversioiden sisältö. Kyselylomakkeiden sisältö ilmenee liitteistä 4–7.

Vapaaehtoisuuden mittaristo kehitettiin tutkimusta varten ja siinä hyödynnetään ennen kaikkea itseohjautuvuusteorian pohjalta kehitettyjä mittareita (Self-Regulation Questionnaires, 2019; Pelletier ym., 1997) mutta myös Gardnerin ym. (1993) lääketieteellisen etiikan AEI-mittaria ja Matzin (1994) ja Hedeenin (2005) menettelytapasuosituksia. Oikeudenmukaisuuskokemuksen mittaamiseen käytettiin Colquitt'in (2001; ks. myös Colquitt & Shaw, 2005) kehittämää neljän faktorin malliin perustuvaa mittaria, joka sovitettiin sovittelutoimintaan sopivaksi hyödyntäen de Godzinskyn ja Aaltosen (2013) työtä sekä Gramatikovin ym. (2009) käsikirjaa. Colquitt'n mittarin etuna on nimetä sen sovitettavuus eri asiayhteyksiin (Colquitt & Shaw, 2005) ja Gramatikovin ym. (2009) etuna sen restoratiivisen oikeuden näkökulma. Havainnot sovittelutoiminnan menettelytavoista mitattiin kyselyllä, jonka kysymykset perustuvat Alexander'in (2008) metamalliin sovittelutoiminnasta. Metamalli operationalisoitiin kuitenkin

siten, että sekä interventio- että vuorovaikutusulottuvuuden muodostamia soluja voitiin käsitellä tarvittaessa itsenäisinä.

Kaikki edelliset kyselyt tehtiin myös kyseisten tapausten sovittelijoille. Kysymykset muotoiltiin sopivaksi sovittelijan näkökulmaan siten, että he arvioivat valitsemansa yhden osapuolen kokemuksia. Suosituksena oli, että he arvioivat uhrin asemassa olleen osapuolen kokemuksia.

Taustatietoina kysyttiin: sovittelutapauksen tunnus, sukupuoli, syntymävuosi, koulutus (peruskoulu tai vastaava / 2.aste / alempi korkeakoulututkinto / vähintään ylempi korkeakoulututkinto), tulotaso, asema sovittelussa (uhri / epäilty / molemmat), sovittelu- tapaamisten lukumäärä ja syntyikö sopimus (kyllä / ei)¹⁵. Lähisuhdeväkivallan sovittelu- tapauksessa kysyttiin myös suhteen luonne (asuvat yhdessä / ovat muuttamassa erilleen / asuvat erillään / eivät tapaa toisiaan) ja suhteen pituus. Sovittelutapauksen tunnus on sovittelutoimiston antama yksikäsitteinen tapauksen tunnus, jolla osapuolten ja sovittelijoiden vastaukset voidaan liittää samaan tapaukseen.

Vapaaehtoisuuskokemuksen kysymyksissä keskityttiin kokemuksiin ennen sovitteluun tuloa, sillä oikeudenmukaisuusosiossa on kysymyksiä, jotka mittaavat vapaaehtoisuutta ja itsemääräämisoikeutta sovittelu- tapaamisessa. Ensimmäisessä kyselyversiossa oli seitsemän kysymystä ja toisesta versiosta jätettiin kaksi kysymystä pois vastaamisen helpottamiseksi.

Oikeudenmukaisuuskokemuksen kyselyn ensimmäisessä versiossa oli kolme osiota, joista yhdessä oli kaksi osaa: menettelytavat (7 kysymystä), vuorovaikutus (tiedollinen 5 ja henkilöiden välinen 4 kysymystä) ja tulos (10 kysymystä). Väitelauseiden rakenne ja muotoilu perustuivat tutkijan käännökseen Colquittin (2001) ja Gramatikovin ym. (2009) mittareista. Gramatikovin ym. (2009) väitelauseita käytettiin erityisesti tulos- ja vuorovaikutusosioissa, joissa oli yhteensä neljä restoratiivisiin menettelyihin liittyvää väitettä, joita ei ole Colquittin (2001) mittarissa.

¹⁵ Luetellut kysymykset olivat ensimmäisessä versiossa. Toisessa versiossa poistettiin koulutus ja tulotaso ja syntymävuosi muutettiin vuosikymmeneksi.

Kyselyn toisessa versiossa oikeudenmukaisuuskokemuksen osioiden 26 kysymystä tiivistettiin kolmeksi kysymykseksi siten, että kysymyksen selitteessä eriteltiin, mitä se sisältää. Kyselyn toinen versio perustuu siten suoraan ja ensimmäinen versio epäsuoraan mittaamiseen. Colquittin ja Shaw'n (2005) mukaan epäsuora mittaaminen on parempi, jos oikeudenmukaisuus on tutkimuksessa eksogeeninen (riippumaton tai välittävä) muuttujana, ja suora mittaaminen on parempi, jos oikeudenmukaisuus on endogeeninen (riippuva) muuttuja. Tässä tutkimuksessa oikeudenmukaisuus on lähinnä endogeeninen muuttuja, joten ratkaisu vastaa suositusta (mt).

Kokemuksia sovittelun menettelytavoista kysyttiin kahdella osiolla, vuorovaikutus ja interventio (Alexander, 2008). Vuorovaikutusulottuvuudessa olivat tasot kaupankäynti, intressipohjainen neuvottelu ja dialogi. Kyselyn ensimmäisessä versiossa jokaisesta tasosta oli kolme kysymystä ja toisessa versiossa vain yksi. Interventioulottuvuuden osista (ongelma ja prosessi) oli kyselyn ensimmäisessä versiossa neljä ja kolme kysymystä. Kyselyn toisessa versiossa oli vain yksi kysymys ongelmatasosta ja kaksi kysymystä prosessitasosta.

Jokaisen pääosion (vapaaehtoisuus, oikeudenmukaisuus, menettelytavat) jälkeen kyselyssä oli avoin kysymys, johon osallistuja voi vastata haluamassaan laajuudessa. Pääosioiden kysymyksiin vastaaminen oli nettivastauksissa pakollista.

Kyselyn vapaaehtoisuus-, oikeudenmukaisuus-, menettelytapa- ja tyytyväisyysosioiden väitteiden lyhyt muoto ja niistä muodostettujen muuttujien asteikot on esitelty liitteen 8 taulukossa 12.2 sivulla 125.

7.4 Aineiston alkuvalmistelu

Paperilla saadut vastaukset tallennettiin Webropol-palveluun, mistä kaikki tulokset siirrettiin Excel 2013 -muotoisiin tiedostoihin. Muuttujat nimettiin Excelissä ja siellä tehtiin seuraavat aineiston siivoustoimet: tutkijan tekemät testivastaukset poistettiin; tutkimuksessa tarpeettomat sarakkeet poistettiin; lisättiin id-sarake, johon tallennettiin juokseva yksikäsitteinen numero; korjattiin useita virheellisen muotoisia sovittelutunnuksia, kun muun aineiston perusteella se voitiin täysin yksikäsitteisesti tehdä; poistettiin yksi sovittelijan vastaus, joka oli virheellisesti tehty osapuolen kyselylomakkeella.

Tilastollinen käsittely tehtiin R-ohjelmiston versiolla 3.5.2 ja RStudio-ohjelman versiolla 1.0.153. Excel-tiedostot (osapuolten ja sovittelijoiden vastaukset, joista molemmista oli ensimmäinen ja toinen versio) siirrettiin neljäksi dataframe-objektiksi R:ään. R-ohjelmalla tehtiin useita selventäviä luokitteluasteikollisia taustamuuttujia ja väitemuuttujien asteikko käännettiin kuten liitteessä 8 (sivu 125) on todettu. Ensimmäisen kyselyversion vastaukset siirrettiin jälkimmäisen suppeamman kyselyn muotoon. Siirrossa käytettiin seuraavia sääntöjä: Kolmen oikeudenmukaisuuden kysymysryhmän muuttujista laskettiin kustakin keskiarvo ja se pyöristettiin lähimpään kokonaislukuun. Saadut luvut asetettiin toisen kyselyversion oikeudenmukaisuusmuuttujien arvoiksi. Sovittelun menettelytavan interventiuulottuvuuden neljän sovittelijan ohjausta mittaavan muuttujan keskiarvo pyöristettynä kokonaislukuun sijoitettiin toisen kyselyversion yhden muuttujan arvoksi. Tarpeettomat muuttujat poistettiin ensimmäisestä versiosta ja aineistot yhdistettiin yhdeksi kokonaisuudeksi, missä olivat sekä osapuolten että sovittelijoiden vastaukset ja kaikki tarvittavat taustamuuttujat. Lisäksi tehtiin aineisto, jossa ovat kaikki sovittelutapaukset ja niiden yhteiset tiedot. Aineistoista poistettiin vastaajien mahdollisesti antamat yhteystiedot ja sovittelutapausten tunnuksat koodattiin uudelleen, jolloin vastaajia ei voida tutkimusaineiston perusteella tunnistaa, vaikka käytössä olisi sovittelutoimiston sisäistä tietoa. Luvussa 8 kerrotaan vastaajien yhteystietojen ja sovittelutapausten koodituksen säilyttämisen periaatteet.

7.5 Tutkimuksen muuttujat ja niiden muunnokset

7.5.1 Faktorianalyysi

Käyttäen osapuolten ja sovittelijoiden vastauksista yhdistettyä aineistoa ($n = 169$) tehtiin eksploratiivinen faktorianalyysi, millä tarkasteltiin jakautuvatko tutkimuksen 14 väittämää alaluvun 7.3 osioiden mukaisesti oikeudenmukaisuuden, vapaaehtoisuuden ja sovittelun menettelytapojen kokemukseen.

Tarkastellaan aluksi, että eksploratiivisen faktorianalyysin edellyttämät oletukset ovat voimassa: aineiston koko on riittävä, muuttujien jakauma normaalisti jakautunut, muuttujien suhde lineaarinen, ei oleellisia poikkeavia arvoja, ei esiinny multikollineaarisuutta ja aineisto on faktoroitavissa eli muuttujissa on riittävää korrelaatioita (Tabachnick & Fidell, 2014, s. 665–668).

Faktorianalyysin luotettavuus edellyttää, että käytettävä aineisto on riittävän suuri. Field, Miles ja Field (2012, s. 769) viittaavat useaan lähteeseen ja toteavat seuraavia suosituksia esitetyn: 10–15 havaintoa jokaista analyysin muuttujaa kohti, 5–10 havaintoa muuttujaa kohti 300 havaintoon asti, 300 havaintoa on riittävä ja 100 havaintoa on vaatimaton määrä. MacCallum, Widaman, Zhang ja Hong (1999) toteavat kuitenkin, että muuttujien kommunaliteetti ohjaa, kuinka suuren otoksen pitäisi olla, jotta faktorianalyysi antaisi hyväksyttävän tuloksen. Heidän mukaansa otoskoko 100–200 on riittävä, jos kommunaliteetit ovat luokkaa 0.5 ja faktorit ovat hyvin määrättyneet eli ei esiinny suurta määrää faktoreita, joissa on vain muutama muuttuja (mt). Alkuperäisessä aineistossa on 12 havaintoa muuttujaa kohden ja lopullisessa analyysissä 17 havaintoa muuttujaa kohden. Kommunalteeteista kolme on suurempia kuin 0.5 ja kolme pienempiä kuin 0.3, joten voidaan todeta, että aineisto on pieni mutta mahdollinen kuitenkin faktorianalyysiin.

Faktorointimenetelemänä yleisesti käytetty suurimman uskottavuuden menetelmä edellyttää, että käytettävien muuttujien jakauman pitää olla multinormaali. Tässä tapauksessa yksittäisten muuttujien jakaumat ovat melko vinoja: suurimmat vinouden itseisarvot ovat 2.19 ja 2.03 kuudessa tapauksessa vinouden itseisarvo on välillä 1–2 ja huipukkuuden suurin itseisarvo on 5.60. Vaatimus multinormaalista jakaumasta pätee harvoin, mutta on havaittu, että suurimman uskottavuuden menetelmä on varsin toimiva myös, vaikka multinormaalisehto ei pädekään (Jöreskog, 2007; Vehkalahti & Everitt, 2019, s. 301). Fabrigar, Wegener, MacCallum, ja Strahan (1999) toteavat, että muunnoksia on syytä käyttää, jos poikkeama multinormaalisuudesta on erityisen suuri eli vinouden itseisarvo > 2 ja huipukkuus > 7 . Tämän tutkimuksen aineisto siis täyttää Fabrigarin ym. (1999) esittämän ehdon lukuun ottamatta kahta muuttujaa, joiden vinous on yli 2. Analyysissä käytetään suurimman uskottavuuden menetelmää mutta tulos tarkistettiin pääfaktorimenetelmällä (principal factor method), joka Fabrigarin ym. (1999) mukaan ei aseta vaatimuksia muuttujien jakaumalla. Pääfaktorimenetelmä antoi tarkalleen samat faktorit kuin suurimman uskottavuuden menetelmä ja faktorilatauksissa oli vain pieniä eroja.

Muuttujien lineaarinen suhde tarkasteltiin niiden välisistä hajontakuvioista, jotka osoittivat, että merkittävää poikkeamaa lineaarisuudesta ei ole. Hajontakuvioista voidaan

tunnistaa myös joitakin ehdokkaita poikkeaviksi arvoiksi. Niiden tarkempi analyysi tehtiin käyttäen Mahalanobisin etäisyyttä¹⁶, jolla voidaan monimuuttujamallissa selvittää yksittäisten havaintojen etäisyys jakauman keskiarvosta (De Maesschalck, Jouan-Rimbaud, & Massart, 2000). Havaintojen etäisyyksiä tarkastelemalla löydettiin kaksi selkeää poikkeavaa arvoa. Ne tarkastettiin alkuperäisestä aineistosta, eikä niistä löytynyt syytä poistaa aineistosta. Koska poikkeavat arvot saattavat vääristä faktorianalyysin tulosta, tehtiin faktorianalyysi myös aineistolla, mistä kaksi poikkeavaa arvoa oli poistettu (Tabachnick & Fidell, 2014, s. 667). Koska faktorirakenne ei korjatulla aineistolla muuttunut, käytetään analyysissä kuitenkin koko aineistoa.

Aineiston muuttujien suurin korrelaatiokerroin on pienempi kuin 0.5, joten multikollineaarisuutta ei esiinny. Jotta aineisto oli faktoroitavissa, pitää siinä olla riittävästi yhteisvaihtelua ja siinä pitää esiintyä korrelaatioita, jotka ovat suurempia kuin 0.3 (Tabachnick & Fidell, 2014, s.667). Korrelaatiovaatimus toteutuu aineistossa ja lisäksi tilastolliset testit osoittivat aineiston olevan faktoroitavissa (KMO = 0.68 ja Bartletin testi < 0.0001). KMO-arvo on melko vaatimaton mutta hyväksyttävissä.

Kyselyn osioiden perusteella oli odotettavissa, että aineistossa on kolme faktoria. Koska sovittelun menettelytapojen operationalisoinnista ei ole aiempaa aineistoa, katsottiin, että myös suurempi määrä faktoreita on mahdollinen, joten analyysi aloitettiin neljällä faktorilla, suurimman uskottavuuden menetelmällä ja vinokulmaisella obliminorotaatiolla. Vinokulmainen rotaatio valittiin, koska oli odotettavissa, että eri ulottuvuudet korreloivat keskenään. Analyysin pienimmät ominaisarvot olivat 0.60 ja 1.20, joten pienimmän ominaisarvon faktori oli ehdokas poistettavaksi (Tabachnick & Fidell, 2014, s. 697). Tulos tarkistettiin myös ominaisarvojen kuvaajalla ja siihen liittyvällä testillä (psych-paketin funktio `fa.parallel`), mikä myös tuki kolmen faktorin mallia.

Neljän faktorin mallin pienimmät kommunaliteetit on esitetty taulukossa 7.3. Ne ovat kaikki niin pieniä, että ne ovat ehdokkaita poistettavaksi analyysistä. Koska väite *minua painostettiin* on kuitenkin teorian kannalta merkittävä, se säilytettiin ja muut kolme poistettiin seuraavassa vaiheessa.

¹⁶ Mahalanobisin etäisyys laskettiin käyttäen R:n stats-paketin funktiota `mahalanobis`. Sama tulos saadaan psych-paketin `outlier`-funktioilla.

Taulukko 7.3. Pienimmät kommunaliteetit neljän faktorin mallissa.

Osio	Väite	Kommunaliteetti
Vapaaehtoisuus	Minulla ei ollut vapautta valita	0.076
Sovittelun menettelytavat	Sovittelija ohjasi ja arvioi mielipiteitä	0.121
Vapaaehtoisuus	Osallistuin välttääkseni oikeudenkäynnin	0.164
Vapaaehtoisuus	Minua painostettiin	0.181

Kolmen faktorin mallissa, missä 14 muuttujan sijasta oli 11 muuttujaa, oli pienin kommunaliteetti 0.083 väitteellä *keskityttiin rikosilmoituksen tapahtumiin*, joten se poistettiin analyysistä. Lopullisessa faktorianalyysissä oli siis 10 muuttujaa ja sen tulokset on esitetty taulukossa 7.4.

Taulukko 7.4. Eksploratiivisen faktorianalyysin (n = 169, väitteitä 10) faktorilataukset.

Kyselyn osio	Väite	Oikeuden- mukaisuus	Fasilitoiva sovittelu	Vapaa- ehtoisuus	Kommunali- teetti
Oikeuden- mukaisuus	Menettelytavat olivat oikeudenmukaiset	0.73	0.04	0.02	0.56
Oikeuden- mukaisuus	Sovittelijan toiminta oli oikeudenmukaista	0.68	-0.05	-0.01	0.44
Sovittelun menettelytavat	Sovittelija loi hyvän ilmiön	0.54	0.04	0.04	0.31
Oikeuden- mukaisuus	Sovittelun tulos oli oikeudenmukainen	0.46	0.09	-0.11	0.26
Sovittelun me- nettelytavat	Keskusteltiin molempien tarpeista	-0.02	0.73	-0.01	0.52
Sovittelun me- nettelytavat	Sovittelija auttoi esittämään ratkaisuvaihtoehtoja	0.12	0.60	0.07	0.44
Sovittelun me- nettelytavat	Lisäsi osapuolten ymmärrystä itsestä ja toisesta	-0.03	0.50	-0.07	0.24
Vapaaehtoisuus	Kieltäytymiseni olisi aiheuttanut pahaa mieltä	0.06	-0.06	0.73	0.53
Vapaaehtoisuus	Kieltäytymiseni olisi aiheuttanut syyllisyyttä	-0.1	0.1	0.66	0.45
Vapaaehtoisuus	Minua painostettiin	0.16	-0.06	0.30	0.11
Ominaisarvo		1.58	1.19	1.07	
Selitysosuus %		15.81	11.93	10.7	38.44

Faktorointi suurimman uskottavuuden menetelmällä (maximum likelihood), rotaationa vinokulmainen oblimin. Koska rotaatio on vinokulmainen, väitteen faktorilatausten neliöiden summa ≠ kommunaliteetti.

Faktorit latautuivat melko hyvin kyselyn osioiden mukaan, joten faktorit nimettiin niiden mukaan: *oikeudenmukaisuus*, *vapaaehtoisuus* ja *fasilitoiva sovittelu*¹⁷.

Oikeudenmukaisuus-faktorissa on mukana kyselyn menetelmäosiosta väite *sovittelija loi hyvän ilmapiirin*. Se on saman tyyppinen kysymyksenä kuin Colquitin (2001) mittarin vuorovaikutuskysymykset, joten sen liittyminen *oikeudenmukaisuus*-faktoriin on luontevaa. *Vapaaehtoisuus*-faktorissa ovat mukana Ryanin ja Decin (2000a, 2000b) itseohjautuvuusteorian mukaiset väitemuuttujat ulkoinen (external), sisäistetty (introjected) ja samaistettu (identified) säätely. Sovittelun menettelytapojen osalta faktorianalyysin toinen faktori vastaa varsin tarkasti Alexanderin (2008) kaksiulotteisessa mallin fasilitoivaa sovittelua, joten se valittiin myös faktorin nimeksi.

7.5.2 Muuttujat ja niiden muunnokset

Faktoripistemuuttujien sijaan faktoreista *oikeudenmukaisuus*, *vapaaehtoisuus* ja *fasilitoiva sovittelu* muodostetaan saman nimiset summamuuttujat eniten latautuneiden (lataus ≥ 0.30) muuttujien keskiarvona. Menettelyä puoltaa se, että nämä muuttujat ovat selkeästi teorian mukaan keskeisiä vaikuttajia. Faktoripistemuuttajat ottaisivat huomioon myös muuttujat, jotka joiden faktorilataus on hyvin alhainen ja jotka eivät teorian näkökulmasta liity mitenkään faktoriin. Nämä summamuuttujat saavat arvoja välillä 1–5, missä arvo viisi tarkoittaa korkeaa muuttujaan liittyvää kokemusta.

Summamuuttujien *oikeudenmukaisuus*, *vapaaehtoisuus* ja *fasilitoiva sovittelu* yhtenäisyyttä (konsistenssia, joka on yksi laji reliabiliteettia) voidaan mitata Cronbachin alfa-kertoimella. Nämä ovat kullekin summamuuttujalle vastaavasti 0.70, 0.55 ja 0.64. Arvot ovat vaatimattomia eli mittareiden yhtenäisyys ei ole kovin hyvä. On ilmeistä, että mittareiden yhtenäisyys laski huomattavasti kyselyn väitemäärän pienentämisen yhteydessä (luku 7.2, sivu 40 ja liitteet 4 ja 5).

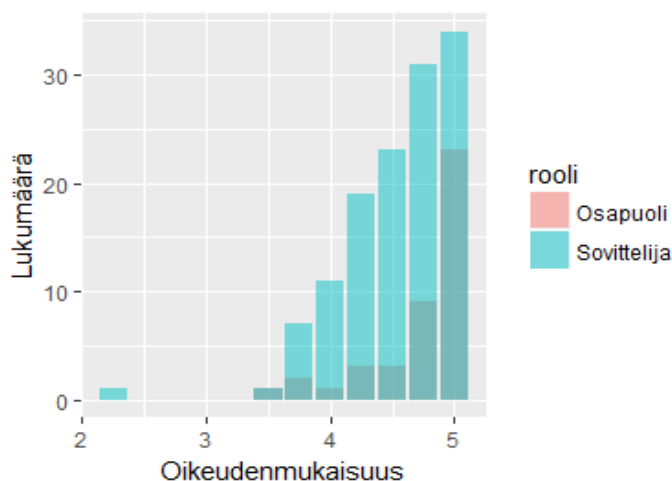
Tutkitaan myös edellisten kolmen muuttujan suhdetta vastaajan tyytyväisyyteen osallistua sovitteluun ja sovittelijan ohjaukseen. Edellistä mitataan kyselyn yhdellä muuttujalla *tyytyväisyys sovitteluun*, joka voi saada kokonaislukuarvoja väliltä 1–10, ja

¹⁷ Faktorin nimityksenä *fasilitoiva sovittelu* vastaa teoreettista käsitettä *fasilitatiivinen sovittelu* (alaluku 2.3.1). Ne vastaavat toisiaan mutta edellistä nimitystä käytetään faktorista ja siitä johdetuista muuttujista.

myös jälkimmäistä yhdellä kyselyn muuttujalla, joka voi saada kokonaislukuarvoja väliltä 1–5.

Tutkitaan myös edellisten kolmen muuttujan suhdetta vastaajan tyytyväisyyteen osallistua sovitteluun ja sovittelijan ohjaukseen. Edellistä mitataan kyselyn yhdellä muuttujalla *tyytyväisyys sovitteluun*, joka voi saada kokonaislukuarvoja väliltä 1–10, ja myös jälkimmäistä yhdellä kyselyn muuttujalla, joka voi saada kokonaislukuarvoja väliltä 1–5.

Koska *oikeudenmukaisuuden* jakauma on varsin vino (kuva 7.1), käsitellään oikeudenmukaisuutta myös kaksiarvoisella *oikeudenmukaisuus*-muuttujalla, joka saa arvot 0 (alhainen oikeudenmukaisuuden kokemus) ja 1 (korkea oikeudenmukaisuuden kokemus). *Oikeudenmukaisuus*-summamuuttujan mediaani on 4.75, joten alhaiseksi luokitellaan arvot ≤ 4.75 ja suuremmat arvot kuin 4.75 luokitellaan korkeaksi. Koska keskimääräinen arvo on 40 vastauksessa, saa alemman 0-arvon 66 % vastauksista.

Kuva 7.1. *Oikeudenmukaisuuden jakauma vastaajan roolin mukaan.*

Vapaaehtoisuutta käsitellään myös kaksiarvoisella muuttujalla, joka saa arvot 0 (alhainen vapaaehtoisuuden kokemus) ja 1 (korkea vapaaehtoisuuden kokemus). Luokittelu tehdään myös tässä mediaanin 3.33 kohdalta, jolloin alemman arvon saa 59 % vastauksista. Muuttujien jakaumat ovat liitteessä 12 sivulla 131.

Todettakoon vielä selvyiden vuoksi, että päämuuttujista käytetään edellä mainittujen lyhyiden nimien (esim. *oikeudenmukaisuus*) lisäksi myös pidempää nimeä, joka korostaa, että kyseessä on vastaajan kokemus (esim. *oikeudenmukaisuuden kokemus*).

Taustamuuttujina käytetään seuraavia¹⁸

- *lähisuhdeosoitin*, joka kertoo onko kyseessä lähisuhdeväkivalta vai muu väkivalta (*Lähisuhde / Ei lähisuhde*)
- vastaajan *rooli* sovittelussa (Osapuoli / Sovittelija)
- sovittelutoimisto (*Toimistot 1, 2 ja 3*)

Taulukoissa 7.1 ja 7.2 sivulla 41 on tarkempaa tietoa taustamuuttujien jakaumista.

7.6 Analyysin vaiheet ja analyysimenetelmät

7.6.1 Aineiston kuvaus

Jotta aineistosta saatiin kokonaiskuva, tehtiin yksityiskohtaiset hajontakuviot päämuuttujista, tutkittiin niiden keskiarvoja ja luottamusvälejä taustamuuttujien mukaan sekä tarkastellaan päämuuttujien korrelaatioita. Näiden avulla saatiin alustavaa tietoa tutkimuskysymyksestä ja hypoteesien paikkansa pitävyydestä.

Liitteen 12 kuvasta sivulla 131 nähdään, että oikeudenmukaisuus on selvästi vino vasemmalle eikä siis ole normaalisti jakautunut ja jakauman vinous on -1.47 . Tulkinta voidaan varmistaa Shapiro-Wilk-testillä, jolla nähdään, että $W = 0.83$ ja $p < 0.0001$, joten jakauma ei ole normaalisti jakautunut. Vastaavasti nähdään, että myöskään vapaaehtoisuus, fasilitoiva sovittelu, tyytyväisyys eikä sovittelijan ohjaus ole normaalisti jakautuneita, sillä kaikissa $p < 0.0008$. (Field ym., 2012, s. 183.) Näin ollen Pearsonin korrelaatiokertoimen sijasta tutkimusmuuttujien korrelaatiot lasketaan Spearman-korrelaatioina (Field ym., 2012, s. 223).

7.6.2 Tutkimusaineiston riippumattomuudesta

Tutkimusaineisto koostuu sovittelijoiden ja osapuolten vastauksista kyselyyn. Koska yhdessä sovittelutapauksessa on kaksi sovittelijaa ja kaksi osapuolta, on aineistossa eri henkilöiltä vastauksia, jotka liittyvät samaan sovittelutapaukseen: kaikkiaan vastauksia oli 110 sovittelutapauksesta, joista 64 tapaukseen saatiin yksi, 34 tapaukseen kaksi, 11 tapaukseen kolme ja yhteen tapaukseen neljä vastausta.

On luontevaa olettaa, että tiettyyn sovittelutapaukseen liittyvät vastaukset saattavat riippua toisistaan, koska henkilöt ovat olleet läsnä samassa tilaisuudessa. Tämä johtaisi

¹⁸ Kiinnostavia taustamuuttujia olisi useita muitakin (esim. *ikä, koulutus, sukupuoli, osapuolen asema sovittelussa*) mutta aineiston koko ei salli kaikkien tutkimista samassa mallissa. Liitteessä 13 on kuitenkin joitakin taustamuuttujiin liittyviä kuvailevia tietoja.

monitasomalliin ja sen vaatimiin regressiomalleihin (Gelman & Hill, 2017, s. 237–241). Tässä tutkimuksessa rajoitutaan kuitenkin yksitasomalliin, missä sovittelutapauksen taso ei oteta erikseen huomioon, koska vastaukset eivät oleellisesti riipu sovittelutapauksesta kuten seuraavassa osoitetaan.

Tutkitaan, miten saman tapauksen sovittelijoiden vastausten erot poikkeavat kaikista sovittelijoiden muodostamien parien vastausten eroista. Yksinkertaisuuden vuoksi tässä selostetaan menettely ainoastaan liittyen oikeudenmukaisuuden kokemuksen vastauksiin. Muodostetaan otos X , jossa on saman sovittelutapauksen osalta vastanneiden sovittelijoiden vastaaman oikeudenmukaisuuden kokemuksen vastausten erotuksen itseisarvo eli vastausten etäisyys. Otoksessa X on silloin $n = 33$ ja arvot ovat välillä $[0,4]$. Muodostetaan otos Y , jossa on kaikkien sovittelijaparien oikeudenmukaisuuden kokemuksen vastausten erotuksen itseisarvo. Koska sovittelijoiden vastauksia on 127, otoksessa Y on silloin $n = (127^2 - 127)/2 = 8001$ ja arvot ovat välillä $[0,4]$. Muodostetaan nollahypoteesi, että X ja Y ovat samasta jakaumasta ja vaihtoehtoinen hypoteesi, että ne ovat eri jakaumasta. Jos ne ovat samasta jakaumasta, voidaan päätellä, että sovittelijoiden vastaukset samoista tapauksista eivät poikkea merkitsevästi muista sovittelijoiden vastauksista eli kaikkia vastauksia voidaan käsitellä toisistaan riippumattomina.

Havaitaan, että otoksen X keskiarvo on 0.30 ja otoksen Y keskiarvo on 0.46, mikä viittaisi siihen, että saman sovittelutapauksen vastaukset ovat lähempänä toisiaan kuin kaikkien vastausparien vastaukset. Ei-parametrisellä kaksisuuntaisella Kolmogorov-Smirnov-testillä saadaan kuitenkin testisuureksi $D = 0.173$ ja $p = 0.280$, joten tulos ei ole tilastollisesti merkitsevä, ja nollahypoteesi on syytä pitää voimassa. Vastaava analyysi osapuolten osalta antaa tulokseksi $D = 0.228$ ja $p = 0.865$, joten siinäkin on pääteltävä, että vastaukset ovat samasta jakaumasta.

Kun vastaava analyysi tehdään muille tutkimusmuuttujille (vapaaehtoisuus, fasilitoiva sovittelu, tyytyväisyys ja sovittelijan ohjaus), saadaan vastaava tulos (kaikissa $p > 0.32$). Voidaan siis päätellä, että kaikki tutkimusmuuttujien arvot tässä aineistossa ovat toisistaan riippumattomia huolimatta samaan sovittelutapaukseen liittyvistä useammista vastauksista.

7.6.3 Oikeudenmukaisuus ja vapaaehtoisuus – ryhmäerot (hypoteesit 1 ja 2)

Hypoteesin 1 analyysissä pitää selvittää, onko tutkimusmuuttujien keskiarvojen ero sovittelijoilla ja osapuolilla tilastollisesti merkitsevä. Vastaavasti hypoteesissa 2 pitää analysoida tutkimusmuuttujien keskiarvojen eroa osapuolten vastauksissa riippuen siitä, onko kyseessä lähisuhde vai ei. Riippumattomien otosten keskiarvojen eroja tarkastellaan tyypillisesti t-testillä tai lineaarisen regression kertoimen merkitsevyystarkastelulla. Molemmat kuitenkin edellyttävät, että tutkimusmuuttujat ovat normaalisti jakautuneita. (Field ym., 2012, s. 368–372.)

Tämän luvun alussa nähtiin, että oikeudenmukaisuus ei ole normaalisti jakautunut. Oikeudenmukaisuus ei ole myöskään normaalisti jakautunut missään näihin hypoteeseihin liittyvissä ryhmissä (osapuolet, sovittelijat, lähisuhde, ei-lähisuhde), sillä Shapiro-Wilk-testin testisuure on niissä kaikissa $W < 0.86$ ja $p < 0.0002$ (Field ym., 2012, s. 183). Parametrinen testi sijaan siis ryhmäero on syytä testata ei-parametrisellä menetelmällä, joka ei edellytä, että jakauma on normaalisti jakautunut. Tässä käytetään Wilcoxon-Mann-Whitney järjestyssummatestiä (U-testi, R-funktio *wilcox.test()*)¹⁹. Jos testitulos on tilastollisesti merkitsevä, voidaan päätellä ryhmien arvojen poikkeavan toisistaan tilastollisesti merkitsevästi. (Field ym., 2012, s. 655; Mangiafico, 2016, s. 221.) Yhdenäisyyden vuoksi myös vapaaehtoisuuteen liittyvät ryhmäerot selvitetään ei-parametrisellä Wilcoxon-Mann-Whitney-testillä, vaikka sen jakaumat eivät yhtä selvästi poikkea normaalijakaumasta kuin oikeudenmukaisuuden jakaumat. Testissä oletetaan, että havainnot ovat toisistaan riippumattomat (Field ym., 2012, s. 666), mikä osoitettiin edellisessä alaluvussa.

Ryhmäeroja selvitetessä on syytä myös tutkia efektin kokoa, joka tässä testissä ilmaisee, kuinka paljon toisen ryhmän järjestysluvut ovat suuremmat kuin toisen ryhmän (Field ym., 2012, s. 664–666; Mangiafico, 2016, s. 225–226). Efektin koko voidaan ilmaista monelle tunnusluvulla, mutta tässä käytetään lukua r , joka saadaan kaavasta z/\sqrt{n} , missä z on testin p-arvoa vastaava z-arvo ja n otoksen koko. Luku r lasketaan

¹⁹ Vaikka oikeudenmukaisuuden jakaumat selvästi eivät ole normaalisti jakautuneita, saadaan t-testillä tässä tapauksessa täsmälleen samat päättelytulokset kuin saadaan ei-parametrisellä järjestyssummatestillä.

rcompanion-paketin funktiolla *wilcoxonR()*. Efektin koko on pieni, keskisuuri tai suuri riippuen siitä, onko $|r|$ välillä $[0.10, 0.30)$, $[0.30, 0.50)$ tai ≥ 0.50 . (Mangiafico, 2016, s. 225–226.)

7.6.4 Oikeudenmukaisuuden ja vapaaehtoisuuden suhde (hypoteesi 3)

Muuttujien suhdetta tarkastellaan hajontakuvan ja Spearman-korrelaation avulla. Näiden lisäksi tehdään lineaarinen regressioanalyysi, missä vapaaehtoisuus selittää oikeudenmukaisuutta. Malliin lisätään myös kaksiarvoiset muuttujat vastaajan rooli (osapuoli tai sovittelija) ja suhteen luonne (lähisuhde tai ei-lähisuhde) ja niiden yhdysvaikutusstermi, jolloin saadaan syvempi ymmärrys muuttujien välisestä suhteesta.

Gelmanin ja Hillin (2017, s. 45–47) mukaan lineaarinen regressioanalyysi edellyttää tärkeysjärjestyksessä seuraavien ehtojen täyttymisen: muuttujien suhde on lineaarinen, mallin virheet ovat riippumattomia toisistaan, mallin virheiden varianssi on vakio (homoskedastisuus) ja virheet ovat normaalisti jakautuneet. Ehtojen tähtyminen riittäväällä tasolla selvitettiin tarkastelemalla muuttujien hajontakuvioita ja ennustetun arvon ja standardoidun virheen muodostamaa hajontakuvioita. Lineaarisuusehto edellyttää, että poikkeavat arvot on selvitetty eikä niitä ole liikaa. Havaitaan, että kolmessa tapauksessa standardoitu virhe on yli 2.5 x keskihajonta ja yhdessä tapauksessa yli 3.0 x keskihajonta. Nämä ovat selvästi poikkeavia arvoja (Field ym., 2012, s. 292). Niitä ei voitu kuitenkaan sulkea pois aineistosta, koska vastauksista ei voitu löytää poistamiselle perusteita eli ne eivät ilmeisestikään olleet virheellisiä vastauksia ja ne saattavat ilmentää jotain ilmiötä, mitä ei vielä hyvin tunneta. Poikkeavien arvojen vaikutus tutkittiin kuitenkin malleista, joista ne on poistettu, jolloin havaittiin, että niiden poistaminen ei vaikuta tehtävään tulkintaan.

7.6.5 Fasilitoivan sovittelun ja oikeudenmukaisuuden suhde (hypoteesi 4a)

Tutkitaan jatkuvien muuttujien *fasilitoiva sovittelu* ja *oikeudenmukaisuus* hajontakuvioita ja korrelaatiota kaikkien vastaajien osalta ja selvitetään logistisella regressioanalyysillä, miten fasilitoiva sovittelu selittää oikeudenmukaisuuden kokemusta kaksiarvoiseksi luokiteltuna muuttujana (ks. alaluku 7.5.2, s. 50).

Vastaajan roolin vaikutus tutkitaan lisäämällä malliin muuttuja *rooli* (osapuoli/sovittelija). Suhteen luonteen vaikutus *oikeudenmukaisuuskokemukseen* tutkitaan lisäämällä malliin suhteen luonnetta kuvaava indikaattori (lähisuhde/ei lähisuhde). Viimeisessä

vaiheessa tutkitaan sekä *vastaajan roolin* ja *fasilitoivan sovittelun* että *suhteen luonteen* ja *fasilitoivan sovittelun* yhdysvaikutus *oikeudenmukaisuuteen*.

Mallien sopivuutta vertaillaan mallien AIC-arvolla ja uskottavuuden logaritmillä. Jos uuden mallin AIC-arvo on pienempi kuin edellisen, sopii uusi malli aineistoon paremmin. (Gelman & Hill, 2017, s. 525.)

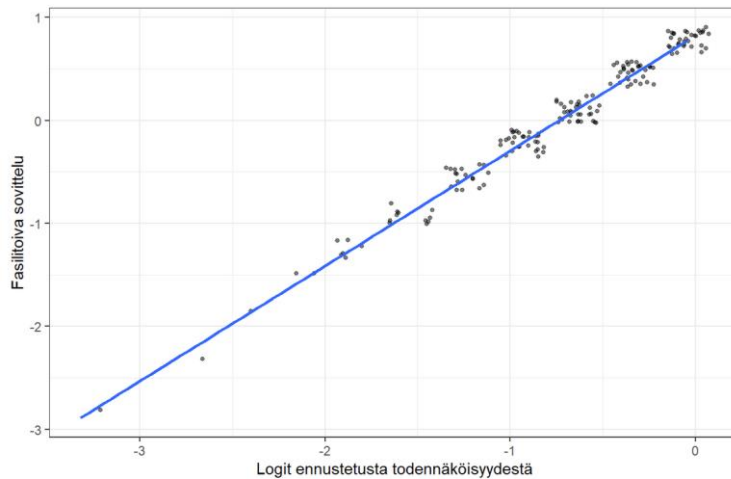
Logistinen regressioanalyysi valittiin analyysimenetelmäksi, koska sen vaatimukset eivät ole niin tiukat kuin lineaarisella regressioanalyysillä. Koska oikeudenmukaisuuden jakauma on varsin vino, on kaksiarvoinen oikeudenmukaisuus myös tulkinnan kannalta mielenkiintoinen. Lineaarisen regressioanalyysin taustaoletuksina ovat erityisesti lineaarisuus, virheiden riippumattomuus, ei esiinny multikollineaarisuutta, havaintojen määrä riippumattomia muuttujia kohden on riittävä eikä ole poikkeavia havaintoja. (Field ym., 2012, s. 321–325; Tabachnick & Fidell, 2014, s. 521–523.)

Multikollineaarisuus tarkoittaa sitä, että mallin riippumattomat muuttujat korreloivat liian voimakkaasti (Field ym., 2012, s. 322). Muuttujien ja niiden yhdysvaikutustermien korrelaatioita tutkimalla huomattiin, että *rooli* (osapuoli/sovittelija) ja *fasilitoivan sovittelun* ja *roolin* yhdysvaikutustermi korreloivat hyvin voimakkaasti ($r = 0.96$). Kun muuttuja *fasilitoiva sovittelu* keskitettiin vähentämällä siitä sen keskiarvo, saatiin multikollineaarisuus poistetuksi. Tämän vuoksi muuttujaa *fasilitoiva sovittelu* käytetään analyysin kaikissa vaiheissa keskitettynä, jolloin se saa arvoja välillä $(-2.9, 0.8)$. Keskittäminen helpottaa myös analyysin tulkintaa, koska sen jälkeen arvo 0 vastaa keskiarvoa ja kuitenkin muuttujan yhden yksikön muutos on sama kuin alkuperäisellä 1–5-asteikolle. Menettely vastaa Dawsonin (2014) ja Tabachnickin ja Fidellin (2014, s. 520) suositusta. Korkein VIF-arvo malleissa on keskittämisen jälkeen 3.1^{20} , joka on selvästi alla 10, mikä vahvistaa sen, että liiallista multikollineaarisuutta ei ole (Field ym., 2012, s. 276).

Alaluvussa 7.6.2 havaittiin, että aineiston vastauksia voidaan pitää riippumattomina, eli vastauksilla ei ole suhdetta toisiinsa. Tämän perusteella voidaan olettaa myös virheiden riippumattomuus (Field ym., 2012, s. 321).

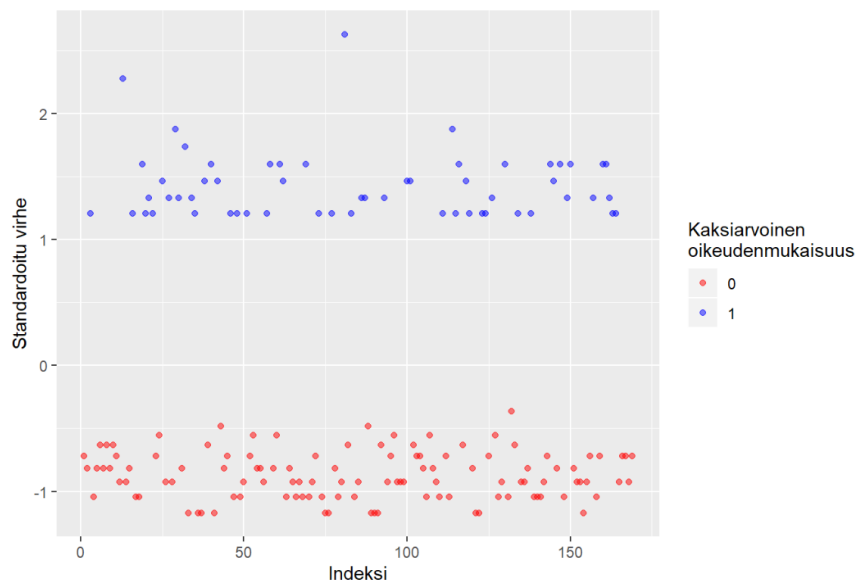
²⁰ Ennen keskittämistä suurin VIF-arvo oli 47.3, mikä osoittaa korkeaa multikollineaarisuutta.

Lineaarisuusoletus logistisessa regressiossa tarkoittaa sitä, että riippumattoman jatkuvan muuttujan suhde ennustetun todennäköisyyden logit-arvoon on lineaarinen eli tässä tapauksessa *fasilitoivan sovittelun* ja lausekkeen $\text{logit}(p) = \ln(p/(1-p))$, missä p on ennustettu *oikeudenmukaisuuden* todennäköisyys, suhde on lineaarinen (Field ym., 2012, s. 321). Kuvasta 7.2 lineaarisuuden havaitaan olevan kunnossa.

Kuva 7.2. Oikeudenmukaisuuden ennustetun todennäköisyyden logitin ja fasilitoivan sovittelun suhde.

Kuvasta 7.3 nähdään, että kaikissa tapauksissa standardoitu virhe on pienempi kuin 3 x keskihajonta ja vain kahdessa tapauksessa standardoitu virhe on suurempi kuin 2 x keskihajonta, joten poikkeavat arvot voidaan hyväksyä.

Kuva 7.3. Logistinen regressio oikeudenmukaisuus fasilitoivan sovittelun selittämänä. Vastauskohtaiset standardoidut virheet.

Koska aineisto on pieni ($n = 169$), analyysiin ei voida liittää kaikkia teoreettisesti mielenkiintoisia taustamuuttujia kuten sukupuoli, osapuolen asema sovittelussa (uhri, epäilty tai sekä uhri että epäilty), ikä ja koulutus. Analyysiin valittiin tulkinnan kannalta oleelliset taustamuuttujat *rooli* (osapuoli/sovittelija) ja *suhteen luonne* (lähisuhde/ei lähisuhde), jolloin havaintojen ja riippumattomien muuttujien suhde on kohtuullinen eivätkä regressiokertoimet kasva erityisen korkeiksi (Tabachnick & Fidell, 2014, s. 521–522).

7.6.6 Fasilitoivan sovittelun ja vapaaehtoisuuden suhde (hypoteesi 4b)

Tutkitaan muuttujien *fasilitoiva sovittelu* ja *vapaaehtoisuus* suhdetta kuten tehtiin edellä *oikeudenmukaisuuden osalta*. Yhdenmukaisuuden vuoksi suhde selvitetään pääasiassa logistisella regressioanalyysillä käyttäen *vapaaehtoisuuden* muunnosta kaksiarvoiseksi muuttujaksi (1 vastaa korkeaa vapaaehtoisuuden kokemusta ja 0 matalaa, ks. alaluku 7.5.2, s. 50). *Fasilitoiva sovittelu* keskitetään samoilla perusteilla kuin edellisessä alaluvussa 7.6.5, jolloin muuttujan arvot ovat välillä $(-2.9, 0.8)$ ja keskiarvo on 0.

Vastaajan roolin vaikutus tutkitaan lisäämällä malliin muuttuja *vastaajan rooli* (osapuoli/sovittelija). Suhteen luonteen vaikutus *vapaaehtoisuuskokemukseen* tutkitaan lisäämällä malliin suhteen luonnetta kuvaava indikaattori (lähisuhde/ei lähisuhde). Viimeisessä vaiheessa tutkitaan sekä *vastaajan roolin* ja *fasilitoivan sovittelun* että *suhteen luonteen* ja *fasilitoivan sovittelun* yhdysvaikutus *vapaaehtoisuuteen*.

Keskittämisen jälkeen malleissa ei esiinny multikollinearisuutta, mikä nähdään tarkastelemalla muuttujien korrelaatiota. Korkein VIF-arvo malleissa on 4.3, joka on selvästi alla 10, mikä vahvistaa havainnon (Field ym., 2012, s. 276). Virheiden riippumattomuus ja logistisen regression vaatima lineaarisuus (fasilitoivan sovittelun suhde vapaaehtoisuuden ennustetun todennäköisyyden logit-arvoon on lineaarinen) nähdään aivan vastaavasti kuin edellisessä alaluvussa 7.6.5. Standardoitu virhe kaikkien tapausten osalta on pienempi kuin 2 x keskihajonta, joten poikkeavia arvoja ei esiinny.

8 Eettiset kysymykset

Vuoden 2016 alusta alkaen rikos- ja riita-asioiden sovittelutoimintaa koordinoi THL. Tutkimuksesta keskusteltiin THL:n sovittelutoiminnasta vastaavan kehittämispäällikön kanssa. Sovittelutapausten kautta tapahtuvaan rekrytointiin ja kyselytutkimukseen

saatiin kolmen Etelä-Suomen sovittelutoimiston lupa. Yhden toimiston osalta tarvittiin kaupungin virallinen tutkimuslupa. Tutkimuksen vaatimat postitukset rahoitti tutkija itse.

Tutkimuksen tavoite kerrottiin kansantajuisesti osallistujaehdokkaille rekrytointivaiheessa. Osallistujaehdokkaille jaettavassa esitteessä (liite 3) ja itse kyselyssä todetaan, että tutkimukseen osallistuminen on ehdottoman vapaaehtoista. Kyselyyn vastaaminen toimii tietoon perustuvan suostumuksen ilmaisuna.

Tutkimukseen osallistuville sovittelijoille tiedotettiin tutkimuksesta ja sen toimintatavoista sovittelutoimistojen kautta ja tutkija kävi pitämässä sovittelijoille useita tutkimuksen esittelyitä. Sovittelijoiden osallistuminen tutkimukseen oli ehdottoman vapaaehtoista.

Oletuksena oli, että kysely saattaa aiheuttaa vastaajille epämiellyttäviä tuntemuksia ja osallistujilla voi ilmetä tarvetta omien tai parisuhteen asioiden käsittelyyn. Tätä varten kaikille osallistujille taattiin halutessaan lisäkeskustelu koulutetun asiantuntijan kanssa, joka tarpeen mukaan voi auttaa mahdollisten lisäpalveluiden hankkimisessa. Tutkija oli varautunut rahoittamaan palvelun itse mutta käytännössä tarvetta ei osoittautunut olevan.

Vastaajien yhteystietoja kysyttiin kyselyssä kolmessa tapauksessa: jos vastaaja haluaa osallistua arvontaan, haluaa keskusteluapua tai haluaa osallistua mahdolliseen jatkotutkimukseen. Yhteystietoja ei yhdistetty muuhun tutkimustietoon, mikä myös vastaajille kerrottiin. Vastaaja saattoi halutessaan edellisissä tapauksissa lähettää yhteystietonsa tutkijalle myös puhelimella tai sähköpostilla. Henkilötietojen keräämisen vuoksi tehtiin aineistosta myös tieteellisen tutkimuksen rekisteriseloste, joka on nähtävissä tutkimuksen esitteessä olevasta verkko-osoitteesta (liite 9).

Kaikkia henkilötietoja hallittiin luottamuksellisena, mikä myös kerrottiin osallistujille. Osallistujat ja sovittelutapaukset koodattiin siten, että aineistosta ei voida henkilöllisyyttä tai sovittelutapausta selvittää. Alkuperäiset vastauslomakkeet tietokoneella hävitetään, kun niitä ei tutkimuksessa enää tarvita. Tutkimusaineisto, jossa ei ole mitään henkilötunnisteita säilytetään myöhempiä tutkimuksia varten vähintään 10 vuotta tutkimuksen päättymisestä. Saadut henkilöiden yhteystiedot säilytetään erillään muusta

tutkimustiedosta ja ne hävitetään, kun tieto ei ole enää tarpeellinen tai viimeistään 5 vuoden kuluttua tutkimuksen päättymisestä.

Sovittelun osapuolia kannustettiin vastaamaan kyselyyn arvonnalla, jossa oli pieniä palkintoja (liite 3). Tutkija maksoi palkinnot itse.

Tutkimukseen kutsuttuihin sovittelun osapuoliin ei voitu olla yhteydessä, jotta puuttavasta vastauksesta olisi voitu muistuttaa, koska THL:n juristin tulkinnan mukaan osallistujien yhteystietoja ei voitu toimittaa tutkijalle eikä sovittelutoimistojen henkilökunnalla ollut kapasiteettia hoitaa muistutuksia.

Tutkija on toiminut vapaaehtoisena rikos- ja riita-asioiden sovittelijana vuodesta 2002 lähtien. Hän on saanut myös lähisuhdeväkivallan sovittelun edellyttämän erityiskoulutuksen ja tehnyt runsaasti lähisuhdeväkivallan sovittelua. Tutkijan yleisasenne lähisuhdeväkivallan sovitteluun on positiivinen mutta tutkimuksessa ja tulkinnassa on pyritty subjektiivinen näkemys ohittamaan.

9 Tulokset

9.1 Kuvailevat tulokset

Taulukossa 9.1 on tutkimuksen päämuuttujien *oikeudenmukaisuus, vapaaehtoisuus, fasilitoiva sovittelu, tyytyväisyys sovitteluun, sovittelijan ohjaus* tärkeimmät tunnusluvut. Tarkemmat tunnuslukutiedot ovat liitteessä 11, sivu 129.

Taulukko 9.1. Tutkimuksen päämuuttujien tunnusluvut: asteikko, vastausta lukumäärä, keskiarvo, keskihajonta, mediaani, minimi, maksimi, vinous ja keskivirhe

Muuttuja	Ast.*	N	Ka	Kh	Med	Min	Max	Vin.	Kv
Oikeudenmukaisuus	1–5	169	4.59	0.43	4.75	2.25	5.00	- 1.47	0.03
Vapaaehtoisuus	1–5	169	3.25	0.96	3.33	1.00	5.00	0.08	0.07
Fasilitoiva sovittelu	1–5	169	4.22	0.66	4.33	1.33	5.00	- 1.09	0.05
Tyytyväisyys sovitteluun	1–10	169	8.80	1.09	9.00	4.00	10.00	- 1.08	0.08
Sovittelijan ohjaus	1–5	169	2.37	1.24	2.00	1.00	5.00	0.56	0.10

* Sovittelijan ohjauksessa suuri arvo vastaa voimakasta ohjausta. Muissa suuri arvo on tavoiteltava taso.

Kuvassa 12.3, sivu 128, on tutkimuksen hajontakuviot ryhmiteltyinä sen mukaan, onko vastaaja sovittelija vai sovittelun osapuoli ja toisaalta sen mukaan, onko kyseessä lähisuhdeväkivaltaepäilystä. Kuvista saadaan jo hyvä alustava kuva aineistosta, muuttujien suhteista ja hypoteesien paikkansa pitävyydestä.

Aineiston pienuus näkyy erityisesti muun kuin lähisuhdeväkivalta tapausten määrässä: osapuolten vastauksia on 10 ja sovittelijoiden vastauksia 27. Muuttujien suhteet ovat melko heikkoja: positiivisia suhteita ovat mm. *oikeudenmukaisuuden* ja *fasilitoivan sovittelun* suhde *tyytyväisyyteen sovittelussa* sekä *fasilitoivan sovittelun* suhde *oikeudenmukaisuuteen*. Sen sijaan *vapaaehtoisuuden* suhde muihin muuttujiin on ristiriitainen: sen suhde *oikeudenmukaisuuteen* on varsin neutraali ja suhde *tyytyväisyyteen sovittelussa* on jopa lievästi negatiivinen. Sovittelun osapuolten ja sovittelijoiden vastaukset poikkeavat toisistaan: osapuolten vastausten perusteella *fasilitoivalla sovittelulla* on selvä positiivinen suhde *tyytyväisyyteen sovittelussa*, mitä sovittelijoiden vastauksissa ei näy.

Liitteen 10 kuvan 12.3(b) perusteella nähdään alustavasti, että hypoteesin 3 mukaista *oikeudenmukaisuuden* ja *vapaaehtoisuuden* positiivista suhdetta ei ole olemassa. Havaintoa tutkitaan tarkemmin luvussa 9.3, sivu 64. Kuvan 12.3(a) perusteella fasilitoivan sovittelun ja vapaaehtoisuuden suhde on epämääräinen eikä hypoteesi 4b näyttäisi saavan tukea. Yhteyttä tutkitaan tarkemmin luvussa 9.5, sivu 71. Sen sijaan hypoteesi 4a eli fasilitoivan sovittelun ja oikeudenmukaisuuden positiivinen suhde saa alustavasti tukea kuvasta 12.3(d), jota yhteyttä tutkitaan tarkemmin luvussa 9.4, sivu 66.

Kokonaiskuvaa aineistosta selventävät vielä taulukoissa 9.2, 9.3 ja 9.4 olevat päämuuttujien korrelaatiot: ne tukevat hajontakuvioiden (kuva 12.3) perusteella tehtyjä tulkin-toja. Korrelaationa käytetään Spearmanin järjestyskorrelaatiokerrointa ρ , mikä on perusteltu alaluvussa 7.6.1.

Taulukon 9.3 korrelaatioista havaitaan, että sovittelijoiden vastauksissa *sovittelijan ohjaus* korreloi merkitsevästi negatiivisesti *vapaaehtoisuuden* kanssa. Sen sijaan osapuolten vastauksissa (taulukko 9.4) *sovittelijan ohjaus* korreloi vahvasti positiivisesti *fasilitoivan sovittelun* kanssa ja lievästi positiivisesti, joskaan ei merkitsevästi, *vapaaehtoisuuden* kanssa.

Taulukko 9.2. Kaikki vastaukset (n=169) , Spearman-korrelaatiot.

	<i>Oikeuden- mukaisuus</i>	<i>Vapaa- ehtoisuus</i>	<i>Fasilitoiva sovittelu</i>	<i>Tyytyväisyys sovitteluun</i>	<i>Sovittelijan ohjaus</i>
<i>Oikeudenmukaisuus</i>	1.00	0.04	0.39***	0.49***	0.06
<i>Vapaaehtoisuus</i>		1.00	0.06	0.11	-0.19*
<i>Fasilitoiva sovittelu</i>			1.00	0.16*	0.06
<i>Tyytyväisyys sovitteluun</i>				1.00	0.08
<i>Sovittelijan ohjaus</i>					1.00

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ **Taulukko 9.3. Sovittelijoiden vastaukset (n = 142), Spearman-korrelaatiot.**

	<i>Oikeuden- mukaisuus</i>	<i>Vapaa- ehtoisuus</i>	<i>Fasilitoiva sovittelu</i>	<i>Tyytyväisyys sovitteluun</i>	<i>Sovittelijan ohjaus</i>
<i>Oikeudenmukaisuus</i>	1.00	0.07	0.36***	0.48***	-0.11
<i>Vapaaehtoisuus</i>		1.00	0.01	0.13	-0.23**
<i>Fasilitoiva sovittelu</i>			1.00	0.01	-0.03
<i>Tyytyväisyys sovitteluun</i>				1.00	-0.06
<i>Sovittelijan ohjaus</i>					1.00

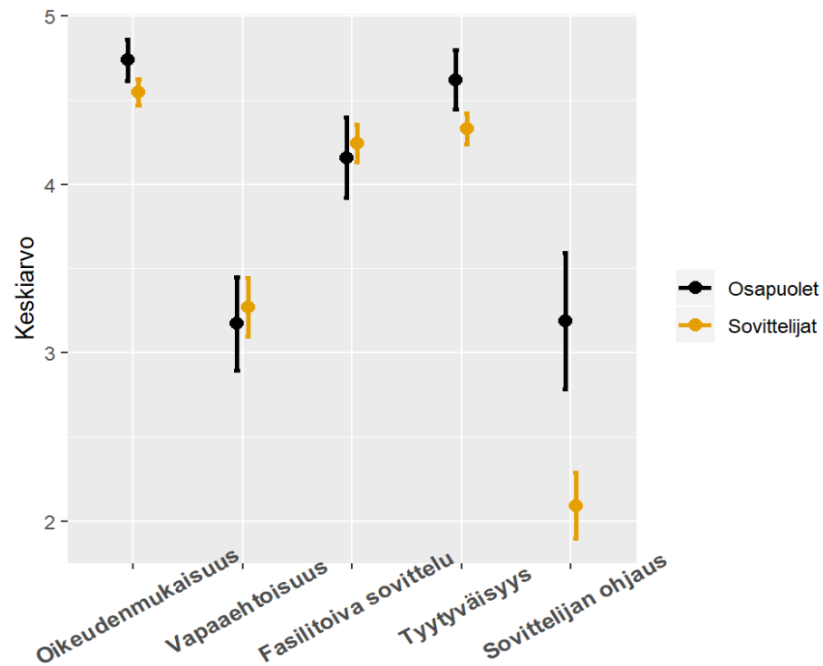
* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$ **Taulukko 9.4. Osapuolten vastaukset (n=42), Spearman-korrelaatiot.**

	<i>Oikeuden- mukaisuus</i>	<i>Vapaa- ehtoisuus</i>	<i>Fasilitoiva sovittelu</i>	<i>Tyytyväisyys sovitteluun</i>	<i>Sovittelijan ohjaus</i>
<i>Oikeudenmukaisuus</i>	1.00	0.01	0.54***	0.37*	0.28
<i>Vapaaehtoisuus</i>		1.00	0.20	0.05	0.12
<i>Fasilitoiva sovittelu</i>			1.00	0.56***	0.43**
<i>Tyytyväisyys sovitteluun</i>				1.00	0.21
<i>Sovittelijan ohjaus</i>					1.00

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Kuvissa 9.1–9.2 on tutkimuksen päämuuttujien keskiarvot ja 95 %:n luottamusvälit taustamuuttujien mukaan eriteltynä. *Tyytyväisyys sovitteluun* on kuvien selkeyden vuoksi skaalattu lineaarisesti väliltä 1–10 välille 1–5.

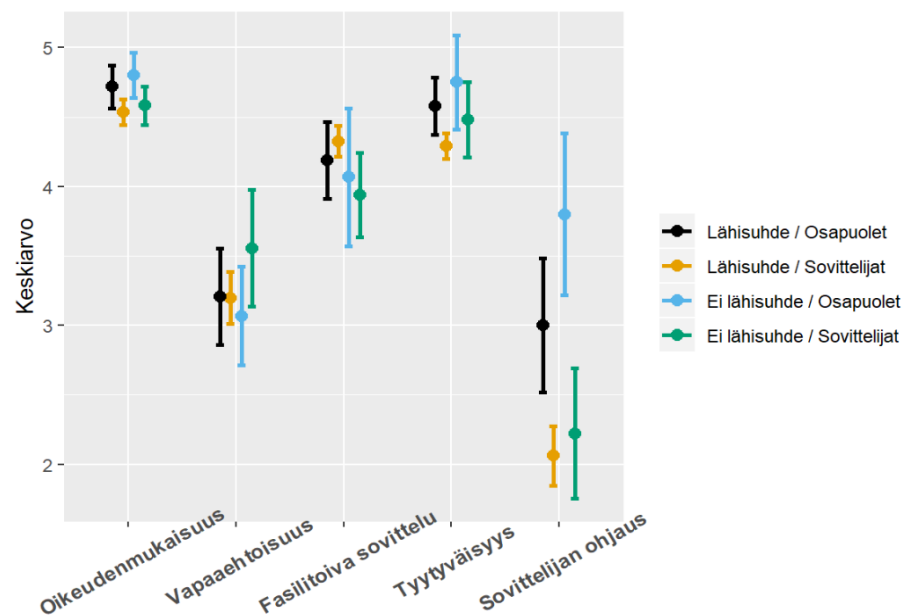
Kuvan 9.1 perusteella osapuolten ja sovittelijoiden vastaukset ovat varsin samankaltaiset *vapaaehtoisuuden* ja *fasilitoivan sovittelun* osalta, joten hypoteesi 1 ei pitäne paikkaansa *vapaaehtoisuuden* osalta. *Oikeudenmukaisuuden* osalta hypoteesi 1 ei pidä paikkansa, sillä sovittelijat eivät näe *oikeudenmukaisuutta* korkeampana kuin osapuolet vaan päinvastoin alhaisempana. Sama ilmiö näkyy kuvassa 9.2, missä on eroteltuna lähisuhdeväkivallan epäilyt ja muut väkivaltatapaukset.

Kuva 9.1. Muuttujien keskiarvo ja 95 %:n luottamusväli – vastaajan rooli.

Kuvasta 9.2 nähdään myös, että sovittelijat ovat lähisuhdeväkivaltatapauksissa selvästi kriittisempiä (arvostelevat negatiivisemmin) tyytyväisyyteen *sovittelussa* kuin osapuolet. He myös arvioivat lähisuhdetapauksissa *fasilitoivan sovittelun* korkeammaksi kuin osapuolet; tosin ero on virhemarginaalin sisällä.

Kuvien perusteella osapuolet kokevat sovittelijan ohjanneen sovittelua huomattavasti voimakkaammin kuin sovittelijat itse arvioivat osapuolen kokeneen.

Kuva 9.2. Muuttujien keskiarvo ja 95 %:n luottamusväli – suhteen luonne ja vastaajan rooli.

9.2 Oikeudenmukaisuus ja vapaaehtoisuus – ryhmäerot (hypoteesit 1 ja 2)

Edellisessä luvussa saatiin hajontakuvien perusteella jo alustavaa tietoa hypoteesien 1 ja 2 paikkansa pitävyydestä (kuvat 9.1 ja 9.2). Varmistetaan tulokset vielä Wilcoxon-Mann-Whitney-testillä (ks. alaluku 7.6.3), jolla nähdään, onko tutkimusmuuttujissa eroja riippuen vastaajasta (osapuoli tai sovittelija) tai riippuen osapuolten suhteen luonteesta (lähisuhde tai ei-lähisuhde). Hypoteesin 1 mukaan sovittelijat näkevät sekä oikeudenmukaisuuden että vapaaehtoisuuden myönteisemmin kuin sovittelun osapuolet, joten hypoteesia tutkitaan yksisuuntaisella testillä. Hypoteesin 2 mukaan lähisuhdeväkivallan sovitteluun osallistuneiden oikeudenmukaisuus ja vapaaehtoisuus ovat samalla tasolla kuin muun väkivallan sovitteluun osallistuneiden, joten hypoteesia testataan kaksisuuntaisella testillä. Oikeudenmukaisuuden ja vapaaehtoisuuden ryhmäerojen selvittämisen yhteydessä tarkastellaan vastaavia eroja myös muiden tutkimusmuuttujien osalta.

Taulukosta 9.5 nähdään, että hypoteesin 1a oletus, että oikeudenmukaisuuskokemus on korkeampi sovittelijoilla kuin osapuolilla, ei saa aineistosta lainkaan tukea ($p = 0.999$). Päinvastoin, osapuolten oikeudenmukaisuuskokemus on korkeampi kuin sovittelijoilla ja efektin koko $r = 0.24$, mikä on kuitenkin pieni. Vapaaehtoisuus ja fasilitoiva sovittelu eivät ole osapuolilla tilastollisesti merkitsevästi sovittelijoita pienempi ($p = 0.275$ ja $p = 0.385$). Hypoteesissa 1b oletettiin sovittelijoiden arvioiman vapaaehtoisuuden olevan korkeampi kuin sovittelijoilla, joten hypoteesi ei saa tukea aineistosta. Sen sijaan osapuolten tyytyväisyys sovitteluun on korkeampi kuin sovittelijoiden arvioima tyytyväisyys, vaikka efektin koko jääkin pieneksi (kaksisuuntainen $p < 0.0005$, $r = 0.29$). Samoin osapuolten kokema sovittelijan ohjaus on korkeampi kuin sovittelijoiden arvioima (kaksisuuntainen $p < 0.0005$, $r = 0.36$).

Taulukoista 9.6 ja 9.7 selviää, että osapuolten suhteen luonne (lähisuhde tai ei-lähisuhde) ei vaikuta tilastollisesti merkitsevästi oikeudenmukaisuuden eikä vapaaehtoisuuden kokemukseen ($p > 0.22$ kaikkien vastaajien osalta ja $p > 0.74$ osapuolten vastausten osalta). Näin ollen hypoteesit 2a ja 2b saavat tukea aineistosta. Osapuolten vastauksissa heidän suhteensa luonne ei myöskään vaikuta tilastollisesti merkitsevästi fasilitoivaan sovitteluun ($p = 0.621$), tyytyväisyyteen ($p = 0.209$) eikä sovittelijan ohjaukseen (0.093).

Taulukko 9.5. Tutkimusmuuttujat vastaajan roolin mukaan. Yksisuuntainen Wilcoxon-Mann-Whitney-testi ryhmäeron selvittämiseksi (osapuolen arvo < sovittelijan arvo).

Muuttuja	Asteikko	Osapuoli			Sovittelija			Wilcoxon-Mann-Whitney		
		n	ka	sd	n	ka	sd	W	p	r
Oikeudenmukaisuus	1-5	42	4.74	0.40	127	4.55	0.44	3494.5	0.999	0.24
Vapaaehtoisuus	1-5	42	3.17	0.90	127	3.27	0.98	2503.0	0.275	-0.05
Fasilitoiva sovittelu	1-5	42	4.16	0.77	127	4.24	0.62	2587.5	0.385	-0.02
Tyytyväisyys	1-10	42	9.24	1.14	127	8.66	1.04	3643.5	1.000	0.29
Sovittelijan ohjaus	1-5	42	3.19	1.31	127	2.09	1.09	3906.0	1.000	0.36

ka keskiarvo, sd keskihajonta, U testisuure, p p-arvo, r efektin koko

Taulukko 9.6. Tutkimusmuuttujat osapuolten suhteen mukaan. Kaikki vastaajat. Kaksisuuntainen Wilcoxon-Mann-Whitney-testi ryhmäeron selvittämiseksi.

Muuttuja	Asteikko	Ei lähisuhde			Lähisuhde			Wilcoxon-Mann-Whitney		
		n	ka	sd	n	ka	sd	W	p	r
Oikeudenmukaisuus	1-5	37	4.64	0.35	132	4.58	0.46	2531.0	0.729	0.03
Vapaaehtoisuus	1-5	37	3.42	1.00	132	3.20	0.94	2756.5	0.229	0.09
Fasilitoiva sovittelu	1-5	37	3.97	0.78	132	4.29	0.61	1814.0	0.015	-0.19
Tyytyväisyys	1-10	37	9.11	1.33	132	8.72	1.01	3143.5	0.005	0.21
Sovittelijan ohjaus	1-5	37	2.65	1.34	132	2.29	1.21	2815.0	0.142	0.11

ka keskiarvo, sd keskihajonta, U testisuure, p p-arvo, r efektin koko

Taulukko 9.7. Tutkimusmuuttujat osapuolten suhteen mukaan. Osapuolten vastaukset. Kaksisuuntainen Wilcoxon-Mann-Whitney-testi ryhmäeron selvittämiseksi.

Muuttuja	Asteikko	Ei lähisuhde			Lähisuhde			Wilcoxon-Mann-Whitney		
		n	ka	sd	n	ka	sd	W	p	r
Oikeudenmukaisuus	1-5	10	4.80	0.26	32	4.72	0.43	160.0	1.000	0.00
Vapaaehtoisuus	1-5	10	3.07	0.56	32	3.21	0.98	148.5	0.742	-0.05
Fasilitoiva sovittelu	1-5	10	4.07	0.78	32	4.19	0.78	143.0	0.621	-0.08
Tyytyväisyys	1-10	10	9.50	1.08	32	9.16	1.17	198.5	0.209	0.20
Sovittelijan ohjaus	1-5	10	3.80	0.92	32	3.00	1.37	216.0	0.093	0.26

ka keskiarvo, sd keskihajonta, U testisuure, p p-arvo, r efektin koko

9.3 Oikeudenmukaisuuden ja vapaaehtoisuuden suhde (hypoteesi 3)

Hypoteesin 3 mukaan osapuolten oikeudenmukaisuuden ja vapaaehtoisuuden kokeuksella on positiivinen suhde. Hajontakuvioista 12.3(b) (sivu 128) nähdään jo alustavasti, että näiden muuttujien välillä ei ole korrelaatiota. Korrelaatiotaulukoista 9.2–9.4 sivulla 61 nähdään, että muuttujien Spearmann-korrelaatio on kaikilla vastaajilla 0.04, osapuolten vastauksissa 0.01 ja sovittelijoiden vastauksissa 0.07, eikä mikään näistä ole tilastollisesti merkitsevä, mikä vahvistaa hajontakuvioista tehtyä havaintoa.

Taulukko 9.8. Lineaarinen regressio, oikeudenmukaisuus vapaaehtoisuuden selittämässä ja vastaajan rooli ja suhteen luonne kovariaatteina.

	Selitettävä muuttuja			
	Oikeudenmukaisuuden kokemus			
	(1)	(2)	(3)	(4)
Vapaaehtoisuus	0.01 (-0.06, 0.08)	0.02 (-0.05, 0.08)	0.01 (-0.05, 0.08)	0.02 (-0.05, 0.08)
Rooli (sovittelija = 1, osapuoli = 0)		-0.19* (-0.34, -0.04)	-0.19* (-0.34, -0.04)	-0.18* (-0.35, -0.01)
Suhteen luonne (lähisuhde = 1, ei lähisuhde = 0)			-0.05 (-0.21, 0.11)	-0.08 (-0.39, 0.22)
Rooli x suhteen luonne				0.04 (-0.32, 0.40)
Vakio	4.55*** (4.32, 4.79)	4.69*** (4.43, 4.94)	4.73*** (4.44, 5.02)	4.75*** (4.41, 5.09)
Havaintoja	169	169	169	169
R ²	0.001	0.04	0.04	0.04
Sovitettu R ²	-0.01	0.03	0.02	0.02

*p<0.05;** p<0.01;*** p<0.001

Luottamusväli 0.95

Tarkistetaan yhteys vielä lineaarisella regressioanalyysillä. Taulukon 9.8 mukaan mallissa (1) vapaaehtoisuuden regressiokerroin on 0.01 ($p = 0.72$), eikä siis ole tilastollisesti merkitsevä. Kun malliin lisätään vastaajan rooli, huomataan edellisen luvun kanssa yhdenmukaisesti, että sovittelijoiden vastauksissa oikeudenmukaisuuskokemus on heikompi kuin osapuolten vastauksissa ja yhteys on tilastollisesti merkitsevä ($p = 0.013$). Sen sijaan vapaaehtoisuuden kerroin ei edelleenkään ole tilastollisesti merkitsevä ($p = 0.63$). Vastaavasti tarkastelemalla huomataan mallista (3), että suhteen luonteen lisääminen ei vaikuta mallin selitysasteen, ja mallista (4), että vastaajan roolilla ja suhteen luonteella ei ole yhdysvaikutusta siihen, miten vapaaehtoisuus selittää oikeudenmukaisuutta.

Edelliset tulokset ovat yhdenmukaiset ja voidaan päätellä, että hypoteesi 3 ei saa tukea aineistosta.

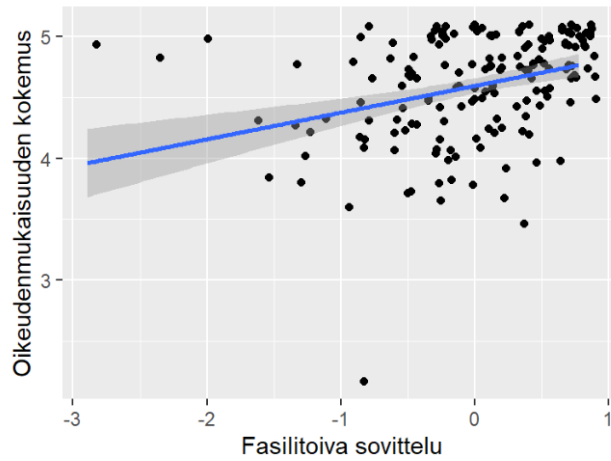
9.4 Fasilitoivan sovittelun ja oikeudenmukaisuuden suhde (hypoteesi 4a)

Taulukon 9.9 Spearman-korrelaation ja kuvan 9.3 hajontakuvion perusteella nähdään jatkuvien muuttujien *oikeudenmukaisuus* ja *fasilitoiva sovittelu* alustava suhde: muuttujilla on melko vahva positiivinen korrelaatio.

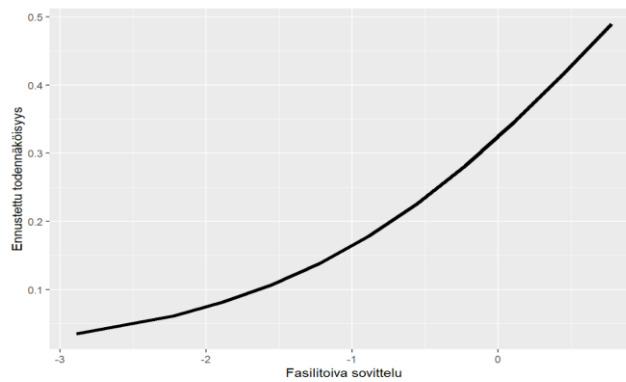
Taulukko 9.9. Analyysissä käytettävien muuttujien Spearman-korrelaatiot.

	Oikeuden- mukaisuus	Fasilitoiva sovittelu	Rooli	Lähisuhde
<i>Oikeudenmukaisuus</i>	1.00	0.39***	-0.24**	-0.03
<i>Fasilitoiva.sovittelu</i>		1.00	0.02	0.19*
<i>Rooli (sovittelija = 1)</i>			1.00	0.03
<i>Lähisuhde (= 1)</i>				1.00

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Kuva 9.3. Kaikki vastaajat ravistetussa hajontakuviassa. Fasilitoiva sovittelu keskitetty, jolloin arvo 0 vastaa keskiarvoa.

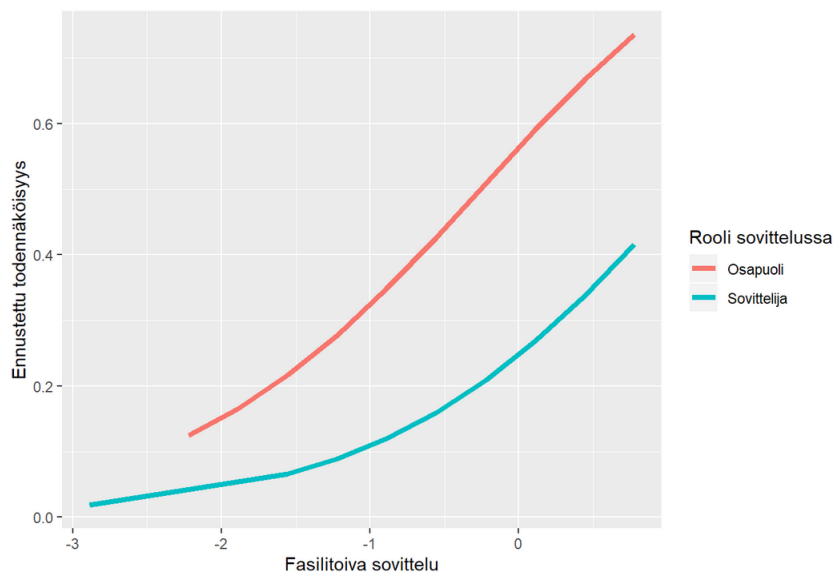
Kuva 9.4. Korkean oikeudenmukaisuuskokemuksen ennustettu todennäköisyys muuttujan fasilitoiva sovittelu perusteella, malli (1).

Kuvassa 9.4 on logistisen regressioanalyysin antama oikeudenmukaisuuden ennustettu todennäköisyys muuttuja *fasilitoiva sovittelu* selittäjänä. Kuvasta voidaan arvioida, että *fasilitoivan sovittelun* noustessa keskiarvon kohdalla arvosta -0.5 arvoon $+0.5$ *oikeudenmukaisuuden* ennustettu todennäköisyys kasvaa arvosta 0.24 arvoon 0.43.

Taulukko 9.10. Logistinen regressio, oikeudenmukaisuuden kokemuksen vedonlyöntisuhheet.

	Selitettävä muuttuja				
	Oikeudenmukaisuuden kokemus				
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Fasilitoiva sovittelu	2.45** (1.39, 4.57)	2.69** (1.51, 5.12)	2.73** (1.52, 5.24)	4.11** (1.56, 13.85)	0.93 (0.36, 2.54)
Rooli sovittelija		0.26*** (0.12, 0.55)	0.26*** (0.12, 0.55)	0.26*** (0.12, 0.58)	0.23*** (0.10, 0.51)
Suhde lähisuhde			0.87 (0.37, 2.10)	0.90 (0.39, 2.19)	0.93 (0.39, 2.32)
Fasilitoiva sovittelu x Rooli sovittelija				0.52 (0.13, 1.83)	
Fasilitoiva sovittelu x Suhde lähisuhde					5.12* (1.45, 18.29)
Vakio	0.48*** (0.34, 0.67)	1.29 (0.68, 2.50)	1.43 (0.57, 3.65)	1.41 (0.55, 3.67)	1.30 (0.51, 3.32)
Havaintoja	169	169	169	169	169
Log Likelihood	-102.91	-96.68	-96.63	-96.13	-93.48
Akaike Inf. Crit. (AIC)	209.81	199.37	201.27	202.26	196.96
Huom.:	*p<0.05; **p<0.01; ***p<0.001 Luottamusväli 0.95				

Taulukon 9.10 mallissa (1) on yhden muuttujan logistinen regressioanalyysi, missä selittäjänä *fasilitoiva sovittelu* ja selitettävänä *oikeudenmukaisuuden kokemus*. *Fasilitoivan sovittelun* vetosuhde on 2.45 ja 95 % luottamusväli on 1.39–4.57, mikä merkitsee sitä, että *fasilitoivan sovittelun* noustessa yhdellä, esim. keskiarvon kohdalla arvosta -0.5 arvoon $+0.5$, veto korkeasta oikeudenmukaisuuden kokemuksesta kasvaa 145 % = $(2.45 - 1.00) \times 100$ %. Vetosuhteen tulkinta vielä toisin sanoin: *fasilitoivan sovittelun* kasvaessa yhdellä (asteikko 1–5) nousee veto korkean oikeudenmukaisuuden kokemuksen puolesta 2.45-kertaiseksi.

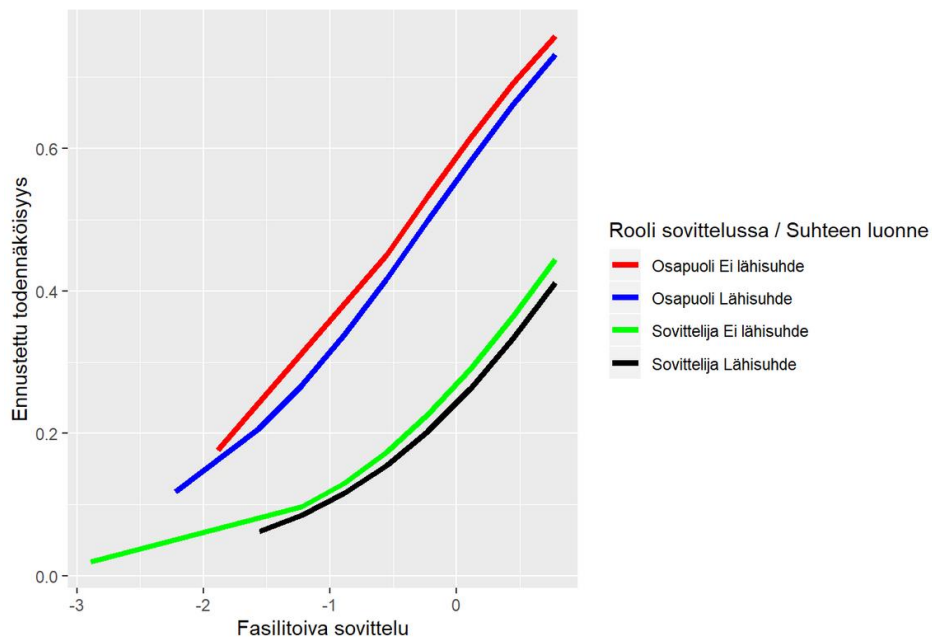

Kuva 9.5. Oikeudenmukaisuuden ennustettu todennäköisyys, kun muuttujina ovat fasilitoiva sovittelu ja rooli, malli (2).

Edellistä logistista regressiomallia tutkitaan lisäämällä siihen vaiheittain muuttujat *rooli sovittelussa* (osapuoli / sovittelija) ja *suhteen luonne* (lähisuhde / ei lähisuhde). Kuvasta 9.5 nähdään, että sovittelijoiden vastausten perusteella saatu *oikeudenmukaisuuden* ennustettu todennäköisyys on selvästi alhaisempi kuin osapuolten tapauksessa. Tämä näkyy myös taulukon 9.10 (s. 67) mallista (2): Sovittelijan oikeudenmukaisuuskokemuksen vetosuhde osapuoleen nähden on 0.26. Fasilitoivan sovittelun vetosuhde kasvaa hieman mallien (1) ja (2) välillä. Mallin (1) AIC-arvo 209.8 pienenee mallissa (2) arvoon 199.4, joten malli (2) on parempi.

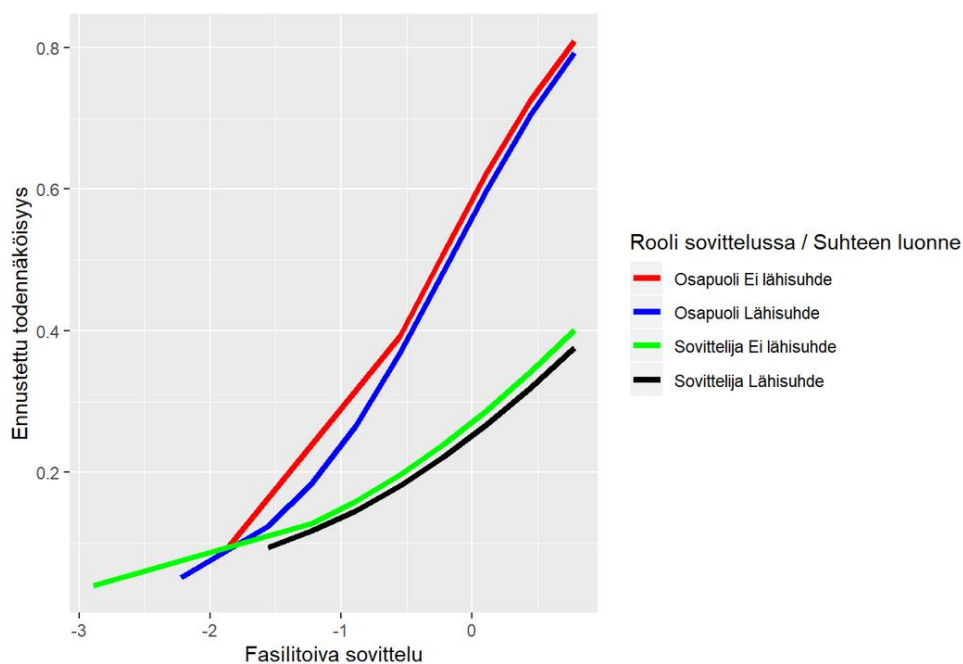
Kun edelliseen malliin (2) lisätään muuttuja *suhteen luonne* muuttuvat oikeudenmukaisuuden ennustetut todennäköisyydet vain hieman: kuvasta 9.6 nähdään, että sekä osapuolen että sovittelijan tapauksessa ennustettu todennäköisyys on hieman alhaisempi lähisuhdetapauksissa kuin muun väkivallan yhteydessä. Kuvan tulkinnan kanssa yhdenmukaisesti nähdään taulukosta 9.10 (s. 67) mallista (3), että lähisuhteen oikeudenmukaisuuskokemuksen vetosuhde muuhun suhteeseen nähden on 0,87. Tämän regressio-kertoimen 95 % luottamusväli 0.37–2.10 on kuitenkin varsin laaja ja se sisältää myös neutraalin arvon 1 ja $p = 0.75$. Mallissa (3) fasilitoivan sovittelun vetosuhde kasvaa

edelleen hieman. Mallin (3) AIC-arvo on kuitenkin huonompi kuin mallissa (2), joten se ei paranna sopivuutta aineistoon.

Kuva 9.6. Oikeudenmukaisuuden ennustettu todennäköisyys, kun muuttujina ovat fasilitoiva sovittelu, rooli ja suhteen luonne, malli (3).

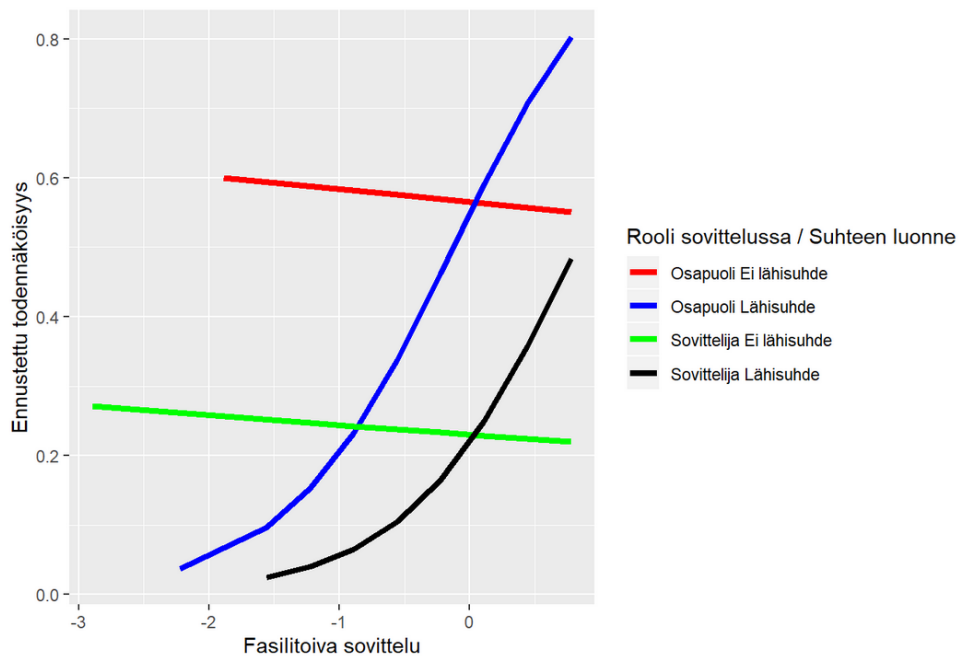
Tutkitaan vielä mahdolliset *fasilitoivan sovittelun* yhdysvaikutukset vastaajan *roolin* ja *suhteen luonteen* kanssa tekemällä vastaavat lisäykset malliin (3). Kuvasta 9.7 nähdään, että *fasilitoivalla sovittelulla* ja *roolilla* on aineiston perusteella pieni

Kuva 9.7. Fasilitoivan sovittelun ja roolin yhdysvaikutus oikeudenmukaisuuskokemukseen, malli (4).

yhdysvaikutus: fasilitoivan sovittelun tason nouseminen nostaa enemmän osapuolten kuin sovittelijoiden oikeudenmukaisuuskokemusta.

Taulukon 9.10 (s. 67) mallista (4) nähdään, että yhdysvaikutustermi vetosuhde on 0.52. Sen luottamusväli kuitenkin sisältää neutraalin arvon 1 ja $p = 0.33$, joten yhdysvaikutuksen kerroin ei ole tilastollisesti merkitsevä. Myös mallin (4) AIC-arvo heikkenee malliin (3) nähden, joten malli (4) on syytä hylätä.

Kuva 9.8. Fasilitoivan sovittelun ja suhteen luonteen yhdysvaikutus oikeudenmukaisuuteen, malli (5).

Kun malliin (3) lisätään *fasilitoivan sovittelun ja suhteen luonteen* yhdysvaikutustermi, havaitaan selkeä yhdysvaikutus: kuvan 9.8 perusteella ei-lähisuhteessa olevilla *fasilitoivan sovittelun* vaikutus *oikeudenmukaisuuteen* on hyvin pieni ja fasilitoivan sovittelun kasvu jopa pienentää oikeudenmukaisuuden ennustettua todennäköisyyttä. Sen sijaan lähisuhteessa fasilitoiva sovittelu nostaa ennustettua oikeudenmukaisuutta selvästi. Taulukon 9.10 (s. 67) mallin (5) perusteella lähisuhteessa fasilitoivan sovittelun vetosuhde yhdellä pienempään arvoon on $0.93 \times 5.12 = 4.76$ ja vastaavasti ei-lähisuhteessä vetosuhde on 0.93, mitkä sopivat hyvin yhteen kuvan 9.8 tulkinnan kanssa. Mallin (5) AIC-arvo on 197.0, mikä on selvästi pienin tutkituista malleista.

Yhteenvedona *fasilitoivan sovittelun* ja *oikeudenmukaisuuden* suhteesta voidaan siis sanoa, että koko aineiston perusteella niiden suhde on positiivinen (mallit (1) ja (2), taulukko 9.10, s. 67) hypoteesin 4a mukaisesti, mutta yhteys on olemassa ainoastaan lähi-suhteessa olevien vastaajien osalta (malli (5)).

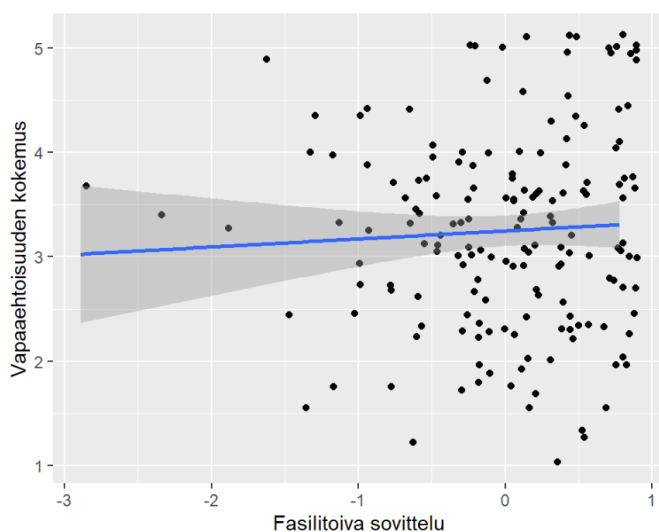
9.5 Fasilitoivan sovittelun ja vapaaehtoisuuden suhde (hypoteesi 4b)

Taulukon 9.11 Spearman-korrelaatioiden ja kuvan 9.9 hajontakuvion perusteella nähdään, että muuttujien *vapaaehtoisuus* ja *fasilitoiva sovittelu* suhde ei ole erityisen vahva ($\rho = 0.06$, $p = 0.43$).

Taulukko 9.11. Analyysissä käytettävien muuttujien Spearman-korrelaatiot.

	Oikeuden- mukaisuus	Fasilitoiva sovittelu	Rooli	Lähisuhde
<i>Vapaaehtoisuus</i>	1.00	0.06	0.05	-0.09
<i>Fasilitoiva.sovittelu</i>		1.00	0.02	0.19*
<i>Rooli (sovittelija = 1)</i>			1.00	0.03
<i>Lähisuhde (= 1)</i>				1.00

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$

Kuva 9.9. Kaikki vastaajat ravistetussa hajontakuviossa. Fasilitoiva sovittelu keskitetty, jolloin arvo 0 vastaa keskiarvoa.

Tutkitaan kuitenkin samaan tapaan kuin edellisessä luvussa logistiselle regressioanalyysillä, miten vastaajan *roolin* (sovittelija/osapuoli), *suhteen luonteen* (lähisuhde/ei lähisuhde) ja niiden yhdysvaikutustermien lisääminen vaikuttaa muuttujien suhteeseen. Taulukossa 9.12 on esitetty kaikki mallit. Siitä havaitaan, että kaikkien selittävien muuttujien kertoimien luottamusvälit sisältävät neutraalin arvon 1, joten yksikään kerroin ei ole tilastollisesti merkitsevä. Mallissa (4), missä on mukana *fasilitoivan sovittelun* ja

roolin yhdysvaikutustermi, on suurin uskottavuuden logaritmi mutta siinäkin AIC-arvo kasvaa malliin (1) nähden, joten yksikään malli ei hyvin ennusta aineistoa.

Taulukko 9.12. Logistinen regressio, vapaaehtoisuuden kokemuksen vedonlyöntisuhteet.

	Selitettävä muuttuja				
	Vapaaehtoisuuden kokemus				
	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Fasilitoiva sovittelu	1.21 (0.76, 1.98)	1.20 (0.75, 1.96)	1.28 (0.79, 2.13)	2.33 (0.91, 7.44)	1.45 (0.61, 3.86)
Rooli sovittelija		1.56 (0.76, 3.31)	1.58 (0.76, 3.37)	1.63 (0.77, 3.61)	1.59 (0.77, 3.41)
Suhde lähisuhde			0.62 (0.29, 1.33)	0.65 (0.30, 1.40)	0.61 (0.28, 1.32)
Fasilitoiva sovittelu x Rooli sovittelija				0.44 (0.12, 1.33)	
Fasilitoiva sovittelu x Suhde lähisuhde					0.83 (0.27, 2.38)
Vakio	0.71* (0.52, 0.96)	0.50* (0.26, 0.94)	0.72 (0.30, 1.69)	0.68 (0.27, 1.62)	0.74 (0.30, 1.75)
Havaintoja	169	169	169	169	169
Log Likelihood	-114.31	-113.59	-112.84	-111.81	-112.79
Akaike Inf. Crit. (AIC)	232.63	233.19	233.69	233.62	235.57
Huom.:	*p<0.05; **p<0.01; ***p<0.001 Luottamusväli 0.95				

Yhdysvaikutustermien lisääminen malliin ei antanut lisätietoa muuttujien *fasilitoiva sovittelu* ja *vapaaehtoisuus* suhteesta, joten niillä ei ole aineiston perusteella hypoteesin 4b mukaista positiivista suhdetta.

10 Pohdinta

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää lähisuhdeväkivallan sovittelun osapuolten ja sovittelijoiden arvioimaa osapuolen vapaaehtoisuuden kokemuksen ja oikeudenmukaisuuden kokemuksen suhdetta ja sitä, miten sovittelutoiminnan menettelytavat vaikuttavat näihin. Koska aiempaa tutkimusta aiheesta on vähän, tavoitteena oli myös kehittää sovittelutoimintaan sopivia mittareita.

Seuraavassa tarkastellaan, miten tutkimus vastaa sille asetettuihin tavoitteisiin ja mitä tutkimushypoteesien testituloksista voidaan päätellä. Tutkimusta arvioidaan kriittisesti

etsien sen vahvuuksia ja heikkouksia. Koska tutkimus oli luonteeltaan hyvin soveltava ja käytännön toimintaa tutkiva, esitetään myös joukko suosituksia sovittelutoiminnan kehittämiseksi. Tutkimus oli ansioistaan huolimatta suppea, joten lopuksi esitetään konkreettisia ehdotuksia jatkotutkimuksiksi.

10.1 Tulokset suhteessa teoriaan ja aiempaan tutkimukseen

Tutkimuksen perusteella lähisuhdeväkivallan sovittelun osapuolet ovat varsin tyytyväisiä sovitteluun osallistumiseen (9.2/10). He ovat selvästi tyytyväisempiä kuin sovittelijat arvioivat heidän olevan (8.6/10). Vertailuryhmänä olleiden muun väkivallan sovittelun osapuolet ovat vain hieman tyytyväisempiä (9.5/10) kuin lähisuhdesovittelussa olleet osapuolet. Vastaavat tulokset saatiin oikeudenmukaisuuskokemuksen osalta, mikä onkin ymmärrettävää, koska se korreloi vahvasti tyytyväisyyden kanssa ($r = 0.49$).

Edelliset tulokset vastaavat aiempia empiirisiä havaintoja siitä, että sovittelun ja restoratiivisen menettelyn osapuolet ovat tyytyväisiä menettelyyn: vertailevissa tutkimuksissa on saatu vahvaa näyttöä sille, että sovittelu johtaa suurempaan tyytyväisyyteen ja myös suurempaan psykologiseen hyötyyn kuin oikeudenkäyntimenettely (Sherman ym., 2007, s. 19; Sherman ym., 2005; Strang ym., 2006).

Seuraavissa alaluvuissa tarkastellaan tarkemmin tutkimuksen päätuloksia ja niiden suhdetta teoriaan ja aiempaan tutkimukseen.

10.1.1 Vapaaehtoisuus- ja oikeudenmukaisuuskokemukset – ryhmäerot

Tutkimuksessa tarkasteltiin kokemuksia erityisesti kahden ryhmän näkökulmasta. Tutkimuskohteena oli lähisuhdeväkivallan sovittelu ja sen vertailuryhmänä muun väkivallan sovittelu. Toisaalta vastaajina oli sekä sovittelun osapuolia että sovittelijoita, jotka arvioivat osapuolen kokemuksia. Tarkastellaan seuraavassa eroja näissä ryhmissä.

Hypoteesin 1 mukaan sovittelijat näkevät osapuolten oikeudenmukaisuus- ja vapaaehtoisuuskokemuksen myönteisemmin kuin osapuolet. Hypoteesi perustui erityisesti Charkoudianin ym. (2009) tutkimukseen, joka osoitti, että sovittelijat saattavat arvioida oman sovittelutyylinsä erilaiseksi kuin se käytännössä on. Tutkimuksen aineisto ei tukenut lainkaan hypoteesia. Päinvastoin, osapuolet näkivät oikeudenmukaisuuskoke-

muksen selvästi myönteisemmin kuin sovittelijat ($W = 1840$, $p = 0.002$) ja vapaaehtoisuuden osalta arviot ovat osapuolilla ja sovittelijoilla samalla tasolla ($W = 2831$, $p = 0.55$).

Hypoteesin 1 kumoutumiseen voi vaikuttaa moni asia. Hypoteesin tutkimusnäyttö oli melko ohut ja se perustui aivan eri ympäristössä tehtävään sovitteluun. Charkoudianin ym. (2009) tutkimus tehtiin Marylandissa Yhdysvalloissa lähinnä vuonna 2004. Sovittelijoiden taustatietoja ei esitetä mutta on oletettavaa, että sovittelijat olivat sekä ammatinharjoittajia ja vapaaehtoisia sovittelijoita. Myös sovittelukäytännöissä voi olla merkittäviä eroja. Vaikka Suomessa rikos- ja riita-asioiden sovittelijat ovat vapaaehtoisia, ovat he saaneet kuitenkin kohtuullisen hyvän koulutuksen (Lähisuhdeväkivallan sovittelu - nykytila ja kehittämisehdotukset, 2019, liite 4), mikä on voinut vaikuttaa siihen, että sovittelijat eivät yliarvio sovittelun vaikutuksia ja voivat olla tarpeen mukaan myös hyvin kriittisiä.

Koska lähisuhdeväkivallan sovittelun ja muun väkivallan sovittelun kokemuksista ei ollut tutkimusnäyttöä, hypoteesissa 2 esitettiin, että osapuolten oikeudenmukaisuus- ja vapaaehtoisuuskokemukset ovat samalla tasolla näissä kahdessa ryhmässä. Aineisto tuki selkeästi hypoteesia sekä oikeudenmukaisuuden ($W = 160.0$, $p = 1.00$) että vapaaehtoisuuden osalta ($W = 148.5$, $p = 0.74$).

Muun kuin lähisuhdeväkivallan sovittelun osapuolet arvioivat vapaaehtoisuuden jopa alhaisemmaksi kuin lähisuhdetapauksissa (ero ei kuitenkaan tilastollisesti merkitsevä, $p = 0.74$), mikä on yllättävää siinä mielessä, että lähisuhdesovittelussa erityisesti uhrin vapaaehtoisuus on herättänyt huolta (GREVIO, 2019, s. 48; Lähisuhdeväkivallan sovittelu - nykytila ja kehittämisehdotukset, 2019, s. 23). Vapaaehtoisuuden lukuarvoja tarkasteltaessa on otettava huomioon käsitteen operationalisointi, jota pohditaan tarkemmin alaluvussa 10.2.2, sivu 79. Erityisesti muun kuin lähisuhdeväkivallan sovittelun vastauksiin vaikuttaa myös vastaajien hyvin pieni määrä ($n = 10$).

Oikeudenmukaisuus- ja vapaaehtoisuuskokemusten samantasoisuus lähisuhdeväkivallan ja muun väkivallan sovittelussa on sovittelutoiminnan kannalta myönteinen tulos. Tulokinnassa on kuitenkin syytä ottaa huomioon aineiston puutteet (luku 10.2).

10.1.2 Vapaaehtoisuuden ja oikeudenmukaisuuden suhde

Vapaaehtoisuuden ja oikeudenmukaisuuden käsitteillä on selvä positiivinen yhteys kuten todettiin luvussa 5 ja niiden yhteydelle on myös empiiristä näyttöä (Olafsen ym., 2015; Prooijen, 2009). Tämän tutkimuksen aineistossa ei kuitenkaan havaittu minkäänlaista yhteyttä näiden konstruktoiden välillä: korrelaatiot ovat erittäin pienet eikä vastaajan roolilla (osapuoli/sovittelija) tai suhteen luonteella (lähisuhde/ei lähisuhde) ole vaikutusta. Näin ollen hypoteesi 3 ei saa tukea aineistosta.

Tässä tutkimuksessa vapaaehtoisuus merkitsee ennen kaikkea pakottomuutta osallistua sovitteluun: osapuolta ei ole painostettu eikä hänellä ole tunneperäisiä pakottavia syitä osallistua sovitteluun. Tutkimuksen väitteet ohjasivat vastaajaa ajattelemaan nimenomaan tilannetta ennen sovittelua ja miettimään motiiveja, miksi osallistuu sovitteluun. Vapaaehtoisuuden väitteistä kuitenkin puuttuivat itsemääräämisoikeutta ja itseohjautuvuutta kuvaavat väitteet sovittelutapaamisen kulusta, jotka olivat osaksi mukana oikeudenmukaisuuteen liittyvissä väitteissä. Sovittelutapaamisessa sovittelija voi helposti loukata sekä itsemääräämisoikeutta että oikeudenmukaisuuden kokemusta johdattelemalla, vihjaamalla, esittämällä suljettuja kysymyksiä, esittämällä vain rajoitusti vaihtoehtoja tai jopa äänenpainoilla esittämällä omia mielipiteitä (Flinck, 2013, s. 74–80; Hedeén, 2005; Matz, 1994). Näin ollen tämän tutkimuksen vapaaehtoisuuskäsite ei ole samalla tavalla yhteydessä oikeudenmukaisuuteen kuin esimerkiksi Prooijenin (2009) tutkimuksessa, mikä varmasti selittää osaksi saatua tulosta.

10.1.3 Sovittelun menettelytapojen vaikutus

Tässä tutkimuksessa sovittelun menettelytavat on luokiteltu Alexanderin (2008) mallin mukaan, jolloin menettelytavat ovat asiantuntijasovittelu (vastaa evaluatiivista sovittelua), kompromissiin tähtäävä sovittelu, viisaan neuvonantajan sovittelu, fasilitatiivinen sovittelu, perinnelähtöinen sovittelu ja transformatiivinen sovittelu. Suomen lähisuhdeväkivallan sovittelun tavoitekäytännössä on piirteitä sekä fasilitatiivisesta että transformatiivisesta sovittelusta (Flinck, 2013, s. 24–25, 140–146).

Tutkimuksen aineiston perusteella osapuolet ja sovittelijat arvioivat fasilitoivan sovittelun kokemuksen samantasoisesti ja korkeaksi (4.16/5 ja 4.22/5, mitkä ovat selvästi 95 prosentin virhemarginaalin sisällä). Osapuolten kokemuksissa lähisuhdeväkivallan so-

vittelussa ja muun väkivallan sovittelussa ei myöskään ollut eroa, mutta sovittelijat arvioivat fasilitoivan sovittelun kokemuksen selvästi korkeammaksi lähisuhdeväkivallan sovittelussa kuin muussa sovittelussa ($W = 923$, $p = 0.011$).

Hypoteesin 4 mukaan fasilitatiivisella sovittelulla on positiivinen suhde sekä oikeudenmukaisuus- että vapaaehtoisuuskokemukseen. Aineiston mukaan fasilitatiivisella sovittelulla on selvä positiivinen suhde oikeudenmukaisuuden kokemukseen mutta yhteys on olemassa lähisuhteessa olleiden osalta.

Positiiviselle yhteydelle oli melko hyvää näyttöä (McDermott & Obar, 2004, McDermott, 2012) mutta yhteyden puuttuminen vertailuryhmässä oli yllätys. On mahdollista, että muun kuin lähisuhdeväkivallan sovittelussa osapuolet ovat halukkaita ratkaisemaan jonkin yksittäisen asian, esimerkiksi väkivallasta syntyneen vahingon, eikä syvälliseen tunteiden ja tarpeiden käsittelyyn ole tarvetta. Tällaisissa tapauksissa on sovittelija saattanut käyttää selkeämmin kompromissiin tähtäävää tai jopa evaluatiivista asiantuntijasovittelun menettelyä. On kuitenkin havaittu, että muutakin kuin lähisuhdeväkivaltaa kokeneilla voi olla suuri tarve rikostapahtuman laajaan käsittelyyn ja omien tunteiden purkamiseen (Flinck, 2013, s. 74–80; Strang ym., 2006), joten saatu havainto voi selittyä myös tämän tutkimuksen suppealla aineistolla, koska muun kuin lähisuhdeväkivallan sovittelun vastauksia oli vähän ($n = 37$).

Fasilitatiivisella sovittelu ja vapaaehtoisuuden kokemuksella ei aineiston perusteella ole suoraa yhteyttä eikä myöskään havaittu mitään yhdysvaikutuksia, joten hypoteesin 4 toinen osa ei saa lainkaan tukea. Ilmiötä selittää sama asia, joka perusteli sitä, että oikeudenmukaisuudella ja vapaaehtoisuudella ei ole positiivista suhdetta: vapaaehtoisuus tässä tutkimuksessa merkitsee ennen kaikkea pakottomuutta osallistua sovitteluun. Ajallisesti vapaaehtoisuusarviointi tapahtuu suurelta osin ennen sovittelutapaamisia, mikä myös vähentää yhteyttä.

Kyselyn menettelytapaosiossa selvitettiin yhdellä kysymyksellä sovittelijan ohjaavuutta (*sovittelija ohjasi keskustelua kertomalla oman mielipiteensä ja arvioimalla meidän mielipiteitä*). Vastausten perusteella osapuolet kokivat selvästi enemmän ohjausta kuin sovittelijat arvioivat ($W = 3906$, $p < 0.0005$). Sen sijaan lähisuhdesovittelussa ja muun väkivallan sovittelussa ei koettu ohjauksessa olevan eroa. Osapuolten vastauksissa on selvä positiivinen

yhteys tyytyväisyyteen (yhteys ei ole kuitenkaan tilastollisesti merkitsevä: $\rho = 0,21$, $p = 0.18$). Sen sijaan sovittelijoiden vastauksissa vastaava yhteys on heikosti negatiivinen.

Sovittelijan ohjaaminen kertomalla oman mielipiteensä ja arvioimalla osapuolten mielipiteitä ei kuulu fasilitatiivisen sovittelun menetelmiin eikä sitä suositella käytettävän (Flinck, 2013, s. 73–80; Ervasti & Nylund, 2014, s. 146–155). Miksi osapuolet kuitenkin ovat tyytyväisiä ohjaukseen ja sovittelijat eivät tunnista ohjausta?

Yksi mahdollinen selitys on, että osapuolet tulkitsevat ohjauksen eri tavalla kuin sovittelijat. Sovittelijoiden tehtäviin kuuluu antaa palveluohjausta ja oikeaa tietoa ja ohjata sovittelun prosessia, minkä osapuoli voi tulkita kysymyksen mukaiseksi ohjaukseksi. Toisaalta osapuoli voi tulkita hyvinkin hienovaraisesti sovittelijan toimintaa ja nähdä siinä ohjausta (Hedeen, 2005). On myös huomattava, että tyytyväisyysarvio on subjektiivinen ja on myös mahdollista, että ulkopuolinen tarkkailija olisi saattanut arvioida, että osapuolella ei ole syytä tyytyväisyyteen.

10.2 Tutkimuksen kriittinen arvio

Tässä luvussa pohditaan erityisesti tutkimuksen haasteita ja rajoitteita mutta tutkimuksella on myös useita vahvuuksia, joita esitellään aluksi.

Johdannossa korostettiin lähisuhdeväkivaltaan liittyvää yhteiskunnallista merkitystä, joka oli laajaa tutkimuksen alkaessa, mutta se on edelleen voimistunut tutkimuksen aikana. Sovittelun tulevaisuutta on selvitetty työryhmissä, asia on Rinteen hallituksen ohjelmassa ja Euroopan neuvoston työryhmä seuraa tilannetta (GREVIO, 2019; Hallituksen ohjelma 6.6.2019; Lähisuhdeväkivallan sovittelu - nykytila ja kehittämisehdotukset, 2019). Tutkimuksen aihepiiri ja tavoite ovat siten yhteiskunnallisesti varsin merkittäviä.

Tutkimuksen asetelmassa erityistä oli se, että sovittelijoilta kysyttiin heidän arviotaan valitsemansa osapuolen kokemuksista. Asetelma mahdollistaa selkeämmin osapuolten ja sovittelijoiden vastausten vertailun kuin tutkimuksissa, joissa sovittelun menettelytapoja tutkitaan muunlaisilla kyselyinstrumenteilla sovittelijoilta (McDermott & Obar, 2004; McDermott, 2012).

Vapaaehtoisuuskäsite on tutkimuksessa operationalisoitu käyttäen itseohjautuvuusteoriaan liittyvää ulkoisen ohjauksen mittaria (Self-regulations questionnaires, 2019).

Mittariin liittyy itseohjautuvuusteorian ajatus, että omaehtoisuus ei ole musta-valkoinen käsite vaan siihen liittyy jatkumo (Deci & Ryan, 2000). Tällainen epäsuora mittari on herkempi kuin tässäkin tutkimuksessa käytetty suora vapaaehtoisuuden mittari (väitelause tutkimuksessa: *minulla oli täysi vapaus valita, tulenko sovittelutapaamiseen*).

10.2.1 Tutkimusasetelma ja aineisto

Tutkimuksen aineisto (110 sovittelutapausta, 169 vastausta) on kerätty kolmen Etelä-Suomen sovittelutoimiston toiminnan yhteydessä sovittelun päättymisen jälkeen yhtenä ajanhetkenä. Kyseessä on siis poikkileikkausaineisto, eikä sen perusteella voida tehdä päätelmiä sovittelun vaikuttavuudesta ja muuttujien kausaalisista suhteista. Tutkimuksessa selvitettiin logistisella regressioanalyysillä, mikä on fasilitoivan sovittelun (selittävä muuttuja) suhde oikeudenmukaisuuteen ja vapaaehtoisuuteen (selitettävä muuttuja). Olisi luontevaa ajatella, että fasilitoiva sovittelu kausaalisesti aiheuttaa myönteisen oikeudenmukaisuuskokemuksen mutta tätä päättelyä ei aineistosta voida tehdä. On mahdollista, että oikeudenmukaisuuden kokemus vaikuttaa kokemukseen menettelytavoista, tai muuttujilla voi olla jokin välittävä muuttuja, jota ei tässä tutkimuksessa ollut tai joka ei paljastunut.

Tutkimuksen aineisto perustuu kyselyyn ja itsearvioon. Erityisesti vapaaehtoisuuskokemuksen arvioinnissa saattavat osapuolten väliset valtasuhteet ja parisuhdedynamiikka vaikuttaa vastauksen aitouteen (Lähisuhdeväkivallan sovittelu -raportista saatujen lausuntojen yhteenveto, 2019; GREVIO, 2019, s. 48). Vapaaehtoisuusmittari ei mittaa tietoon perustuvaa suostumusta vaan sen yhtä osa-aluetta eli sitä, että ei ole ollut ulkoista pakkoa (Beauchamp ja Childress, 2001, s. 58–59). Uhrin madaltuneet voimavarat voivat johtaa hänet myös antamaan oman edun vastaisia arvioita tilanteesta (Aarnio, Lindstam, & Mattsson, 2015).

Tutkimuksen tavoitteena oli saada vastaus vähintään 20 prosentilta kohdehenkilöistä eli tutkimuksen ehdot täyttävistä sovittelun osapuolista ja sovittelijoista. Todellisuudessa vastausmäärä jäi osapuolten osalta tasolle viisi prosenttia ja sovittelijoiden osalta tasolle 10–15 prosenttia. Suuri kato aiheuttaa sen, että vastaukset eivät välttämättä edusta hyvin kohdejoukkoa. On syytä olettaa, että vastauksissa ovat yliedustettuna ne, joilla on erityisen hyviä tai huonoja kokemuksia sovittelusta, koska ne ovat

voineet kannustaa vastaamaan. Kyselyyn vastaaminen on kuitenkin voinut valikoitua monesta syystä, joita seuraavassa lyhyesti tarkastellaan.

Sovittelutoimistojen ammattihenkilökunta valitsi tutkimussopimuksen mukaisesti tapaukset sovitteluun ja he osoittivat sovittelijoille henkilöt, joille kutsu tutkimukseen annetaan (liite 3, sivu 110). Koska muun kuin lähisuhdeväkivallan sovittelun tapauksia on vastauksissa vain vähän (37) ja toisaalta niitä on kaikista väkivallan sovittelutapauksista lähes 70 prosenttia (Elonheimo & Kuoppala, 2018), on aivan ilmeistä, että valtaosa näistä tapauksista eivät tulleet tutkimuksen piiriin. On myös mahdollista, että sovittelijat eivät ole toimittaneet kutsua tutkimukseen kaikille siihen valituille, sillä sovittelutapaamisen päättymisvaihe on intensiivinen ja siinä on kaikilla paljon muutakin ajateltavaa kuin tutkimus (Flinck, 2013, s. 117–118). Sovittelijoilla ei ollut myöskään lupaa kannustaa osapuolia vastaamaan kyselyyn, vaan sovittelutoimistojen ohjeen mukaan kutsu tutkimukseen piti antaa neutraalisti.

Osapuolilla oli mahdollisuus vastata kyselyyn paperilomakkeilla anonymisti tai he saattoivat vastata netissä sovittelututkimus.com-osoitteessa. Motivaatio vastaamiseen mahdollisesti haastavien tapaamisten saattoi osapuolilla olla alhainen, mikä varmasti on osaltaan laskenut vastausprosenttia. Tutkijalla ei ollut tietosuojasyistä oikeutta lähettää ja sovittelutoimiston ammattihenkilöstöllä ei ollut resursseja lähettää muistutuksia henkilöille, jotka eivät olleet vastanneet kyselyyn. Muistutusten puuttuminen oli yksi merkittävimmistä puutteista aineiston keräämisessä.

10.2.2 Käsitteiden operationalisointi ja mittarien luotettavuus

Tutkimuksen konstruktioiden operationalisointi pyrittiin suunnitteluvaiheessa tekemään erityisellä huolellisuudella. Oikeudenmukaisuuden mittari perustui Colquittin (2001) hyvin testattuun ja validoituun mittariin sekä restoratiivisen oikeuden periaatteita huomioon ottaviin väitteisiin Gramatikovin ym. (2009, s. 35–39) käsikirjasta, jolloin mittarissa oli 26 väitettä. Vapaaehtoisuuden mittari perustui itseohjautuvuusteoria ulkoisenkontrollin mittareihin, joita myös on runsaasti testattu ja validoitu (Self-regulations questionnaires, 2019). Mittarissa oli seitsemän väitettä, mikä testattuihin ja validoituihin mittareihin nähden on vähän (mt). Alexanderin (2008) metamallin pohjalta kehitettiin sovittelun menettelytapojen mittari, jossa oli 16 väitettä.

Mittareihin tehtiin oleellisia muutoksia, kun ne sovitettiin sovittelutoimintaa sopiviksi. Tutkija käänsi väitteet englannista suomeksi itse eikä käännöksiä tarkastettu vastakäännöksellä. Mittareita testasivat epämuodollisin menettelyin vapaaehtoiset sovittelijat ja sovittelutoimistojen ammattihenkilökunta. Testauksen perusteella tehtiin useita muutoksia väitteisiin. Mittaristoa olisi ollut hyvä testata muutamalla todellisella sovittelun osapuolella ja samassa myös haastatella heitä, miten he tulkitsevat väitteitä. Menettely olisi varmasti parantanut mittariston validiteettia, mutta tarkkaan testaukseen ei ollut tutkimuksen yhteydessä mahdollisuuksia. Yksittäisten väitelauseiden muotoilussa löydettiin kyselyn käynnissä ollessa joitakin epäselvyyksiä, kun sovittelijat olivat yhteydessä tutkijaan. Todettiin, että sovittelijoiden oli paikoin vastatessaan vaikea päättellä, mistä näkökulmasta väitteeseen tulisi vastata. Nämä havainnot tulee ottaa huomioon jatkotutkimuksissa.

Kun tutkimus oli ollut käynnissä noin kaksi kuukautta, havaittiin, että kyselyn vastausprosentti jää hyvin alhaiseksi (luku 7.2, sivu 40), jolloin kyselyä jouduttiin lyhentämään huomattavasti. Lyhentäminen paransi jonkin verran vastausprosenttia mutta ei kuitenkaan riittävästi. Oikeudenmukaisuuden 26 kysymystä supistettiin kolmeen kysymykseen, menettelytapojen 16 kysymystä supistettiin kuuteen kysymykseen ja vapaaehtoisuuden seitsemän kysymystä supistettiin viiteen. Muutoksen johdosta epäsuorasta oikeudenmukaisuuden mittarista tuli suora. Colquittin ja Shaw'n (2005) mukaan suora mittaaminen on parempi, jos oikeudenmukaisuus on endogeeninen (riippuva) muuttuja. Tässä tutkimuksessa oikeudenmukaisuus on lähinnä endogeeninen muuttuja, joten ratkaisu on tässä mielessä hyväksyttävä (mt). Menetelmämittarin lyhentämisellä heikennettiin huomattavasti mittarin mahdollisuutta erottaa Alexanderin (2008) mallin mukaiset kuusi sovittelutyyliä mutta siihen jätettiin kuitenkin väitteet, joilla voidaan fasilitatiivinen sovittelumenettely tunnistaa.

Faktorianalyysissä väitemuuttujat latautuivat varsin odotetusti tutkimusmuuttujille oikeudenmukaisuus, vapaaehtoisuus ja fasilitoiva sovittelu. Kyselyn menetelmäosiosta yksi väite (*sovittelija loi hyvän ilmapiirin*) latautui oikeudenmukaisuusfaktorille, mikä onkin luontevaa Colquittin (2001) mittarin näkökulmasta. Analyysin perusteella muodostettujen summamuuttujien Cronbachin alfa-kertoimet (0.70, 0.55 ja 0.64) ovat vaatimattomat, joten mittareiden yhtenäisyys ei ole kovin hyvä. Onkin ilmeistä, että ky-

selyn lyhentäminen laski oleellisesti mittarien yhtenäisyyttä. Lyhentämisen jälkeen erityisesti sovittelun menettelytavan mittarin validiteetti pieneni, koska eri menetelmiä erottelevia väitteitä ei enää ollut riittävästi.

Vapaaehtoisuuden summamuuttuja laskettiin yksinkertaisesti kolmen väitteen keskiarvona. Väitteistä kaksi (*kieltäytymiseni olisi aiheuttanut paha mieltä ja kieltäytymiseni olisi aiheuttanut syyllisyyttä*) liittyvät itseohjautuvuuden jatkumossa sisäistettyyn säätelyyn (introjected, kuva 3.1) ja yksi väite (*minua painostettiin*) ulkoiseen säätelyyn. Itseohjautuvuusteorian ulkoisen säätelyn mittareissa säätelyn indeksi lasketaan painotettuna keskiarvona, missä ulkoiselle säätelylle annetaan paino -2 ja sisäistetylle säätelylle paino -1 (Self-regulations questionnaires, 2019). Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan käytetty eri painoja, koska tutkimuksen väitteet kyselyn muuttamisen jälkeen poikkesivat melko paljon validoiduista mittareista (mt). Selvyyden vuoksi vapaaehtoisuuden mittarille tehtiin myös painotettu versio, mutta se ei antanut oleellisesti poikkeavia tuloksia tutkimukseen valitusta operationalisoinnista.

10.2.3 Analyysimenetelmät

Gelmanin ja Hillin (2017) suositusten mukaan aineistoa tarkasteltiin paljon kuvilla, joista tarkasti tutkimalla usein saadaan hyvin tarkkoja havaintoja (esimerkiksi hajontakuvat liitteessä 10, kuvassa 12.3, sivu 128). Koska kyselyn aineisto on pieni (169) ja erityisesti sovittelun osapuolten vastauksia on vähän (42), jouduttiin analyysimenetelmiä ja niiden vaatimia ehtoja tarkistamaan huolella. Ryhmäerot tarkistettiin ei-parametrisillä testeillä ja yhteyksien selvittämiseen käytettiin logistista regressiota, jotka eivät ole niin vaativia jakaumaoletusten osalta kuin parametriset testit ja lineaarinen regressio.

Erityinen kysymys tutkimusasetelmassa oli sen kaksitasoisuus kuten luvussa 7.6.2, sivu 51 esiteltiin. Tutkimuksessa oli useita vastauksia osapuolilta ja sovittelijoilta, jotka koskivat samaa sovittelutapausta eli nämä vastaajat olivat osallistuneet yhteen tai useampaan yhteiseen tapaamiseen. Asetelma on kaksitasoinen, mikä olisi vaatinut sen mukaisen monitasoisen regressiomallin (Gelman & Hill, 2017, s. 237–241). Voitiin kuitenkin osoittaa, että samaan sovittelutapaukseen liittyvät vastaukset eivät merkittävästi poikenneet koko aineiston vastauksista, joten voitiin pitäytyä yksitasoisessa regressio-

mallissa. On kuitenkin hieman yllättävää, että samaan tapauksen vastaukset eivät olleet lähempänä toisiaan kuin satunnaista vastausta aineistossa, kaksitasomallin käyttäminen olisi voinut olla käytettyä menettelyä parempi. Joka tapauksessa jatkotutkimuksissa pitää kaksitasoisuus ottaa huolella huomioon.

10.3 Suosituksia menettelytapojen kehittämiseksi

Koska tutkimus oli luonteeltaan hyvin soveltava ja käytännön toimintaa tutkiva, esittää seuraavassa muutamia ajatuksia sovittelutoiminnan kehittämiseksi. Ajatukset perustuvat tämän tutkimuksen havaintoihin ja teoreettiseen tarkasteluun.

1. *Vapaaehtoisuuden ja itseohjautuvuuden arviointi.* Lähisuhdeväkivallan sovittelussa on otettu useissa sovittelutoimistoissa käyttöön erityinen lomake, jonka avulla sovittelijat arvioivat sovittelun edellytyksiä ja keskustelevat jatkamisesta sovitteluohjaajan kanssa (Lähisuhdeväkivallan sovittelu - nykytila ja kehittämissuhteet, 2019, liite 5). Lomakkeen jatkokehityksessä on syytä ottaa huomioon ulkoisen ohjauksen hienovaraisuus (Hedeen, 2005). Itseohjautuvuusteoriaan perustuvat ulkoisen kontrollin mittarit, joita esimerkiksi käytettiin tämän tutkimuksen kyselyn ensimmäisessä versiossa, voisivat tuoda tarkennuksia lomakkeeseen.
2. *Sovittelun menettelytapojen ohjeistus.* Vaikka lähisuhdeväkivallan sovittelun ihannemalli perustuu fasilitatiiviseen ja transformatiiviseen sovitteluun, on tutkimuksen mukaan ilmeistä, että sovittelijat käyttävät ajoittain myös evaluatiivisia ja ohjaavia toimintatapoja. Hyväksyttävän ja ei hyväksytyn ohjaamisen rajoja olisi sovitteluyhteisössä syytä pohtia ja menettelyistä olisi hyvä tehdä tarkempaa ohjeistusta ja esimerkkiaineistoa. Asian hienovaraisuuden vuoksi on kuitenkin varottava tarkkaa musta-valkoista ohjeistusta.
3. *Sovittelun menettelytapojen koulutus.* Sovittelijoille olisi syytä järjestää koulutusta, jossa erilaiset sovittelutyylit ja ohjaamisen rajat tuodaan selvästi esille. Sovittelijat olisi syytä ohjeistaa pohtimaan jokaisen sovittelun jälkeen käytettyjä ohjaamistapoja.
4. *Jatkuva aineiston kerääminen kehittämistä varten.* Tällä hetkellä sovittelutoiminnasta kerätään melko tarkkaa tilastotietoa ja sovittelusopimukset on arkistoituna

sovittelutoimistoissa (Elonheimo & Kuoppala, 2019). Kehittämistä varten olisi kuitenkin hyvä saada tarkempaa tietoa sovittelutapauksista

Useimmissa lähisuhdeväkivallan sovittelun tapauksissa on seurantayhteydenotto osapuoliin 1–3 kuukauden päästä sovittelutapaamisesta. Seurannan yhteydessä voisi olla määrämuotoinen haastattelu osapuolille, jonka tulokset tallennetaan määrämuotoisena tietokantaan.

Kohdassa 1 mainittu sovittelijoiden arviointilomake voisi olla yksinkertainen nettilomake, jolla tieto viedään tietokantaan. Sovittelun aikaisesti tallennettava tieto voisi sisältää tunnistetiedot henkilöistä, mutta sovittelun jälkeen ne pitäisi tietosuojasystä poistaa. Tiedon käsittely vaatii rekisteriselosteen ja juridisen tietosuojaselvityksen.

10.4 Jatkotutkimus

10.4.1 Tutkimuksen aineiston jatkoanalyysi²¹

Tämän tutkimuksen yhteydessä syntynyttä aineistoa ei ole vielä kaikilta osin hyödynnetty parhaalla mahdollisella tavalla. Kuten alaluvussa 7.6.2, sivu 51, todettiin, samasta sovittelutapauksesta saatiin 34 tapauksessa kaksi vastausta, 11 tapauksessa kolme vastausta ja yhdessä tapauksessa neljä vastausta. Tilastollisesti näissä vastauksissa ei ollut merkittävää eroa muihin vastauksiin kuten aiemmin todettiin. Kyselyssä oli kuitenkin mahdollisuus antaa avoin vastaus jokaisessa osiossa: lähisuhteen luonne, soviteltava tapaus, vapaaehtoisuus (minkä roolin ihminen on rajoittanut omaehtoisuutta), oikeudenmukaisuuskokemus, keskustelun kohteet ja sovittelijan toiminta ja palaute kyselystä. Avoimia vastauksia kertyi yhteensä 482 kappaletta 132 henkilöltä ja vastaustekstin pituus on 34 A4-sivua.

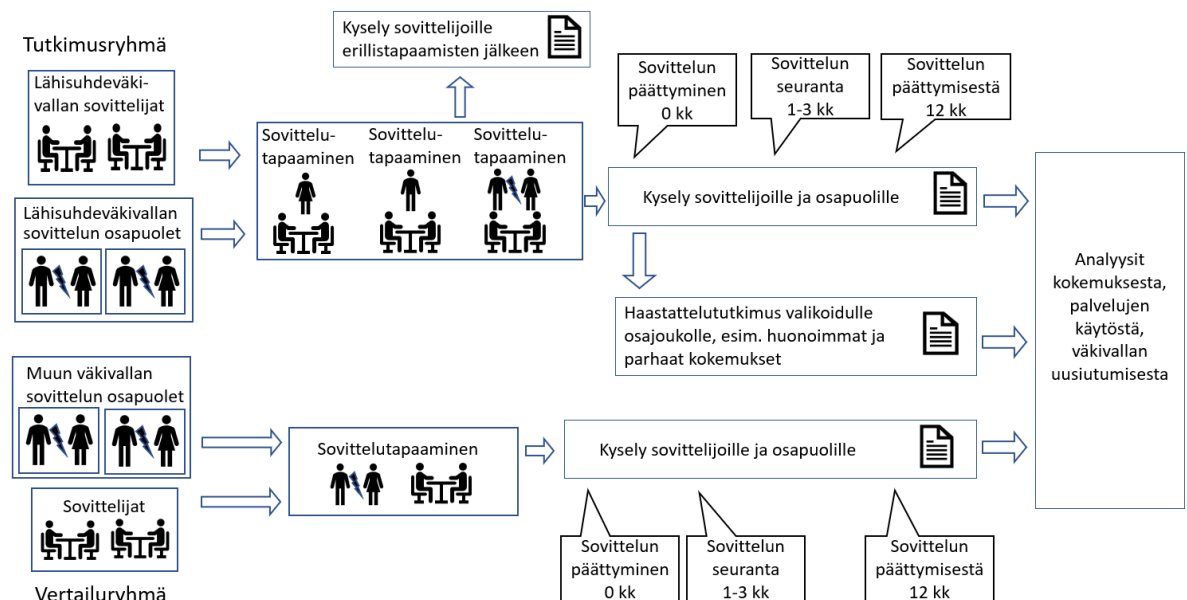
Avointen vastausten laadullinen sisältöanalyysi on tärkeä jatkotutkimusaihe. Erityisesti niiden sovittelutapausten osalta, joista on useita vastauksia, avoimet vastaukset voivat antaa oleellista lisätietoa, joka voi parantaa edelleen ymmärrystä sovittelun osapuolten ja sovittelijoiden kokemuksista.

²¹ Tämä jatkotutkimus sopisi esimerkiksi sosiaalitieteiden opinnäytetyöksi.

10.4.2 Pitkittäistutkimus lähisuhdeväkivallan sovittelusta

Tämän tutkimuksen valmistumisvaiheessa odotetaan, että sosiaali- ja terveysministeriö asettaa Rinteen hallituksen ohjelman mukaisen työryhmän selvittämään lähisuhdeväkivallan sovittelun jatkoedellytyksiä (Hallituksen ohjelma 6.6.2019). Periaatteessa on mahdollista, että päädytään siihen, että lähisuhdeväkivaltaa ei enää Suomessa sovittella, mutta raporttien ja lausuntojen perusteella näyttää siltä, että sovittelu jatkuu jossain muodossa mutta tarkemmin säädeltyinä (Lähisuhdeväkivallan sovittelu - nykytila ja kehittämisehdotukset, 2019; Lähisuhdeväkivallan sovittelu -raportista saatujen lausuntojen yhteenveto, 2019). Jotta päätöksenteolle olisi riittävät perusteet, tarvitaan pikaisesti laadullisesti korkeatasoinen tutkimus, joka ottaa huomioon myös tässä tutkimuksessa havaitut menetelmälliset ongelmat (luku 10.2). Seuraavassa luonnostellaan jatkotutkimuksen tutkimuskysymystä ja tutkimusasetelmaa.

Tutkimuskysymys. Tavoitteena on selvittää kvasikokeellisella pitkittäistutkimuksella lähisuhdeväkivallan sovittelun osapuolten kokemuksia sovittelusta, jatkopalvelujen käyttöä ja sovittelun vaikuttavuutta. Lähisuhdeväkivallan sovittelun vertailuryhmänä käytetään muun väkivallan sovittelua²².

Kuva 10.1. Pitkittäistutkimuksen tutkimusasetelma.

²² Ihanteellista olisi saada klassisen koeasetelman mukainen satunnaistettu aineisto poliisin tietoon tulleista lähisuhdeväkivaltatapauksien epäilyistä: tutkimusryhmään valikoitaisiin tapauksia, joista tehdään sovittelualoite, ja vertailuryhmään vastaavan tyyppisiä tapauksia, joista ei tehdä sovittelualoitetta. Tämä tutkimus vaatisi kuitenkin poliisitoimelta merkittävää panosta ja sen toteutuminen lienee epärealistista.

Tutkimusasetelma. Kuvassa 10.1 on luonnosteltuna tutkimusasetelma. Aineistoa kerätään mahdollisimman monen sovittelutoimiston alueilta noin vuoden ajan. Tavoitteena on saada vastausprosentti vähintään tasolle 20 %. Vastauksia tarvitaan arviolta vähintään 200 sovittelutapauksesta kolmelta ajanhetkeltä sekä tutkimus- että vertailuryhmältä. Sovittelijat antavat oman arvionsa tapauksista erillistapaamisten jälkeen ja erikseen yhteistapaamisen jälkeen riippumatta siitä, syntyikö sovittelusopimusta tai ei. Osapuolet vastaavat kyselyyn heti sovittelun päättymisen jälkeen, sovittelun seurannan yhteydessä noin 1–3 kuukauden päästä sovittelutapaamisesta ja viimeisen kerran vuoden päästä sovittelutapaamisesta.

Osapuolten heti sovittelun jälkeen antamien vastausten perusteella valitaan joukko osapuolia haastattelututkimukseen, johon valitaan erityisen huonoja ja hyviä kokemuksia saaneita osapuolia. Haastattelu tehdään lähiviikkoina sovittelun jälkeen.

Seuraavassa on vielä muutamia yksittäisiä asioita, jotka pitää ottaa huomioon.

- Tämän tutkimuksen havaitut puutteet pitää korjata (luku 10.2).
- Osapuolilta on syytä pyytää alustava suostumus tutkimukseen sovittelun yhteydessä, jonka jälkeen tutkimusryhmä voi olla yhteydessä osapuoleen. On syytä myös harkita suostumuksen pyytämistä samassa yhteydessä, kun selvitetään halukkuutta sovitteluun.
- Kyselyinstrumentit on huolellisesti testattava.
- Oltava riittävät resurssit sovittelijoiden koulutukseen ja kannustukseen ja kyselyyn vastaamisesta muistuttamiseen.
- Sovittelijoiden ja sovitteluohjaajien tulee voida kohtuullisesti kannustaa osapuolia vastaamaan kyselyyn.
- Nettikyselyn sijasta myös puhelinhaastattelu saattaisi toimia.

10.5 Johtopäätökset

Tutkimuksessa käsiteltiin yhteiskunnallisesti varsin tärkeää kohdetta, joka on aiheuttanut välillä kiivastakin keskustelua. Tutkimuksessa kehitettiin tarpeellisia välineitä tähän ja jatkotutkimuksiin mutta valitettavasti tutkimuksen aineisto jäi niin pieneksi, että siitä ei voida tehdä luotettavia yleistyksiä. Aineisto kertoo kuitenkin paljon sovittelun käytännöistä ja kokemuksista sovittelussa, joiden perusteella voidaan tehdä kehittämissuosituksia. Tutkimustulokset antavat myös aiempaa paremman pohjan jatkotutkimuksille.

11 Lähteet

- Aarnio, S., Lindstam, S., & Mattsson, T. (2015). Vakavien rikosten sovittelu: uhrin näkökulma. *Psykologia*, 50(6), 433–438. (Keskustelua-palstan artikkeli.)
- Adams, J. S. (1965). Inequity In Social Exchange. Teoksessa L. Berkowitz (toim.), *Advances in Experimental Social Psychology* (osa 2, s. 267–299). New York: Academic Press.
- Alexander, N. (2008). The mediation metamodel: Understanding practice. *Conflict Resolution Quarterly*, 26(1), 97–123.
- Ali, P. A., Dhingra, K., & McGarry, J. (2016). A literature review of intimate partner violence and its classifications. *Aggression and Violent Behavior*, 31, 16–25.
- Ali, P. A., & Naylor, P. B. (2013). Intimate partner violence: A narrative review of the biological and psychological explanations for its causation. *Aggression and Violent Behavior*, 18(3), 373–382.
- Allen, J. J., & Anderson, C. A. (2017). Aggression and violence: Definitions and distinctions. Teoksessa P. Sturme (toim.), *The Wiley handbook of violence and aggression* (s. 1–14) Wiley Online Library. Haettu osoitteesta <http://www.craiganderson.org/wp-content/uploads/caa/abstracts/2015-2019/17AA2.pdf>
- Bates, E. A., Graham-Kevan, N., & Archer, J. (2014). Testing predictions from the male control theory of men's partner violence. *Aggressive Behavior*, 40(1), 42–55.
- Baumeister, R. F., & Monroe, A. E. (2014). Recent research on free will: Conceptualizations, beliefs, and processes. Teoksessa J. Olson, & M. P. Zanna (toim.), *Advances in Experimental Social Psychology* (s. 1–52). Waltham, MA: Elsevier.
- Beauchamp, T. L., & Childress, J. F. (2001). *Principles of biomedical ethics* (5. painos). New York: Oxford university press.

Bies, R. J. (2005). Are procedural justice and interactional justice conceptually distinct? Teoksessa J. Greenberg, & J. A. Colquitt (toim.), *Handbook of Organizational Justice* (s. 59–84). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Bies, R. J., & Moag, J. F. (1986). Interactional justice: Communication criteria of fairness. Teoksessa R. J. Lewicki, B. H. Sheppard & M. H. Bazerman (toim.), *Research on negotiations in organizations* (s. 43–55). Greenwich: Jai Press.

Braithwaite, J. (1989). *Crime, shame and reintegration*. Cambridge: Cambridge University Press.

Burke, J., Mahoney, P., Gielen, A., McDonnell, K. A., & C'Campo, P. (2009). Defining Appropriate Stages of Change for Intimate Partner Violence Survivors. *Violence and Victims*, 24(1), 36–51.

Bush, R. A. B., & Folger, J. P. (2005). *The promise of mediation: The transformative approach to conflict*. San Francisco: Jossey Bass. (Alkuperäinen teos julkaistu 1994.)

Chang, J. C., Dado, D., Ashton, S., Hawker, L., Cluss, P. A., Buranosky, R., & Scholle, S. H. (2006). Understanding behavior change for women experiencing intimate partner violence: Mapping the ups and downs using the stages of change. *Patient Education and Counseling*, 62(3), 330–339.

Charkoudian, L., Ritis, C. D., Buck, R., & Wilson, C. L. (2009). Mediation by any other name would smell as sweet—or would it? The struggle to define mediation and its various approaches. *Conflict Resolution Quarterly*, 26(3), 293–316.

Christie, N. (1977). Conflicts as property. *The British Journal of Criminology*, 17(1), 1–15.

Colquitt, J. A. (2001). On the dimensionality of organizational justice: a construct validation of a measure. *Journal of Applied Psychology*, 86(3), 386–400.

Colquitt, J. A., Greenberg, J., & Zapata-Phelan, C. P. (2005). What is organizational justice? A historical overview. Teoksessa J. Greenberg, & J. A. Colquitt (toim.), *Handbook of organizational justice* (s. 3–58). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Colquitt, J. A., & Shaw, J. C. (2005). How should organizational justice be measured. Teoksessa J. Greenberg, & J. A. Colquitt (toim.), *Handbook of Organizational Justice* (s. 113–152). New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates.

Danielsson, P., & Näsi, M. (2018). Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2017 – Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia (Katsauksia 31). Helsingin yliopisto, Krimo. Haettu osoitteesta <http://hdl.handle.net/10138/260559>

Danielsson, P., & Salmi, V. (2013). Suomalaisten kokema parisuhdeväkivalta 2012 – Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia (Verkkokatsauksia 34). Helsingin yliopisto, OPTL. Haettu osoitteesta <http://hdl.handle.net/10138/152609>

Dawson, J. F. (2014). Moderation in management research: What, why, when, and how. *Journal of Business and Psychology*, 29(1), 1–19.

de Godzinsky, V., & Aaltonen, M. (2013). Koettu oikeudenmukaisuus hallintoprosessissa (Tutkimustiedonantoja 121). Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

De Maesschalck, R., Jouan-Rimbaud, D., & Massart, D. L. (2000). The mahalanobis distance. *Chemometrics and Intelligent Laboratory Systems*, 50(1), 1–18.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2000). The "what" and "why" of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11(4), 227–268.

Drost, L., Haller, B., Hofinger, V., van der Kooij, T., Lünemann, K., & Wolthuis, A. (2015). Restorative Justice in Cases of Domestic Violence. Best practice examples between increasing mutual understanding and awareness of specific protection needs (JUST/2013/JPEN/AG/4587 WS1 Comparative Report). EU-kehittämishanke. Haettu osoitteesta <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.693.7708&rep=rep1&type=pdf>

Elonheimo, H. (2004). Restoratiivinen oikeus ja suomalainen sovittelu. *Oikeus*, 2(2004), 179–199.

Elonheimo, H., & Kuoppala, T. (2018). Rikos- ja riita-asioiden sovittelu 2017 (Tilastoraportti 28). Helsinki: THL. Haettu osoitteesta <http://www.julkari.fi/handle/10024/136586>

Elonheimo, H., & Kuoppala, T. (2019). Rikos-ja riita-asioiden sovittelu 2018 (Tilastoreportti 24). Helsinki: THL. Haettu osoitteesta <http://www.julkari.fi/handle/10024/138251>

Emirbayer, M. (1997). Manifesto for a relational sociology. *American Journal of Sociology*, 103(2), 281–317.

Ervasti, K. (2004). Käräjäoikeuksien sovintomenettely. Empiirinen tutkimus sovinnon edistämisestä riitaprosessissa (Julkaisuja 207). Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Ervasti, K. (2018). Past, present and future of mediation in Nordic countries. *Nordic mediation research* (s. 225–245). Cham: Springer Open.

Ervasti, K., & Aaltonen, M. (2013). Osapuolten kokemuksia siviilioikeudenkäynneistä (Tutkimustiedonantoja 118). Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos.

Ervasti, K., & Nylund, A. (2014). Konfliktinratkaisu ja sovittelu. Helsinki: Edita.

EU Report (2015). Gender Equality Index 2015. Measuring gender equality in the European Union 2005–2012. European Institute for Gender Equality. Haettu osoitteesta <https://eige.europa.eu/publications/gender-equality-index-2015-measuring-gender-equality-european-union-2005-2012-report>

EU Report (2018). Report on equality between women and men in the EU. Luxembourg: EU. Haettu osoitteesta https://ec.europa.eu/newsroom/just/document.cfm?doc_id=50074

Fabrigar, L. R., Wegener, D. T., MacCallum, R. C., & Strahan, E. J. (1999). Evaluating the Use of Exploratory Factor Analysis in Psychological Research. *Psychological Methods*, 4(3), 272–299.

Field, A., Miles, J., & Field, Z. (2012). *Discovering statistics using R*. Los Angeles: Sage publications.

Fisher, R., Ury, W., & Patton, B. (2011). *Getting to yes : negotiating agreement without giving in* (3. painos). New York: Penguin Books.

Flinck, A. (2013). Rakennamme sovintoa – Opas rikosten ja riitojen sovitteluun. Tampere: Juvenes Print.

Flinck, A., & Iivari, J. (2004). Lähisuhdeväkivalta sovittelussa: tutkimus- ja kehittämissankkeen realistinen arviointi.

Folger, J. (2008). Harmony and transformative mediation practice: sustaining ideological differences in purpose and practice. *North Dakota Law Review*, 84(3), 823–860.

FRA (2014a). Violence against women: An EU-wide survey. Main results. Wien: FRA, European Union Agency for Fundamental Rights. Haettu osoitteesta <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-main-results-report>

FRA (2014b). Violence against women: An EU-wide survey. Survey methodology, sample and fieldwork. Wien: FRA, European Union Agency for Fundamental Rights. Haettu osoitteesta <https://fra.europa.eu/en/publication/2014/violence-against-women-eu-wide-survey-survey-methodology-sample-and-fieldwork>

Gade, C. B. (2018). "Restorative Justice": History of the Term's International and Danish Use. Teoksessa A. Nylund, K. Ervasti & L. Adrian (toim.), *Nordic Mediation Research* (s. 27–40). Cham: Springer Open.

Gardner, W., Hoge, S. K., Bennett, N., Roth, L. H., Lidz, C. W., Monahan, J., & Mulvey, E. P. (1993). Two scales for measuring patients' perceptions for coercion during mental hospital admission. *Behavioral Sciences & the Law*, 11(3), 307–321.

Gelman, A., & Hill, J. (2017). *Data analysis using Regression and Multilevel/Hierarchical Models* (17. painos). Cambridge, UK: Cambridge University Press.

George, J., & Stith, S. M. (2014). An Updated Feminist View of Intimate Partner Violence. *Family Process*, 53(2), 179–193.

Goffman, E. (1974). *Frame analysis: An essay on the organization of experience*. New York: Harper & Row.

Gramatikov, M., Barendrecht, M., Laxminarayan, M., Verdonschot, J. H., Klaming, L., & van Zeeland, C. (2009). *A Handbook for Measuring the Costs and Quality of Access to Justice*. Apeldoorn: Maklu.

Greenberg, J. (1990). Employee theft as a reaction to underpayment inequity: The hidden cost of pay cuts. *Journal of Applied Psychology*, 75(5), 561–568.

GREVIO (2019). GREVIO baseline evaluation Report Finland. (GREVIO/Inf(2019)9). Strasbourg: Euroopan neuvosto. Haettu osoitteesta <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>

Hallituksen ohjelma 6.6.2019 (2019). (Valtioneuvoston julkaisuja 2019:23). Helsinki: Valtioneuvosto. Haettu osoitteesta <https://valtioneuvosto.fi/rinteen-hallitus/hallitus-ohjelma>

Hallituksen tasa-arvo-ohjelma 2016–2019 (2016). (Julkaisuja 2016:4). Helsinki: STM. Haettu osoitteesta <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75238>

HE 93 (2005). Hallituksen esitys laiksi rikosasioiden sovittelusta. HE 93/2005 vp.

Hedeen, T. (2005). Coercion and self-determination in court-connected mediation: All mediations are voluntary, but some are more voluntary than others. *Justice System Journal*, 26(3), 273–291.

Hietanen-Kunwald, P. (2018). Mediation and the legal system: Extracting the legal principles of Civil and Commercial Mediation. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Husso, M. (2003). Parisuhdeväkivalta : lyötyjen aika ja tila. Tampere: Vastapaino.

Iivari, J. (2010). Oikeutta oikeuden varjossa: Rikossovittelulain täytäntöönpanon arviointitutkimus.

Johnson, M. P. (1995). Patriarchal terrorism and common couple violence: Two forms of violence against women. *Journal of Marriage and the Family*, 57(2), 283–294.

Johnson, M. P., & Leone, J. M. (2005). The differential effects of intimate terrorism and situational couple violence: Findings from the National Violence Against Women Survey. *Journal of Family Issues*, 26(3), 322–349.

Johnson, M. P. (2008). A typology of domestic violence : intimate terrorism, violent resistance, and situational couple violence [E-kirja Helkan kautta]. Boston: Northeastern University Press. Haettu osoitteesta <https://helka.finna.fi/Record/helka.2800545>

- Jöreskog, K. G. (2007). Factor analysis and its extensions. Teoksessa R. Cudeck, & R. C. MacCallum (toim.), Factor analysis at 100. Historical developments and future directions. (s. 47–77). Mahwah, New Jersey: Lawrence Erlbaum. Haettu osoitteesta https://zodml.org/sites/default/files/%5BRobert_Cudeck%2C_Robert_C._MacCallum%5D_Factor_Analys.pdf
- Kelly, J. B., & Johnson, M. P. (2008). Differentiation among types of intimate partner violence: Research update and implications for interventions. *Family Court Review*, 46(3), 476–499.
- Kovach, K. K., & Love, L. P. (1996). “Evaluative” mediation is an oxymoron. *Alternatives to the High Cost of Litigation*, 14(3), 31–32.
- Krahé, B. (2013). The social psychology of aggression (2. painos, e-kirja). New York: Psychology Press.
- Lähisuhdeväkivallan sovittelu – nykytila ja kehittämissuhteet (2019). (Työpaperi 2). Helsinki: THL. Haettu osoitteesta <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-269-7>
- Lähisuhdeväkivallan sovittelu -raportista saatujen lausuntojen yhteenveto (2019). (Yhteenveto 2.4.2019). Helsinki: STM. Haettu osoitteesta https://valtioneuvosto.fi/artikkeli/-/asset_publisher/1271139/lausuntoyhteenveto-lahisuhdevakivallan-sovittelu-ja-kaa-nakemykset-sovittelua-puoltaviin-ja-kriittisiin
- LaVM 13 (2005). Lakivaliokunnan mietintö LaVM 13/2005 vp – HE 93/2005 vp. Hallituksen esitys laiksi rikosasioiden sovittelusta.
- Lehti, M. (2018). Henkirikoskatsaus 2018 (Katsauksia 28). Helsingin yliopisto, Krimo. Haettu osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/233586>
- Leventhal, G. S. (1976). What Should Be Done with Equity Theory? New Approaches to the Study of Fairness in Social Relationships. Haettu osoitteesta <https://eric.ed.gov/?id=ED142463>
- Leventhal, G. S. (1980). What Should Be Done with Equity Theory? New Approaches to the Study of Fairness in Social Relationships. Teoksessa K. J. Gergen, M. S. M.S. Greenberg & R. H. Wills, R. H. (toim.), Social Exchange. Advances in theory and research (s.

27–55). New York: Plenum Press. Haettu osoitteesta

<https://eric.ed.gov/?id=ED142463>;

Levesque, C. S., Williams, G. C., Elliot, D., Pickering, M. A., Bodenhamer, B., & Finley, P. J. (2007). Validating the theoretical structure of the Treatment Self-Regulation Questionnaire (TSRQ) across three different health behaviors. *Health Education Research*, 22(5), 691–702.

Love, L. P. (1997). The Top Ten Reasons Why Mediators Should Not Evaluate. *Florida State University Law Review*, 24, 937–948.

Maccallum, R. C., Widaman, K. F., Zhang, S., & Hong, S. (1999). Sample Size in Factor Analysis. *Psychological Methods*, 4(1), 84–99.

Mamotte, N., & Wassenaar, D. (2015). Measuring voluntariness of consent to research: An instrument review. *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics*, 10(2), 121–131.

Mangiafico, S. S. (2016). Summary and analysis of extension program evaluation in R. New Brunswick, NJ, USA: Rutgers Cooperative Extension. Haettu osoitteesta <http://rcompanion.org/documents/RHandbookProgramEvaluation.pdf>

Martela, F. (2014). Itseohjautuvuusteoria – Eli onnellisen elämän kolme keskeisintä tekijää. Haettu osoitteesta <https://frankmartela.fi/2014/04/04/itseohjautuvuusteoria-eli-kolme-vastausta-siihen-mika-tekee-ihmisen-onnelliseksi>

Matz, D. E. (1994). Mediator pressure and party autonomy: Are they consistent with each other? *Negotiation Journal*, 10(4), 359–365.

McDermott, E. P. (2012). Discovering the importance of mediator style—An interdisciplinary challenge. *Negotiation and Conflict Management Research*, 5(4), 340–353.

McDermott, E. P., & Obar, R. (2004). What's Going On in Mediation: An Empirical Analysis of the Influence of a Mediator's Style on Party Satisfaction and Monetary Benefit. *Harvard Negotiation Law Review*, 9, 75–114.

Menkel-Meadow, C. (1984). Toward another view of legal negotiation: The structure of problem solving. *Ucla Law Review*, 31, 754–842.

Miller, V. A., Ittenbach, R. F., Harris, D., Reynolds, W. W., Beauchamp, T. L., Luce, M. F., & Nelson, R. M. (2011). The decision making control instrument to assess voluntary consent. *Medical Decision Making*, 31(5), 730–741.

Moore, C. W. (2014). *The mediation process: Practical strategies for resolving conflict* (4. painos). San Francisco, CA: Jossey-Bass.

Neighbors, C., Walker, D. D., Mbilinyi, L. F., O'Rourke, A., Edleson, J. L., Zegree, J., & Roffman, R. A. (2010). Normative Misperceptions of Abuse Among Perpetrators of Intimate Partner Violence. *Violence Against Women*, 16(4), 370–386.

Nelson, R. M., Beauchamp, T., Miller, V. A., Reynolds, W., Ittenbach, R. F., & Luce, M. F. (2011). The concept of voluntary consent. *The American Journal of Bioethics*, 11(8), 6–16.

Nevala, S. (2017). Coercive control and its impact on intimate partner violence through the lens of an EU-wide survey on violence against women. *Journal of Interpersonal Violence*, 32(12), 1792–1820.

Nieminen, S. (2018). *Sovittelun sivuosasta tulevaisuuden tukihenkilöksi? Restoratiivisen konferenssin haasteet ja mahdollisuudet. Oikeustieteellisen pro gradu -tutkielma*, Turun yliopisto.

Nolan-Haley, J. M. (1999). Informed consent in mediation: a guiding principle for truly educated decisionmaking. *Notre Dame Law Review*, 74, 775–840.

Olafsen, A. H., Halvari, H., Forest, J., & Deci, E. L. (2015). Show them the money? The role of pay, managerial need support, and justice in a self - determination theory model of intrinsic work motivation. *Scandinavian Journal of Psychology*, 56(4), 447 – 457.

Olsaretti, S. (1998). Freedom, Force and Choice: Against the Rights - Based Definition of Voluntariness. *Journal of Political Philosophy*, 6(1), 53 – 78.

Pelikan, C. (2010). On the Efficacy of Victim-Offender-Mediation in Cases of Partnership Violence in Austria, or: Men Don't Get Better, But Women Get Stronger: Is it Still True? *European Journal on Criminal Policy and Research*, 16(1), 49–67.

- Pelletier, L. G., Tuson, K. M., & Haddad, N. K. (1997). Client motivation for therapy scale: A measure of intrinsic motivation, extrinsic motivation, and amotivation for therapy. *Journal of Personality Assessment*, 68(2), 414–435.
- Piispa, M. (2018). Forssan malli voitti Euroopan rikoksensorjuntakilpailun. *Haaste*, 4.
- Prochaska, J. O., Redding, C. A., & Evers, K. E. (2015). The transtheoretical model of stages of change. Teoksessa K. Glanz, B. K. Rimer & K. Viswanath (toim.), *Health Behavior: Theory, research and practice* (5. painos, s. 168–222). San Francisco: Jossey-Bass.
- Prochaska, J. O., DiClemente, C. C., & Norcross, J. C. (1992). In search of how people change: applications to addictive behaviors. *American Psychologist*, 47(9), 1102–1114.
- Racine, E. (2017). A proposal for a scientifically-informed and instrumentalist account of free will and voluntary action. *Frontiers in Psychology*, 8(754), 1–14.
- Riskin, L. L. (1994). Mediator orientations, strategies and techniques. *Alternatives to the High Cost of Litigation*, 12(9), 111–114.
- Riskin, L. L. (1996). Understanding mediators' orientations, strategies, and techniques: A grid for the perplexed. *Harvard Negotiation Law Review*, 1, 7.
- Riskin, L. L. (2003). Decision-making in mediation: The new old grid and the new new grid system. *Notre Dame Law Review*, 79(1)
- Ryan, R. M. (henkilökohtainen tiedonanto 11.5.2015).
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000a). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55(1), 68–78.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2000b). Intrinsic and extrinsic motivations: Classic definitions and new directions. *Contemporary Educational Psychology*, 25(1), 54–67.
- Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2006). Self - regulation and the problem of human autonomy: does psychology need choice, self - determination, and will? *Journal of Personality*, 74(6), 1557 – 1586.

Ryan, R. M., Lynch, M. F., Vansteenkiste, M., & Deci, E. L. (2010). Motivation and autonomy in counseling, psychotherapy, and behavior change: A look at theory and practice. *The Counseling Psychologist*,

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2017). *Self-Determination Theory : Basic Psychological Needs in Motivation, Development, and Wellness*. New York: Guilford Publications. Haettu osoitteesta <https://helka.finna.fi/Record/helka.3155213>

Sambou, S., & Slögs, P. (2015). Annex 3. Restorative Justice in Cases of Domestic Violence. Teoksessa K. Lünemann, & A. Wolhuis (toim.), *Restorative Justice in Cases of Domestic Violence. Victim Offender Mediation: Needs of victims and offenders of Intimate Partner Violence* (s. 34–57). EU-kehittämishanke JUST/2013/JPEN/AG/4587. Utrecht: Verwey-Jonker Institute.

Sambou, S., & Uotila, E. (2010). Lähisuhdeväkivallan sovittelun haasteet. Tutkimus Lähisuhdeväkivaltarikosten Sovittelussa Tehdyistä Sopimuksista Sekä Syyttäjien Ja Sovittelijoiden Näkemyksistä Lähisuhdeväkivallan Soveltuvuudesta Sovitteluun. *Oikeus-Lehti*, 2(2010), 167–176.

Self-Regulation Questionnaires (2019). . Haettu osoitteesta <http://www.selfdeterminationtheory.org/self-regulation-questionnaires>

Shapira, O. (2016). *A Theory of Mediators' Ethics: Foundations, Rationale, and Application*. New York: Cambridge University Press.

Sherman, L. W., Strang, H., Barnes, G., Bennett, S., Angel, C., Newbury-Birch, D., . . . Gill, C. (2007). *Restorative justice: The evidence*. London: The Smith Institute. Haettu osoitteesta https://openresearch-repository.anu.edu.au/bitstream/1885/25704/2/01_Sherman_Restorative_Justice:_The_2007.pdf

Sherman, L. W., Strang, H., Angel, C. M., Woods, D., Barnes, G. C., Bennett, S., & Inkpen, N. (2005). Effects of face-to-face restorative justice on victims of crime in four randomized, controlled trials. *Journal of Experimental Criminology*, 1(3), 367–395.

Sovitteluasetus 267 (2006). Valtioneuvoston asetus rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 12.4.2006/267.

Sovittelulaki (2005). Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta 9.12.2005/1015.

Stark, E. (2010). Do violent acts equal abuse? Resolving the gender parity/asymmetry dilemma. *Sex Roles*, 62(3–4), 201–211.

Strang, H., Sherman, L., Angel, C. M., Woods, D. J., Bennett, S., Newbury - Birch, D., & Inkpen, N. (2006). Victim evaluations of face - to - face restorative justice conferences: A quasi - experimental analysis. *Journal of Social Issues*, 62(2), 281 - 306.

Straus, M. A. (1973). A general systems theory approach to a theory of violence between family members. *Social Science Information*, 12(3), 105–125.

Tabachnick, B. G., & Fidell, L. S. (2014). *Using multivariate statistics* (6. ed., Pearson new international edition). Harlow: Pearson. Haettu osoitteesta <https://helka.finna.fi/Record/helka.3106926>

Tyler, T. R. (1997). Justice and power in civil dispute processing. Teoksessa B. G. Garth, & A. Sarat (toim.), *Justice and power in sociolegal studies. (Fundamental issues in law and society research, osa 1, s. 309–345)*. Illinois: Northwestern University Press.

Tyler, T. R. (2006a). *Why people obey the law*. New Jersey: Princeton University Press. (Alkuperäinen teos julkaistu 1990.)

Tyler, T. R., & Blader, S. L. (2003). The group engagement model: procedural justice, social identity, and cooperative behavior. *Personality and Social Psychology Review*, 7(4), 349–361. 10.1207/S15327957PSPR0704_07

Umbreit, M., & Armour, M. (2011). *Restorative justice dialogue: An essential guide for research and practice*. New York: Springer publishing company.

van Prooijen, J. (2009). Procedural justice as autonomy regulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96(6), 1166–1180.

Varelius, J. (2006). The value of autonomy in medical ethics. *Medicine, Health Care and Philosophy*, 9(3), 377–388.

Vehkalahti, K., & Everitt, B. S. (2019). *Multivariate Analysis for the Behavioral Sciences* (2. painos). Boca Raton, Florida: CRC Press.

Visala, A. O. (2018). *Vapaan tahdon filosofia*. Tallinna: Gaudeamus.

Walker, L. E. (2017). *The battered woman syndrome* (4. painos). New York: Springer Publishing Company. (Revised edition of the author's *The battered woman syndrome*, 2009.) Haettu osoitteesta <https://helka.finna.fi/Record/helka.3112241>

Wall, J., & Kressel, K. (2012). Research on mediator style: A summary and some research suggestions. *Negotiation and Conflict Management Research*, 5(4), 403–421.

Zehr, H. (1990). *Changing lenses: a new focus for crime and justice*. Scottdale, PA: Herald Press.

Zehr, H. (2002). *The little book of restorative justice*. Intercourse, PA: Good Books.

12 Liitteet

Liite 1. Lähisuhdeväkivalta ilmiönä

Tässä työssä *lähisuhdeväkivalta* on perheenjäsenten, lähisukulaisten ja yhdessä asuvan yhteisön jäsenten välistä väkivaltaa. Myös jo päättäneissä lähisuhteissa olleiden ihmisten (esim. ex-puolisot) välinen väkivalta tulkitaan lähisuhdeväkivallaksi. Kuitenkin esim. työpaikoilla tai yhdistystoiminnassa tapahtuva väkivalta on käsitteen ulkopuolella.

Määritelmä vastaa Suomen sovittelutoiminnassa käytettyä lähisuhdeväkivallan määritelmää (Elonheimo & Kuoppala, 2019, s. 7). *Parisuhdeväkivalta (intimate partner violence, IPV)* on parisuhteessa olevien tai olleiden ihmisten välistä väkivaltaa mukaan lukien mies- ja naisparit. Käsite ei myöskään ota kantaa väkivallan tekijän tai uhrin sukupuoleen kuten joissakin tutkimuksissa tehdään (Husso, 2003, s. 43). *Perheväkivalta (domestic violence, family violence)* on perheen jäsenten välistä väkivaltaa. Tässä työssä käytetään pääasiassa neutraalia lähisuhdeväkivaltakäsitettä ja se viittaa yleensä rajoitetusti parisuhdeväkivaltaan.

Väkivalta ymmärretään tässä yhteydessä laajasti ja se voi olla fyysistä, henkistä, seksuaalista tai taloudellista. Myös väkivallalla uhkailu, käyttäytymisen rajoittaminen tai pakottaminen ja nöyryyttäminen tulkitaan väkivallaksi. (Esim. Flinck & Iivari, 2004, s. 38.) On kuitenkin syytä huomata, että useissa yhteyksissä käsite *väkivalta* ymmärretään suppeammin käsitteen *aggressio* alaluokkana, jolloin väkivalta määritellään aggression äärimmäiseksi muodoksi, missä tavoitteena on aiheuttaa fyysistä vahinkoa. Suppeaa määritelmää on käytetty erityisesti sosiaalipsykologiassa. (Allen & Anderson, 2017, s. 2–3; Krahé, 2013, s. 34–36, luku "What is aggression".)²³

Seuraavissa alaluvuissa 0–0 kuvataan lyhyesti lähisuhdeväkivaltaa selittäviä teorioita, sen dynamiikkaa ja ilmaantuvuutta ja vallitsevuutta erityisesti Suomessa. Lähisuhdeväkivaltailmiön kokonaisvaltainen ymmärtäminen sovittelun yhteydessä on hyvin tärkeää, sillä sovittelun edellytykset on huolella tarkistettava prosessin kaikissa vaiheissa (Flinck, 2013, s. 140–146; Sovittelulaki, 2005, § 15; LaVM 13, 2005.)

²³ Koska viitattu lähde on e-kirja, eivät sivunumerot vastaa painetun kirjan sivuja, minkä vuoksi alaluvun otsikko on lisätty viitteeseen.

Liite 1.1 Lähisuhdeväkivaltaa selittäviä teorioita

Mitkä asiat ovat lähisuhdeväkivallan takana: vuorovaikutuksen ongelmat ja perheen konfliktit, yhteiskunnan rakenteet ja valta vai mielen sairaudet ja yksilölliset ongelmat? Tapa ymmärtää ja selittää väkivaltaa vaikuttaa oleellisesti siihen, miten väkivaltaa pyritään estämään.

Krahé (2013, 358–363, luku ”Explaining Aggression in the Family”) luokittelee lähisuhdeväkivaltaa selittävät teorit neljään ryhmään: *Makrotason teorit* näkevät taustan sosiaalisessa rakenteessa ja yhteisön ja ryhmän arvoissa, esimerkiksi yhteisön patriarkaaliset arvot ja fyysisen rangaistuksen hyväksyminen. *Perhetason teorit* näkevät taustan perherakenteessa ja perheen elinoloissa, esimerkiksi perheen taloudelliset olot, työttömyys ja puuttuvat vuorovaikutustaidot. Jos väkivallan tekijä huomaa saavuttavansa tavoitteensa väkivallalla ja uhri huomaa, että mukautumalla pahoinpitelijän vaatimuksiin väkivallan voi pysäyttää, saattaa väkivaltainen käyttäytymismalli vahvistua. *Ihmissuhdetason teorit* katsovat, että kahden ihmisen välinen vuorovaikutus voi kiihdyttää väkivaltaa. Esimerkiksi stressiä, joka syntyy tyytymättömyydestä suhteeseen, ja molemmin puolta provokaatiota on pidetty väkivallan riskitekijänä. *Yksilötason teorit* näkevät lähisuhdeväkivallan syyt lähinnä väkivallan tekijässä itsessään. Henkilöillä, joilla on persoonallisuushäiriöitä tai mielisairaus, on suurempi riski kohdella kaltoin perheensä jäseniä. Myös sellaisten persoonallispiirteiden kuin alhainen itsetunto, turvattomuus ja haavoittuvuuden tunne on esitetty selittävän perheen sisäistä väkivaltaa. (Mts. S. 358–363.) Yksilötason kognitiiviset vääristymät voivat myös vaikuttaa väkivaltaan: lähisuhdeväkivaltaa tehneet miehet systemaattisesti yliarvioivat niiden miesten osuuden, jotka ovat parisuhteessa väkivaltaisina (Neighbors ym., 2010). Häiriintynyt kiintymyssuhde parisuhteessa voi myös altistaa väkivaltaisiin tekoihin (Ali & Naylor, 2013).

Makrotason teorioista feministiseen tulkintaan liittyvä miehisen ylivallan ja kontrollin korostaminen on ollut merkittävä (esim. Bates, Graham-Kevan, & Archer, 2014). Sen suurena ansiona on ollut tuoda sukupuolittunut väkivalta esille ja julkiseen keskusteluun. George ja Stith (2014) esittävät kuitenkin, että feministisen näkökulman tulee laajentua. He puolustavat feministisestä näkökulmasta parisuhdeterapiaa, mitä miehistä ylivaltaa korostavat mallit vieroksuvat. Heidän näkemyksensä mukaan tiukka toi-

sen aallon feministinen tulkinta, että miehet ovat lähes aina päätekijöinä lähisuhdeväkivallassa, ja että sukupuolien normien purkaminen on keskeistä väkivallan tekijöiden hoidossa, pitäisi muuttaa kolmannen aallon feminismiksi, mikä hylkää ”yhden koon -ratkaisut” ja väkivallan tulkinta ja hoito pitää tehdä tapauskohtaisesti. (Mt.)

Esimerkkinä perhetason lähisuhdeväkivaltaa selittävästi teoriasta voidaan mainita Murray Strausin (1973) esittämä yleiseen systeemiteoriaan perustuva malli. Väkivallan taustalla on koko perheen vuorovaikutus eikä niinkään yksilölliset patologiset ongelmat. Malli määrittelee positiivisen palautteen prosessin, joka kasvattaa väkivaltaa kehämäisesti, negatiivisen palautteen prosessin, joka pitää väkivallan siedettävällä tasolla sekä morfogeneettisen prosessin, joka muuttaa perheen roolirakenteen. Palauteprosessin ohella systeemissä mallissa on päätöspisteitä, joissa vaihtoehtoinen reitti voidaan valita. Voidaan päätellä väkivallan olevan osaksi systeemin tuote: väkivallalta lisääntyy, jos sille on positiivinen palaute kuten leimaaminen, toissijaisen konfliktin syntyminen, vahvistuminen väkivallan toimivuuden vuoksi tai rooliodotusten ja omakuvan muuttuminen. Nämä kaikki voivat nostaa väkivallan määrää kunnes se saattaa tasaantua negatiivisen palautteen prosesseilla. (Mt.)

Feministinen ja perhetutkimuksen parisuhdeväkivallan teoria esitetään joskus vastakkaisina ja vaihtoehtoisina teorioina, mutta Johnson (1995) katsoo niiden edustavan kahta erilaista väkivaltatyyppeä *parisuhdeterrori* tai *patriarkaalinen terrori* ja *tilannesidonnainen väkivalta* tai *yleinen parisuhdeväkivalta* (Johnson, 1995; Johnson & Leone, 2005; Johnson, 2008, s. 5–13). Parisuhdeterrori on mallina peräisin feministisestä teoriasta ja tilannesidonnainen väkivalta perhetason teoriasta (Johnson & Leone, 2005; Johnson, 2008, s. 6; Kelly & Johnson, 2008).

Parisuhdeterrorista on myöhemmin käytetty neutraalimpaa nimitystä *pakottava kontrolloiva väkivalta* (Ali, Dhingra, & McGarry, 2016; Kelly & Johnson, 2008). Se on useimmin miehen naiseen kohdistamaa väkivaltaa ja ei-fyysisen väkivallan muotoja voi olla samassa suhteessa useita: pakottaminen ja lannistaminen, henkinen väkivalta, eristäminen, vähättely, lasten käyttäminen välineenä, miehinen ylivalta ja taloudellinen väkivalta. Fyysinen väkivalta voi olla myös toistuvaa ja kiihtyvää. Väkivallan uhrin kokevat usein myös vakavia henkisiä vaurioita, joita ovat pelko ja ahdistus, itsetunnon aleneminen, masennus ja post-traumaattinen stressi. (Kelly & Johnson, 2008.)

Kelly ja Johnson (2008) määrittelevät, että pakottavaan kontrolloivaan väkivaltaan sisältyy myös fyysistä väkivaltaa. Termiä *pakottava kontrolli* on käytetty edellisestä poiketen kuvaamaan myös tilannetta, missä ei esiinny fyysistä tai seksuaalista väkivaltaa (Nevala, 2017; Stark, 2010). Tässä työssä käsitteeseen *pakottava kontrolloiva väkivalta* sisällytetään myös ei-fyysinen väkivalta tämän luvun alussa esitetyn mukaisesti ja käsite *pakottava kontrolli* väkivaltaan, jossa ei välttämättä ole fyysistä väkivaltaa.

Tilannesidonnaisessa väkivallassa ei ole yleistä kontrolloivan käytöksen kaavaa, vaan väkivallan syy ja muoto voivat vaihdella pariskunnasta riippuen. Tilannesidonnainen väkivalta syntyy osapuolten väittelyistä tai riidoista, jotka laajenevat väkivallaksi. Toisella tai molemmilla osapuolilla voi olla vaikeuksia vuorovaikutuksessa ja konfliktin ja vihan hallinnassa. Väkivalta ei välttämättä ole toistuvaa ja se on usein lievempää kuin pakottavassa kontrolloivassa väkivallassa, esimerkiksi tönimistä, tarttumista tai estämistä. (Kelly & Johnson, 2008.; Walker, 2017, s. 49–50)

Kellyn ja Johnsonin (2008) kuvaamia muita parisuhdeväkivallan tyyppisiä ovat *väkivaltainen vastustaminen*, *erotilanteen synnyttämä väkivalta* ja *molemminpuolinen kontrolloiva väkivalta*. Väkivaltainen vastustaminen on usein naisen tekemää, kun mies on käyttänyt pakottavaa kontrolloivaa väkivaltaa. Ali ym. (2016) toteavat, että edellä mainittu parisuhdeväkivallan *Johnson-luokittelu* on vakiintunein tapa jäsentää parisuhdeväkivaltaa, vaikka he katsauksessaan esittävätkin useita muitakin luokitteluita.

Liite 1.2 Lähisuhdeväkivallan dynamiikasta ja siitä irtautumisesta

Riippuen väkivallan luonteesta siitä irti pääseminen voi vaatia erilaisia toimintatapoja ja interventioita (Kelly & Johnson, 2008). Sovittelutoiminnassa väkivallan dynamiikan ymmärtäminen on tärkeää, jotta voidaan välttää sellaisten tapausten sovittelu, mitkä eivät sinne lain mukaan kuulu (Sovittelulaki, 2005). Uhrin kokemus väkivallasta irtautumisesta voi sisältää useita vaiheita ongelman ja tilanteen tunnistamisesta pysyvään tilanteen korjautumiseen. Seuraavassa esitellään lyhyesti mallit väkivallan kehä, joka kuvaa väkivallan dynamiikkaa, ja väkivallasta irtautumisen prosessista, joka perustuu transteoreettiseen malliin.

Väkivallan kehä on käsitteenä ja tunnistettuna ilmiönä peräisin Leonore Walkerilta²⁴. Hänen vaikutusvaltaisen kirjansa *Battered Woman Syndrome* ensimmäinen painos ilmestyi 1984 ja viimeinen neljäs painos 2017. Näissä esitettyjen tutkimusten perusteella hän sai vahvistusta väkivallan kehä -mallilleen, joka kuvaa, miten lähisuhdeväkivalta tyypillisesti etenee. Walkerin mallissa väkivallan tekijänä on mies ja uhrina nainen, mitä näkökulmaa käytetään tässäkin väkivallan kehän kuvauksessa. (Walker, 2017, s. 94–98.)

Väkivallan kehän vaiheessa 1 on hienovaraista ja vaiheittaista jännitteen kasvua, josta aiheutuu lisääntyvää hankausta ja erimielisyyttä kuten nimittelyä, ilkeää käyttäytymistä tai jopa fyysistä väkivaltaa. Mies voi esittää tyytymättömyyttään ja vihamielisyyttään mutta se ei esiinny erityisen räjähtävässä muodossa. (Mts. 94–97.)

Vaiheessa 2 jännitys kasvaa, nainen pelkää entistä enemmän eikä hän enää pysty hillitsemään miehen vihaista käytöstä. Mies lähestyy, nainen vetäytyy ja akuutti väkivalta ei ole enää vältettävissä. Nainen saattaa oppia dynamiikan siten, että pystyy ennakoimaan, missä tilanteessa väkivalta purkautuu, ja saattaa pystyä osaksi suojatumaan. Vaihe 2 päättyy, kun väkivalta loppuu. Tässä yhteydessä myös jännitys yleensä purkautuu, mikä saattaa vahvistaa väkivallan kierrettä. (Mts. 97.)

Vaiheessa 3 mies voi vuolaasti pyytää tekoaan anteeksi, olla naiselle ystävällinen, katua ja antaa naiselle lahjoja ja lupauksia. Mies voi käyttäytyä kuin heidän seurustelun parhaissa vaiheissa ja hän saattaa tässä yhteydessä aidosti uskoa, ettei koskaan enää käytä väkivaltaa. Tämä rakastavan katumuksen vaihe voi vahvistaa naisen halua pysyä suhteessa väkivallasta huolimatta. Joissakin tilanteissa pelkkä jännityksen ja väkivallan poistuminen ilman näkyviä hellyyden osoituksia voi toimia naiselle suhdetta vahvistavana tekijänä. Joskus jännite ja vaara säilyvät väkivallan jälkeen, jolloin saattaa syntyä hengenvaarallisia tilanteita. (Mts. 98.)

Walkerin (2017, s. 94–98) kuvaus väkivallan kehästä antaa ymmärtää, että kehä on säännönmukainen ja liittyy lähisuhdeväkivaltaan kiinteästi. Samaa tulkintaa käytetään

²⁴ Väkivallan kehä on peräisin Walkerin teoksesta *The Battered Woman* vuodelta 1979 (Walker, 2017, s. 94).

myös usein väkivallan kehään viittaavissa julkaisuissa (esim. Lähisuhdeväkivallan sovittelu - nykytila ja kehittämisehdotukset, 2019). Kuitenkin Kelly ja Johnson (2008) toteavat, että tilannesidonnainen väkivalta on yleisin fyysisen lähisuhdeväkivallan tyyppi eikä väkivalta mitenkään systemaattisesti ole uusiutuvaa. Onkin ilmeistä, että väkivallan kehä mallina soveltuu kuvaamaan erityisesti kontrolloivaa ja pakottavaa väkivaltaa eikä niinkään tilannesidonnaista väkivaltaa.

Lähisuhdeväkivallasta irtautuminen on uhrin näkökulmasta monimutkainen ja usein pitkäaikainen prosessi. Sen ymmärtämiseksi paljon käytetty menettely on transteoreettinen malli (Chang ym., 2006; Burke, Mahoney, Gielen, McDonnell, & C'Campo, 2009). Mallia on käytetty alun perin terveystyöskäytännön muutoshankkeissa ja siinä on kuusi vaihetta: esiharkinta, harkinta, valmistelu, toiminta, ylläpito ja päättäminen (Prochaska, DiClemente, & Norcross, 1992; Prochaska, Redding, & Evers, 2015). Lähisuhdeväkivallan uhrin näkökulmasta vaiheet on esitetty taulukossa 12.1.

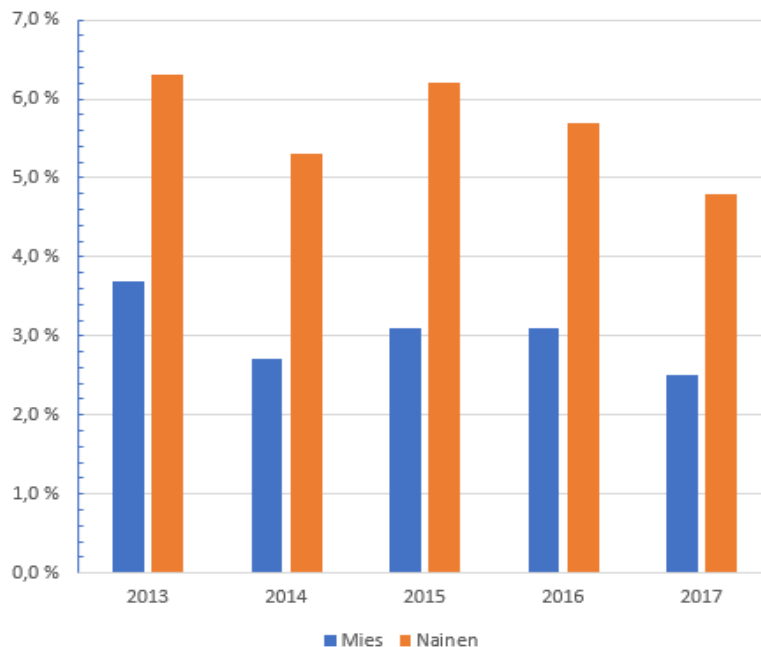
Chang ym. (2006) ovat kuitenkin havainneet laajassa laadullisessa tutkimuksessaan, että lähisuhdeväkivallasta eroon päässeet uhrin eivät ole edenneet lineaarisesti edellisen vaiheistuksen mukaisesti vaan he voivat pudota harkinta- tai valmisteluvaiheesta takaisin esiharkintavaiheeseen. Uhrit kuitenkin tunnistivat vaiheen, mistä ei ollut enää riskiä palata aiempiin vaiheisiin (mt).

Taulukko 12.1. Transteoreettisen mallin vaiheet lähisuhdeväkivallassa uhrin näkökulmasta (Burke ym., 2009; Prochaska ym., 2015).

<i>Muutoksen vaihe</i>	<i>Kuvaus</i>
Esiharkinta	Uhri ei pidä väkivaltaa ongelmana eikä ole kiinnostunut tilanteen muuttamisesta.
Harkinta	Uhri tunnistaa väkivallan ongelmaksi ja hän ymmärtää yhä paremmin muutoksen hyvät ja huonot puolet.
Valmistelu	Uhri tunnistaa väkivallan ongelmaksi, tahtoo muutosta ja hänellä on suunnitelma.
Toiminta	Uhri toimii aktiivisesti väkivallan loppumiseksi.
Ylläpito	Väkivalta on loppunut ja uhri pyrkii estämään sen uudelleen alkamisen.
Päättäminen	Ei ole enää lainkaan riskiä väkivallasta.

Liite 1.3 Lähisuhdeväkivallan esiintyvyydestä

Poliisiin tietoon tulleiden rikosten määrä ei kerro luotettavaa tietoa rikollisuuden esiintyvyydestä, sillä ilmoittamiseen voivat vaikuttaa esimerkiksi alttius ilmoittaa havaituista tai koetuista rikoksista ja poliisin kontrollitoimien tehokkuus. Viranomaisten toimintaan vaikuttavat myös lainmuutokset. Rikollisuuden kokonaiskuvaa varten Suomessa tehdään kansallinen rikosuhritutkimus, joka on kansallisesti edustava, 15–74-vuotiaille Suomessa pysyvästi asuville suunnattu kysely, jolla kartoitetaan uhkailun, väkivallan ja omaisuusrikosten kohteeksi joutumisen yleisyyttä, ihmisten käsityksiä väkivallasta ja väkivallan pelkoa. Vuoden 2017 uhrikyselyyn vastasi 6 222 henkilöä. (Danielsson & Näsi, 2018, s. 2.)

Kuva 12.1. Uhkailu- tai väkivaltatilanteiden kohteeksi joutuneet vuosittain (% 15–74-vuotiaista). Tekijänä entinen tai nykyinen puoliso tai seurustelukumppani. (Danielsson & Näsi, 2018.)

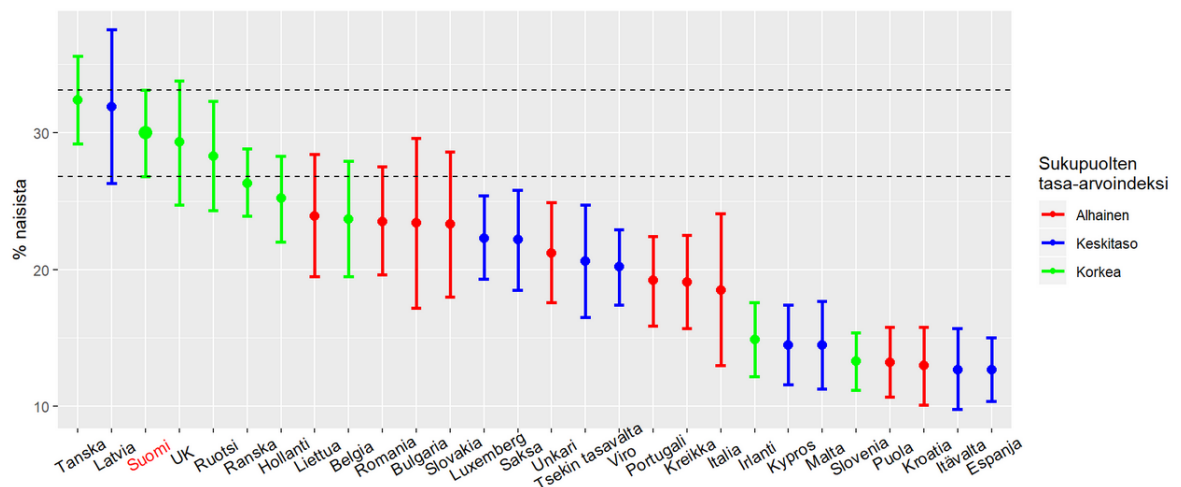
Kuvasta 12.1²⁵ huomataan, että naiset ovat kohdanneet vuoden aikana miehiä enemmän parisuhdekumppanin tekemää väkivaltaa (Danielsson & Näsi, 2018, s. 12). Raportissa ei kuitenkaan ilmoiteta tulosten luottamusväliä. Vuosien 2010–2017 aikana parisuhdekumppani (nykyinen tai entinen) surmasi kumppaninsa 152²⁶ tapauksessa, joista

²⁵ Kuvassa viitatussa lähteessä on vuoden 2017 osalta tarkat luvut ja muut vuodet ovat siinä vain pylväskuvassa. Vuosien 2013–2016 tarkat luvut on tarkistettu vastaavista vuosittaisista raporteista.

²⁶ Luku perustuu Lehden (2018) raportissa oleviin pyöristettyihin prosenttilukuihin ja vuoden 2017 luvut ovat ennakkotietoa, joten luvussa 152 voi olla muutaman tapauksen virhe.

76 prosentissa surmattu oli nainen (Lehti, 2018, s. 26). Vuoden 2012 rikosuhritutkimuksen mukaan parisuhdekumppanin tekemää fyysistä väkivaltaa oli joskus kokenut miehistä kuusi ja naisista yhdeksän prosenttia (Danielsson & Salmi, 2013, s. 2)²⁷.

Euroopan unionin perusoikeusviraston (FRA, European Union Agency for Fundamental Rights) tutkimuksessa on selvitetty naisten kokemaa väkivaltaa 28 EU-maassa (FRA, 2014a). Aineisto on kerätty vuonna 2012 haastattelemalla n. 42 000 naista. Jokaisesta maasta oli n. 1 500 haastateltavaa. Otanta oli monivaiheinen ja satunnaistettu. (FRA, 2014a, s. 16; FRA, 2014b, s. 18.) Kuvassa 12.2 on esitetty maakohtaisesti niiden naisten osuus, jotka ovat kokeneet parisuhdeväkivaltaa. Siitä nähdään, että Suomessa naisten kokema parisuhdeväkivalta on varsin yleistä verrattuna muihin EU-maihin. Kuitenkin Tanskassa, Ruotsissa, Latviassa ja UK:ssa väkivallan vallitsevuus on samaa luokkaa kuin Suomessa. Kuvasta 12.2 voidaan nähdä melko selvä positiivinen yhteys maan tasa-arvon ja väkivallan kokemuksen välillä (Pearsonin korrelaatiokerroin on 0.42): korkeamman tasa-arvon maissa koetaan enemmän parisuhdeväkivaltaa.

Kuva 12.2. Fyysistä tai seksuaalista parisuhdeväkivaltaa 15-ikävuoden jälkeen kokeneiden naisten osuus (%). Luottamusväli 95 %. Väri kuvaa sukupuolten tasa-arvoindeksin tasoa. (EU Report, 2015, s. 75; FRA, 2014b, s. 33.)²⁸

²⁷ Danielsson ja Näsi (2013) eivät kuitenkaan ilmaise selvästi, viittaako ”parisuhdekumppani” nykyiseen kumppaniin tai kehen tahansa aiempaan parisuhdekumppaniin. Yhteydestä voi päätellä sen tarkoittavan kuitenkin nykyistä kumppania.

²⁸ Uudemmassa raportissa EU Report (2018) ei ole tasa-arvomittarin lukuja vuodelta 2012, jolloin väkivaltadata on kerätty (FRA, 2014b).

Eri lähisuhdeväkivaltatyyppeiden (ks. alaluku 0) osuudesta on ristiriitaista tietoa. Walker (2017, s. 10) toteaa, että yleisin muoto on pakottava kontrolloiva väkivalta. Samoin Stark (2010) toteaa, että uhri kohtaa keskimäärin useita väkivaltatilanteita vuodessa. Vaikka yksittäinen väkivaltainen teko saattaa olla lievä, ilmiön takana on kuitenkin usein pakottava kontrolli (Stark, 2010). Sen sijaan Kelly ja Johnson (2008) toteavat, että tilannesidonnainen väkivalta on yleisin väkivallan muoto parisuhteessa, ja että miehet ja naiset syyllistyvät siihen yhtä paljon. Sen sijaan pakottavaan kontrolloivaan väkivaltaan syyllistyvät pääosin (87–97 prosenttia) miehet (Kelly & Johnson, 2008). Johnson ja Leone (2005) toteavat, että aineistosta riippuen pakottavan kontrolloivan väkivallan osuus on 10–35 prosenttia. Suuri vaihteluväli johtuu heidän mukaansa kyselytutkimusten kysymysten muotoilusta ja kehystyksestä.

Sami Nevala (2017) on tutkinut naisiin kohdistuvan pakottavan kontrollin osuutta 28 EU-maassa perustuen Euroopan unionin perusoikeusviraston kyselytutkimukseen (FRA, 2014a). Hän luokitteli vastaajat kolmeen luokkaan vastaajien kokeman pakottavan kontrollin mukaan: korkea kontrolli, kohtalainen kontrolli ja ei lainkaan kontrollia. Vastaajista 6 % on kokenut korkeaa ja 17 % kohtalaista kontrollia. Korkean kontrollin osuus ei ole yhteydessä koettuun väkivallan määrään. Esimerkiksi korkean väkivallan määrän maista (kuva 12.2) Tanskassa, Suomessa, UK:ssa, Ruotsissa, Hollannissa ja Belgiassa korkea kontrolli on 2–5 % eli alle kaikkien vastaajien keskiarvon. (Nevala, 2017.) Suomen rikosuhritutkimuksen raportoinnissa ei eritellä lähisuhdeväkivallan tyyppiä mutta naisten suurempi osuus lähisuhdeväkivallan uhreista selittynee ainakin osaksi sillä, että miehet syyllistyvät enemmän pakottavaan kontrolloivaan väkivaltaan.

Liite 2. Tutkimuksen ja kyselyn esittely sovittelijoille

1(2)

OIKEUDENMUKAISUUS JA VAPAAEHTOISUUS VÄKIVALLAN SOVITTELUSSA Tutkimuksen ja kyselyn esittely sovittelijoille

Useita sovittelupalveluiden tuottajia, mukaan lukien sinun sovittelutoimistosi, osallistuu Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksella tehtävään tutkimukseen ”Oikeudenmukaisuus- ja vapaaehtoisuuskokemukset väkivallan sovittelussa”. Tutkimuksessa erityisenä kiinnostuksen kohteena on lähisuhdeväkivallan sovittelu mutta kokemuksia myös muun väkivallan sovittelun yhteydessä tutkitaan.

Allekirjoittanut tekee tutkimukseen liittyen pro gradu -tutkielman ja muita raportteja. Tutkimuksen ohjaajina ovat VTT Jukka Lipponen ja OTT Kaijus Ervasti. Suomen sovittelutoiminnan järjestämisestä vastuussa oleva Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL) pitää tutkimuksen aihetta tärkeänä ja lähisuhdeväkivallan sovitteluun osallistuneiden osapuolten kokemusten saaminen antaa tärkeää tietoa sovittelun kehittämiseksi.

Tutkimuksen kohderyhmänä ovat lähisuhdeväkivallan (lsyv) sovitteluun osallistuvat henkilöt ja kontrolliryhmänä ovat muun väkivallan sovitteluun osallistuneet henkilöt sekä näiden tapausten sovittelijat. Rajauksena on kuitenkin, että molemmissa ryhmissä sovittelun osapuolia pitää olla tarkalleen kaksi, eri tai samaa sukupuolta, ja että sovittelu tapahtuu suomenkielillä.

Tutkimus tehdään lomakekyselyllä, jossa vastaustapoina ovat nettikysely Webropol-järjestelmällä ja paperilomake. Tutkimuksesta kerrotaan sovittelun osapuolille sopimuksen allekirjoituksen jälkeen tai sovittelun keskeytyspäätöksen jälkeen siinä tapauksessa, että sovittelijat ovat tavanneet molemmat osapuolet neuvottelussa (kaksi erillistapaamista tai yhteistapaaminen).

Tutkimuksen onnistumisen kannalta sovittelijoiden myötävaikutus ja tuki ovat hyvin arvokkaita ja sovittelijoilla onkin kaksi roolia:

- tutkimusesitteen antaminen osapuolille ja sovittelijan halun mukaan tutkimuksen lyhyt esittely osapuolille
- oma vastaaminen tutkimuskyselyyn sovittelutapauksen jälkeen.

Tutkimusesite Sovittelijapari saa kaksi tutkimuksen esitettä sovitteluohjaajalta muun aineiston mukana. Sovittelija tarkistaa, että esitteen yläreunassa on sovittelutapauksen tunniste. Jos sovittelussa syntyy sopimus, sovittelija kertoo muutamalla sanalla tutkimuksesta osapuolille ja tarjoaa tutkimuksen esitettä. Osapuoli voi vastata kyselyyn esitteessä olevan nettiosoitteen kautta (suositeltava) tai paperilomakkeilla. Paperilomakkeet ja vastauskirjekuoren osapuoli voi pyytää tutkijalta tai sovittelijalta, jos ne antaa, jos sovittelutoimiston kanssa on niin sovittu.

Sovittelija kertoo, että vastaaminen kyselytutkimukseen on vapaaehtoista. Esitettäkään ei osapuolen ole pakko ottaa. Jos sovittelun osapuolella on kysymyksiä, sovittelija vastaa tietonsa mukaan tai pyytää osapuolta olemaan yhteydessä tutkijaan, jonka yhteystiedot ovat esitteessä.

Jos sovittelu päättyy ilman sopimusta mutta sovittelijat ovat kuitenkin tavanneet molemmat osapuolet joko erillistapaamisissa tai yhteistapaamisissa, lähettää sovitteluohjaaja tutkimuksen esitteen osapuolille keskeytyspäätöksen yhteydessä.

Vastaaminen Tutkimuksen kannalta olisi tärkeää, että myös sovittelijat vastaavat tutkimuskyselyyn jokaisen sellaisen sovittelutapauksen jälkeen, missä osapuolille on annettu tutkimuksen esite (myös tapauksissa, joissa sovittelu on päättynyt keskeytykseen mutta sovittelijat ovat tavanneet molemmat osapuolet). Sovittelija arvioi uhrin (asianomistajan) kokemuksia ja omia kokemuksiaan.

Sovittelija voi vastata tutkimukseen vain netin kautta osoitteessa sovittelija.sovittelututkimus.com. Vastaamisessa tarvitaan sovittelutapauksen tunnus (sama tunnus kuin toimiston lomakkeissa ja osapuolien saamassa tutkimuksen esitteessä).

Vastaaminen on ehdottoman vapaaehtoista ja kaikkia tietoja käsitellään luottamuksellisesti. Tutkija ei pysty sovittelutapauksen tunnusteen perusteella tunnistamaan sovittelijaa eikä yksittäisiä vastauksia kertoa sovittelutoimistoon, jossa ko. sovittelutapauksen sovittelijat tiedetään. Tutkimusaineistossa tunnus koodataan uudelleen, jolloin yhteys henkilötietoihin on kokonaan poistettu.

Kysely Kysymykset ovat monivalintakysymyksiä, joten niihin on helppo ja nopea vastata. Vastaamisaika on arviolta 15–20 minuuttia. Halutessasi voit kertoa avoimissa vastauksissa tarkastikin kokemuksistasi, jos koet, että ne täsmentävät antamiasi monivalintavastauksia. Kysymykset, joihin on pakko vastata, on merkitty tähdellä (*).

Vastaaminen voi olla sinulle hyödyllistäkin, kun mietit tapahtumia vielä uudelleen. Toisaalta sinulle voi tulla asioiden käsittelystä myös epämiellyttäviä tuntemuksia. Siinä tapauksessa sinun on syytä olla yhteydessä sovitteluohjaajaan, joka on sovittelutoimistossasi tutkimuksen yhteyshenkilö.

Tutkimuksen päätyttyä tutkimustiedot arkistoidaan ilman mitään henkilöihin viittaavia tunnistetietoja. Aineistoa voidaan käyttää mahdollisessa myöhemmässä seurantatutkimuksessa tai muissa tutkimuksissa. Kyselyyn vastaaminen merkitsee myös sitä, että annat luvan vastaustesi käyttämiseen tässä tutkimuksessa ja mahdollisissa muissa tutkimuksissa.

Tieteellisen tutkimuksen rekisteriseloste on luettavissa osoitteesta <http://sovittelututkimus.com/rekisteriseloste>

Vastaa mielelläni kaikkiin kysymyksiin.

Teppo Mattsson
filosofian maisteri, valt.yo
p. [redacted] teppo.t.mattsson@helsinki.fi

Liite 3. Tutkimuksen esittely ja kutsu tutkimukseen

Sovittelavan tapauksen tunnus: _____

OIKEUDENMUKAISUUS JA VAPAAEHTOISUUS VÄKIVALLAN SOVITTELUSSA Tutkimuksen esittely ja kutsu tutkimukseen

Saat tämän kutsun kyselytutkimukseen osallistuttuasi sovittelutoimiston järjestämään sovittelutapahtumaan. Useita sovittelutoimistoja (sovittelupalveluiden tuottajia) osallistuu Helsingin yliopiston sosiaalitieteiden laitoksella tehtävään tutkimukseen ”Oikeudenmukaisuus- ja vapaaehtoisuuskokemukset väkivallan sovittelussa”. Tutkimuksessa erityisenä kiinnostuksen kohteena on lähisuhdeväkivallan sovittelu mutta kokemuksia myös muun väkivallan sovittelun yhteydessä tutkitaan.

Allekirjoittanut tekee tutkimukseen liittyen pro gradu -tutkielman ja muita raportteja. Suomen sovittelutoiminnan järjestämisestä vastuussa oleva Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) pitää tutkimuksen aihetta tärkeänä ja lähisuhdeväkivallan sovitteluun osallistuneiden osapuolten kokemusten saaminen antaa tärkeää tietoa sovittelun kehittämiseksi.

Kutsun sinut vastaamaan tutkimuskyselyyn! Osallistuminen on ehdottoman vapaaehtoista ja kaikkia tietoja käsitellään luottamuksellisesti. Kysymykset ovat monivalintakysymyksiä, joten niihin on helppo ja nopea vastata. Vastaamisaika on arviolta 15–20 minuuttia. Yhteystietonsa antaneiden vastaajien kesken arvotaan muutamia palkintoja: kaksi kpl 300 euron lahjakortteja elektroniikka- ja kodintarvikkeiden liikkeeseen ja 10 kpl kahden elokuvalipun paketteja. Kyselyn pienehkön koon vuoksi voittomahdollisuus on melko hyvä.

Kyselyyn voit vastata netin kautta tai paperilomakkeilla. Nettiosoitteessa sovittelututkimus.com on linkki kyselyyn ja lisätietoa tutkimuksesta. Suora osoite kyselyyn on kysely.sovittelututkimus.com. Paperilomakkeet olet saattanut saada jo sovittelun yhteydessä tai voit ne pyytää allekirjoittaneelta tekstiviestillä tai sähköpostilla. Vastauslomakkeiden yhteydessä on myös lisätietoa tutkimuksesta. Postimaksut on maksettu.

Vastaamiseen tarvitset tämän esitteen yläosassa olevan soviteltavan tapauksen tunnusteen. Sitä käytetään yhdistämään toisen osapuolen ja sovittelijoiden mahdollisia vastauksia sinun vastauksiin. Tunnusteen perusteella ei sinua voida tutkimuksessa tunnistaa.

Kiitos vastauksestasi jo etukäteen!

Teppo Mattsson
filosofian maisteri, valt.yo
p. [redacted], teppo.t.mattsson@helsinki.fi

Liite 4. Kyselyn ensimmäinen versio osapuolille

Oikeudenmukaisuus ja vapaaehtoisuus väkivallan sovittelussa

Kysely sovittelun osapuolille

Olet saanut kutsun kyselytutkimukseen osallistuttuasi sovittelutoimiston järjestämään sovittelutapahtumaan. Useita sovittelutoimistoja (sovittelupalveluiden tuottajia) osallistuu Helsingin yliopiston sosiaali-tieteiden laitoksella tehtävään tutkimukseen ”Oikeudenmukaisuus- ja vapaaehtoisuuskokemukset väkivallan sovittelussa”. Tutkimuksessa erityisenä kiinnostuksen kohteena on lähisuhdeväkivallan sovittelu mutta kokemuksia myös muun väkivallan sovittelun yhteydessä tutkitaan. Allekirjoittanut tekee tutkimukseen liittyen pro gradu -tutkielman ja muita raportteja. Tutkimuksen ohjaajina ovat VTT Jukka Lipponen ja OTT Kaijus Ervasti. Suomen sovittelutoiminnan järjestämisestä vastuussa oleva Terveiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) pitää tutkimuksen aihetta tärkeänä ja lähisuhdeväkivallan sovitteluun osallistuneiden osapuolten kokemusten saaminen antaa tärkeää tietoa sovittelun kehittämiseksi.

Osallistuminen on ehdottoman vapaaehtoista ja kaikkia tietoja käsitellään luottamuksellisesti. Vastaamisen netissä voi myös keskeyttää lähettämättä vastauksia.

Kysymykset ovat monivalintakysymyksiä, joten niihin on helppo ja nopea vastata. Vastaamisaika on arviolta 15–20 minuuttia. Halutessasi voit kertoa avoimissa vastauksissa tarkastikin kokemuksistasi, jos koet, että ne täsmentävät antamiasi monivalintavastauksia. Kysymykset, joihin on pakko vastata, on merkitty tähdellä (*).

Vastaaminen voi olla sinulle hyödyllistäkin, kun mietit tapahtumia vielä uudelleen. Toisaalta sinulle voi tulla asioiden käsittelystä myös epämiellyttäviä tuntemuksia. Siinä tapauksessa voit jättää yhteystietosi ja saat asiantuntevaa keskusteluapua.

Yhteystietonsa jättäneiden osallistujien kesken arvotaan muutamia palkintoja: kaksi kpl 300 euron lahjakortteja elektroniikka- ja kodintarvikealan liikkeeseen ja 10 kpl kahden elokuvalipun paketteja. Kyselyn pienehkön koon vuoksi voittomahdollisuus on melko hyvä. Mahdollisesta voitosta ilmoitetaan antamaasi puhelinnumeroon tai sähköpostiosoitteeseen.

Vastaamiseen tarvitset saamasi kutsun yläosassa olevan soviteltavan tapauksen tunnusteen. Sitä käytetään yhdistämään toisen osapuolen ja sovittelijoiden mahdollisia vastauksia sinun vastauksiin. Tunnusteen perusteella ei sinua voida tutkimuksessa tunnistaa.

Tutkimuksen päätyttyä tutkimustiedot arkistoidaan ilman mitään henkilöihin viittaavia tunnistetietoja. Aineistoa voidaan käyttää mahdollisessa myöhemmässä seurantatutkimuksessa tai muissa tutkimuksissa. Kyselyyn vastaaminen merkitsee myös sitä, että annat luvan vastaustesi käyttämiseen tässä tutkimuksessa ja mahdollisissa muissa tutkimuksissa.

Yhteystietojasi kysytään kolmessa tapauksessa ja voit ne antaa halutessasi:

- Jos kyselyyn vastaaminen aiheuttaa sinulle epämiellyttäviä tuntemuksia tai muuten haluat saada asiantuntevaa keskusteluapua
- Haluat osallistua arvontaan
- Haluat osallistua mahdolliseen jatkotutkimukseen

Voit antaa tiedot kyselyyn vastaamisen yhteydessä tai lähettämälle ne erikseen allekirjoittaneelle. Kyselyssä antamasi yhteystiedot pidetään tarkasti erossa muista vastauksistasi, joten luottamuksellisuus on taattu. Jos lähetät yhteystietosi erikseen allekirjoittaneelle, ei kyselyvastauksiasi voida mitenkään yhdistää yhteystietoihisi.

Tieteellisen tutkimuksen rekisteriseloste on luettavissa osoitteesta <http://sovittelututkimus.com/rekisteriseloste>

Vastaa mielelläni kaikkiin kysymyksiin.

Teppo Mattsson

filosofian maisteri, valt.yo

p. xxxxx, teppo.t.mattsson@helsinki.fi

Taustatietoa

1. Soviteltavan tapauksen tunnus (kyselyn saatteen yläosassa oleva suurikokoinen tunnus)
2. Vastaajan sukupuoli: mies / nainen
3. Syntymävuosi (19xx):
4. Koulutus
 - Perus-, kansa- tai kansalaiskoulu
 - Lukio, ammatillinen oppilaitos tai muu keskiasteen koulutus
 - Alempi korkeakoulututkinto tai ammattikorkeakoulututkinto
 - Vähintään ylempi korkeakoulututkinto
5. Verotettava ansio
 - Alle 10 000 euroa
 - 10 000 - 20 000 euroa
 - 20 000 - 30 000 euroa
 - 30 000 - 50 000 euroa
 - yli 50 000 euroa
6. Oletko nyt tai oletko ollut lähisuhteessa sovittelun toiseen osapuoleen (avio- tai avoliitto tai muu läheinen suhde)? kyllä/ei

Taustatieto - lähisuhde

7. Mikä on suhteenne tilanne nyt?
 - Asumme samassa asunnossa
 - Asumme samassa asunnossa mutta olemme muuttamassa erilleen
 - Asumme eri asunnoissa ja tapaamme säännöllisesti
 - Emme tapaa toisiamme tai tapaamme vain harvoin
8. Kuinka kauan suhteenne on kestänyt tai kesti?
 - Alle vuoden
 - 1-5 vuotta
 - 5-10 vuotta
 - Yli 10 vuotta
 - En osaa sanoa
9. Halutessasi voit kertoa suhteenne luonteesta tarkemmin. (avoin)

Taustatieto – soviteltava tapaus

10. Mitkä ovat poliisin esitutkinnan mukaiset rikosnimikkeet ja mikä on sinun asemasi niissä? Valitse yksi tai useampi vaihtoehto tilanteen mukaan. Jos olet epävarma todellisista nimikkeistä, täytä kuitenkin tieto parhaan ymmärryksesi mukaan.

	Uhri / asianomistaja	Tekijä / epäilty
Lievä pahoinpitely	☐	☐
Pahoinpitely	☐	☐
Törkeä pahoinpitely	☐	☐
Laiton uhkaus	☐	☐
Kunnianloukkaus	☐	☐
Vahingonteko	☐	☐
Muu (mikä?) _____	☐	☐

11. Kuinka varma olet siitä, että edellisessä kysymyksessä antamasi valinnat ovat poliisin esitutkinnan mukaiset? (neljä vaihtoehtoa)
12. Halutessasi voit kuvailla tapausta vapaamuotoisesti (avoin)

Taustatieto – sovittelutapahtuma

13. Poliisin edustaja kertoi sovittelumahdollisuudesta. kyllä/ei/EOS
14. Olet saanut kirjeen sovittelutoimistosta ja sovitteluohjaaja on ollut sinuun yhteydessä tai sinä olet soittanut hänelle. Sovitteluohjaaja varmisti halukkuuteni sovitteluun. kyllä/ei/EOS
15. Alue, missä sovittelutapaaminen tai -tapaamiset järjestettiin: (kolme vaihtoehtoa)
16. Sovittelutapaamisten lukumäärä
 - Erillistapaamiset, joissa sinä ja sovittelijat paikalla. (viisi vaihtoehtoa)
 - Yhteistapaamiset, joissa sinä, toinen osapuoli ja sovittelijat läsnä. (viisi vaihtoehtoa)

17. Syntyikö sovittelun tuloksena kirjallinen sopimus? kyllä/ei
18. Täsmennä halutessasi edellisiä vastauksia. Voit myös kommentoida vastauksiasi ja niiden perusteita. (avoin)

Tämän osion kysymykset liittyvät sinun vaikutusmahdollisuuksiin sovitteluun osallistumiseen

19. Arvio sovitteluun osallistumista
Useat eri henkilöt ovat voineet vaikuttaa valintaasi osallistua sovitteluun. Vastatessasi mieti ainakin seuraavia: poliisi tutkimuksen tai kuulemisen yhteydessä, sovitteluohjaaja kertoessaan sinulle sovittelusta (tyypillisesti puhelimitse), sovittelija (tyypillisesti sopiessaan tapaamisesta kanssasi), sovittelun toinen osapuoli, muu läheinen henkilö
 - *Yksi tai useampi henkilö painosti tai vaati minua osallistumaan sovitteluun.*
 - *Yhden tai useamman henkilön mielestä osallistumiseni sovitteluun oli tärkeää.*
 - *Kieltäytymiseni sovittelusta olisi aiheuttanut pahaa mieltä toiselle henkilölle.*
 - *Kieltäytymiseni sovittelusta olisi aiheuttanut minulle syyllisyydentuntoa siitä, että en hae sovintoa.*
 - *Jos olisin kieltäytynyt sovittelusta, olisi minusta tuntunut pahalta.*
 - *Osallistuini sovitteluun välttääkseni oikeudenkäynnin.*
 - *Minulla oli täysi vapaus valita, tulenko sovittelutapaamiseen.*
 (viisi vaihtoehtoa kaikissa)
20. Tarkenna tässä tarpeen mukaan kehen tai keihin viittaat edellä kolmessa ensimmäisessä kysymyksessä (esim. poliisi, sovitteluohjaaja, sovittelija, sovittelun toinen osapuoli, muu läheinen). Halutesi kuvaa kokemuksiasi tarkemmin. Voit myös kommentoida vastauksiasi ja niiden perusteita.

Tässä osiossa kysymykset koskevat sovittelun menettelytapoja, sovittelijan toimintaa ja sovittelun tulosta

21. Sovitteluun katsotaan kuuluvan mm. sovittelutoimiston yhteydenotto (kirje tai puhelin), tapaamisten sopiminen, sovittelutapaamiset ja mahdollinen seurantayhteydenotto tai -tapaaminen. Arvioi kokemuksiasi menettelytavoista.
 - *Minulla oli oikeus ilmaista mielipiteeni ja tuntemukseni itseäni koskevissa asioissa.*
 - *Pystyin vaikuttamaan sovittelutapahtuman kulkuun ja lopputulokseen.*
 - *Menettelytavat sovellettiin minuun ja toiseen osapuoleen samalla tavalla*
 - *Sovittelijat kohtelivat meitä sovittelun osapuolia tasapuolisesti ja puolueettomasti.*
 - *Sovittelu perustui oikeaan tietoon.*
 - *Minulla oli mahdollisuus muuttaa kannanottojani sovittelun aikana.*
 - *Sovittelussa otettiin eettiset ja moraaliset periaatteet huomioon*
 (viisi vaihtoehtoa kaikissa)
22. Arvioi kokemuksiasi sovittelijan toiminnasta.
 - *Sovittelijat olivat kohteliaita minua kohtaan*
 - *Sovittelijat kohtelivat minua huomaavaisesti ja ystävällisesti*
 - *Sovittelijat kohtelivat minua kunnioittavasti*
 - *Sovittelijat eivät tehneet asiattomia huomautuksia tai kommentteja*
 - *Sovittelijat olivat viestinnässään vilpittömiä*
 - *Sovittelijat selostivat menettelytavat yksityiskohtaisesti*
 - *Ymmärsin sovittelijoiden selostuksen menettelytavoista*
 - *Minulla oli tilaisuus tehdä tarkentavia kysymyksiä menettelytavoista.*
 - *Sovittelijat kertoivat oikeuteni ja rikosprosessin etenemisvaihtoehdot tarkasti.*
 (viisi vaihtoehtoa kaikissa)
23. Arvioi sovittelun tulosta kokonaisuutena. Siihen kuuluvat keskustelut kasvotusten, kuulluksi tuleminen, hyvitykset, suullisesti sovitut asiat, kirjallinen sovittelusopimus ja koko sovittelutapahtumasta sinulle syntynyt kokemus. Pyydämme vastauksesi tähän kysymykseen, vaikka sovittelussa ei olisi syntynyt kirjallista sopimusta. Tässä tapauksessa tee paras arviosi ja voit kommentoida vastauksiasi alla avoimessa kysymyksessä.
 - *Sovittelun tulos vastaa teon vakavuutta*

- *Sovittelun tulos on sopiva ottaen huomioon uhrin kärsimyksen ja hänen saamat vammat*
- *Sovittelun tulos vastaa uhrin osuutta tapahtumissa*
- *Sovittelun tulos vastaa tekijän osuutta tapahtumissa*
- *Sovittelun tuloksessa otetaan huomioon uhrin tarpeet*
- *Sovittelun tuloksessa otetaan huomioon tekijän tarpeet*
- *Kokemani tunneperäinen vahinko korjautui sovittelun tuloksena*
- *Sovittelu paransi vaurioitunutta suhdettani toiseen osapuoleen*
- *Pääsin elämässä eteenpäin sovittelun seurauksena*
- *Sovittelun tulos varmentaa, että vastaavaa väkivaltaa ei enää tapahdu*
(viisi vaihtoehtoa kaikissa)

24. Halutessasi kuvaa kokemuksiasi tarkemmin. Voit myös kommentoida vastauksiasi ja niiden perusteita. (avoin)

Tässä osiossa kysytään kokemuksiasi keskustelun kohteista, laajuudesta ja sovittelijan toiminnasta

25. Arvioi kokemuksiasi keskustelun kohteista ja laajuudesta.
- *Sovittelussa keskityttiin pääasiassa rikosilmoituksessa mainittuun tapahtumaan*
 - *Sovittelussa pyrittiin ennen kaikkea saamaan aikaan sopimus.*
 - *Sovittelussa kuunneltiin molempien osapuolten vaatimukset ja etsittiin kompromissiratkaisua*
 - *Sovittelussa keskusteltiin laajasti molempien osapuolten tarpeista ja huolenaiheista vaatimusten takana*
 - *Sovittelussa haettiin yhteisymmärrystä muistakin asioista kuin suoraan rikosilmoituksessa ilmoitetusta tapahtumasta*
 - *Sovittelutapaamisissa haettiin parasta ratkaisua molemmille osapuolille.*
 - *Sovittelussa tavoiteltiin osapuolten välistä rakentavaa ja toista kunnioittavaa vuorovaikutusta*
 - *Sovittelutapaamisten tarkoituksena oli lisätä osapuolten ymmärrystä itsestä ja toisesta.*
 - *Sovittelutapaamiset olivat tärkeitä ja hyödyllisiä riippumatta mahdollisesta sopimuksesta*
(viisi vaihtoehtoa kaikissa)
26. Arvioi kokemuksiasi sovittelijan toimintatavasta
- *Sovittelija arvioi, mitkä ratkaisuvaihtoehdot ovat hyviä ja mitkä huonoja*
 - *Sovittelija kehotti hyväksymään jonkin ratkaisuvaihtoehdon*
 - *Sovittelija arvioi, että tekemällä sopimuksen vältämme luultavasti oikeudenkäynnin.*
 - *Sovittelija arvioi oikeudenkäynnissä mahdollisesti annettavaa tuomiota*
 - *Sovittelija auttoi meitä kehittämään ja esittämään ratkaisuvaihtoehtoja*
 - *Sovittelija auttoi meitä arvioimaan ehdotuksia ja ratkaisuvaihtoehtoja*
 - *Sovittelija loi hyvän ilmapiirin asioidemme käsittelyyn*
(viisi vaihtoehtoa kaikissa)

27. Halutessasi voi kertoa tarkemmin keskustelun kohteista ja sovittelijan toiminnasta. (avoin)

Tällä sivulla ovat viimeiset varsinaiset kysymykset. Halutessasi voit palata vielä vastauksiisi ja muuttaa niitä.

28. Arvioi, kuinka tyytyväinen olet siihen, että osallistuit sovitteluun. (kymmenen vaihtoehtoa)
29. Kysely tai väkivaltatilanteen uudelleen käsittely saattoi aiheuttaa sinulle epämiellyttäviä tunteita. Haluatko, että asiantuntija on sinuun yhteydessä? kyllä/ei
30. Haluatko osallistua vastanneiden kesken tehtävään arvontaa? Vastanneiden kesken arvotaan kaksi 300 euron lahjakorttia elektroniikka- ja kodintarvikealan liikkeeseen ja kymmenen kahden elokuvallipun pakettia. kyllä/ei
31. Oletko halukas osallistumaan tämän tutkimuksen kyselymuotoiseen jatkotutkimukseen vuonna 2017? kyllä/ei
32. Oletko valmis osallistumaan tutkimukseen mahdollisesti liitettävään haastattelututkimukseen? kyllä/ei
33. Jos vastasit edellisistä kysymyksistä, johonkin kohtaan Kyllä, anna yhteystietosi seuraavalla sivulla.
34. Yhteystietosi (etunimi, sukunimi, sähköposti tai puhelinnumero)
35. Halutessasi voi antaa palautetta kyselystä. (avoin)

Liite 5. Kyselyn toinen versio osapuolille

Oikeudenmukaisuus ja vapaaehtoisuus väkivallan sovittelussa Kysely sovittelun osapuolille (v1.5)

Olet saanut kutsun kyselytutkimukseen osallistuttuasi sovittelutoimiston järjestämään sovittelutapahtumaan. Useita sovittelutoimistoja (sovittelupalveluiden tuottajia) osallistuu Helsingin yliopiston sosiaali-tieteiden laitoksella tehtävään tutkimukseen ”Oikeudenmukaisuus- ja vapaaehtoisuus-kokemukset väkivallan sovittelussa”. Tutkimuksessa erityisenä kiinnostuksen kohteena on lähisuhdeväkivallan sovittelu mutta kokemuksia myös muun väkivallan sovittelun yhteydessä tutkitaan. Allekirjoittanut tekee tutkimukseen liittyen pro gradu -tutkielman ja muita raportteja. Tutkimuksen ohjaajina ovat VTT Jukka Lipponen ja OTT Kaijus Ervasti. Suomen sovittelutoiminnan järjestämisestä vastuussa oleva Terveystieteiden tutkimuskeskus (THL) pitää tutkimuksen aiheita tärkeinä ja lähisuhdeväkivallan sovitteluun osallistuneiden osapuolten kokemusten saaminen antaa tärkeää tietoa sovittelun kehittämiseksi.

Osallistuminen on ehdottoman vapaaehtoista ja kaikkia tietoja käsitellään luottamuksellisesti. Vastaamisen netissä voi myös keskeyttää lähettämättä vastauksia.

Kysymykset ovat monivalintakysymyksiä, joten niihin on helppo ja nopea vastata. Vastaamisaika on arviolta 15–20 minuuttia. Halutessasi voit kertoa avoimissa vastauksissa tarkastikin kokemuksistasi, jos koet, että ne täsmentävät antamiasi monivalintavastauksia. Kysymykset, joihin on pakko vastata, on merkitty tähdellä (*).

Vastaaminen voi olla sinulle hyödyllistäkin, kun mietit tapahtumia vielä uudelleen. Toisaalta sinulle voi tulla asioiden käsittelystä myös epämiellyttäviä tuntemuksia. Siinä tapauksessa voit jättää yhteystietosi ja saat asiantuntevaa keskusteluapua.

Yhteystietonsa jättäneiden osallistujien kesken arvotaan muutamia palkintoja: kaksi kpl 300 euron lahjakortteja elektroniikka- ja kodintarvikealan liikkeeseen ja 10 kpl kahden elokuvalipun paketteja. Kyselyn pienehkön koon vuoksi voittomahdollisuus on melko hyvä. Mahdollisesta voitosta ilmoitetaan antamaasi puhelinnumeroon tai sähköpostiosoitteeseen.

Vastaamiseen tarvitset saamasi kutsun yläosassa olevan soviteltavan tapauksen tunniste. Sitä käytetään yhdistämään toisen osapuolen ja sovittelijoiden mahdollisia vastauksia sinun vastauksiin. Tunnisteen perusteella ei sinua voida tutkimuksessa tunnistaa.

Tutkimuksen päätyttyä tutkimustiedot arkistoidaan ilman mitään henkilöihin viittaavia tunnistetietoja. Aineistoa voidaan käyttää mahdollisessa myöhemmässä seurantatutkimuksessa tai muissa tutkimuksissa. Kyselyyn vastaaminen merkitsee myös sitä, että annat luvan vastaustesi käyttämiseen tässä tutkimuksessa ja mahdollisissa muissa tutkimuksissa.

Yhteystietojasi kysytään kolmessa tapauksessa ja voit ne antaa halutessasi:

- Jos kyselyyn vastaaminen aiheuttaa sinulle epämiellyttäviä tuntemuksia tai muuten haluat saada asiantuntevaa keskusteluapua
- Haluat osallistua arvontaan
- Haluat osallistua mahdolliseen jatkotutkimukseen

Voit antaa tiedot kyselyyn vastaamisen yhteydessä tai lähettämälle ne erikseen allekirjoittaneelle. Kyselyssä antamasi yhteystiedot pidetään tarkasti erossa muista vastauksistasi, joten luottamuksellisuus on taattu. Jos lähetät yhteystietosi erikseen allekirjoittaneelle, ei kyselyvastauksiasi voida mitenkään yhdistää yhteystietoihisi.

Tieteellisen tutkimuksen rekisteriseloste on luettavissa osoitteesta <http://sovittelututkimus.com/rekisteriseloste>

Vastaa mielelläni kaikkiin kysymyksiin.

Teppo Mattsson

filosofian maisteri, valt.yo

p. xxxx, teppo.t.mattsson@helsinki.fi

Taustatietoa

1. Soviteltavan tapauksen tunnus (kyselyn saatteen yläosassa oleva suurikokoinen tunnus)
2. Vastaajan sukupuoli: mies / nainen
3. Syntymävuosi: kuusi vaihtoehtoa
4. Koulutus
 - Perus-, kansa- tai kansalaiskoulu
 - Lukio, ammatillinen oppilaitos tai muu keskiasteen koulutus
 - Alempi korkeakoulututkinto tai ammattikorkeakoulututkinto
 - Vähintään ylempi korkeakoulututkinto
5. Oletko nyt tai oletko ollut lähisuhteessa sovittelun toiseen osapuoleen (avio- tai avoliitto tai muu läheinen suhde)? kyllä/ei

Taustatieto - lähisuhde

6. Mikä on suhteenne tilanne nyt?
 - Asumme samassa asunnossa
 - Asumme samassa asunnossa mutta olemme muuttamassa erilleen
 - Asumme eri asunnoissa ja tapaamme säännöllisesti
 - Emme tapaa toisiamme tai tapaamme vain harvoin
7. Kuinka kauan suhteenne on kestänyt tai kesti?
 - Alle vuoden
 - 1-5 vuotta
 - 5-10 vuotta
 - Yli 10 vuotta
 - En osaa sanoa
8. Halutessasi voit kertoa suhteenne luonteesta tarkemmin. (avoin)

Taustatieto – soviteltava tapaus

9. Mitkä ovat poliisin esitutinnan mukaiset rikosnimikkeet ja mikä on sinun asemasi niissä? Valitse yksi tai useampi vaihtoehto tilanteen mukaan. Jos olet epävarma todellisista nimikkeistä, täytä kuitenkin tieto parhaan ymmärryksesi mukaan.

	Uhri / asianomistaja	Tekijä / epäilty
Lievä pahoinpitely	☐	☐
Pahoinpitely	☐	☐
Törkeä pahoinpitely	☐	☐
Laiton uhkaus	☐	☐
Kunnianloukkaus	☐	☐
Vahingonteko	☐	☐
Muu (mikä?) _____	☐	☐

10. Halutessasi voit kuvailla tapausta vapaamuotoisesti (avoin)

Taustatieto – sovittelutapahtuma

11. Alue, missä sovittelutapaaminen tai -tapaamiset järjestettiin: (kolme vaihtoehtoa)
12. Sovittelutapaamisten lukumäärä
 - Erillistapaamiset, joissa sinä ja sovittelijat paikalla. (viisi vaihtoehtoa)
 - Yhteistapaamiset, joissa sinä, toinen osapuoli ja sovittelijat läsnä. (viisi vaihtoehtoa)
13. Syntyikö sovittelun tuloksena kirjallinen sopimus? kyllä/ei
14. Täsmennä halutessasi edellisiä vastauksia. Voit myös kommentoida vastauksiasi ja niiden perusteita. (avoin)

Tämän osion kysymykset liittyvät sinun vaikutusmahdollisuuksiin sovitteluun osallistumiseen

15. Arvio sovitteluun osallistumista

Useat eri henkilöt ovat voineet vaikuttaa valintaasi osallistua sovitteluun. Vastatessasi mieti ainakin seuraavia: poliisi tutkimuksen tai kuulemisen yhteydessä, sovitteluohjaaja kertoessaan sinulle sovittelusta (tyypillisesti puhelimitse), sovittelija (tyypillisesti sopiessaan tapaamisesta kanssasi), sovittelun toinen osapuoli, muu läheinen henkilö

- *Yksi tai useampi henkilö painosti tai vaati minua osallistumaan sovitteluun.*
 - *Kieltäytymiseni sovittelusta olisi aiheuttanut pahaa mieltä toiselle henkilölle.*
 - *Kieltäytymiseni sovittelusta olisi aiheuttanut minulle syyllisyydentuntoa siitä, että en hae sovintoa.*
 - *Osallistuin sovitteluun välttääkseni oikeudenkäynnin.*
 - *Minulla oli täysi vapaus valita, tulenko sovittelutapaamiseen.*
- (viisi vaihtoehtoa kaikissa)

16. Tarkenna tässä tarpeen mukaan kehen tai keihin viittaat edellä kolmessa ensimmäisessä kysymyksessä (esim. poliisi, sovitteluohjaaja, sovittelija, sovittelun toinen osapuoli, muu läheinen). Halutesi kuvaa kokemuksiasi tarkemmin. Voit myös kommentoida vastauksiasi ja niiden perusteita.

Tässä osiossa kysymykset koskevat sovittelun menettelytapoja, sovittelijan toimintaa ja sovittelun tulosta

17. Sovitteluun katsotaan kuuluvan mm. sovittelutoimiston yhteydenotto (kirje tai puhelin), tapaamisen sopiminen, sovittelutapaamiset ja mahdollinen seurantayhteydenotto tai -tapaaminen. Arvioi kokemuksiasi menettelytavoista kokonaisuutena. Niihin kuuluvat mm. seuraavat tekijät

- Minulla oli oikeus ilmasta mielipiteeni ja tuntemukseni itseäni koskevissa asioissa
- Pystyin vaikuttamaan sovittelutapahtuman kulkuun ja lopputulokseen
- Menettelytapoja sovellettiin minuun ja toiseen osapuoleen samalla tavalla
- Minulla oli mahdollisuus muuttaa kannanottojani sovittelun aikana

Sovittelun menettelytavat olivat hyvät ja oikeudenmukaiset (viisi vaihtoehtoa)

18. Arvioi kokemuksiasi sovittelijan toiminnasta. Tarkastele erityisesti seuraavia kohtia ja tee arviosi kokonaiskokemuksesi perusteella.

- Sovittelijat olivat huomaavaisia, ystävällisiä ja vilpittömiä
- Sovittelijat eivät tehneet asiattomia huomautuksia tai kommentteja
- Sovittelijat selostivat menettelytavat yksityiskohtaisesti ja ymmärrettävästi
- Sovittelijat kertoivat oikeuteni ja rikosprosessin etenemisvaihtoehdot tarkasti

Sovittelijan toiminta oli hyvää ja oikeudenmukaista (viisi vaihtoehtoa)

19. Arvioi sovittelun tulosta kokonaisuutena. Sovittelun tulokseen kuuluu koko sovittelutapahtumasta sinulle syntynyt kokemus. Voit tarkastella tulosta mm. seuraavista näkökulmista:

- Sovittelun tulos vastaa teon vakavuutta ja on sopiva ottaen huomioon uhrin kärsimyksen ja hänen saamat vammat
- Sovittelun tuloksessa otetaan huomioon osapuolten tarpeet
- Kokemani tunneperäinen vahinko korjautui sovittelun tuloksena ja sovittelu paransi vaurioitunutta suhdettani toiseen osapuoleen
- Sovittelun tulos varmentaa, että vastaavaa väkivaltaa ei enää tapahdu

Pyydämme vastaustasi tähän kysymykseen, vaikka sovittelussa ei olisi syntynyt kirjallista sopimusta. Tässä tapauksessa tee paras arviosi ja voit kommentoida vastauksiasi alla avoimessa kysymyksessä.

Sovittelun tulos on hyvä ja oikeudenmukainen (viisi vaihtoehtoa)

20. Halutessasi kuvaa kokemuksiasi tarkemmin. Voit myös kommentoida vastauksiasi ja niiden perusteita. (avoin)

Tässä osiossa kysytään kokemuksiasi keskustelun kohteista, laajuudesta ja sovittelijan toiminnasta

21. Arvioi kokemuksiasi keskustelun kohteista ja laajuudesta.
 - *Sovittelussa keskityttiin pääasiassa rikosilmoituksessa mainittuun tapahtumaan*
 - *Sovittelussa keskusteltiin laajasti molempien osapuolten tarpeista ja huolenaiheista vaatimusten takana*
 - *Sovittelutapaamisten tarkoituksena oli lisätä osapuolten ymmärrystä itsestä ja toisesta.*
(viisi vaihtoehtoa kaikissa)
22. Arvioi kokemuksiasi sovittelijan toimintatavasta
 - *Sovittelija ohjasi keskustelua kertomalla oman mielipiteensä ja arvioimalla meidän mielipiteitä*
 - *Sovittelija auttoi meitä kehittämään ja esittämään ratkaisuvaihtoehtoja*
 - *Sovittelija loi hyvän ilmapiirin asioidemme käsittelyyn*
(viisi vaihtoehtoa kaikissa)
23. Halutessasi voi kertoa tarkemmin keskustelun kohteista ja sovittelijan toiminnasta. (avoin)

Tällä sivulla ovat viimeiset varsinaiset kysymykset. Halutessasi voit palata vielä vastauksiisi ja muuttaa niitä.

24. Arvioi, kuinka tyytyväinen olet siihen, että osallistuit sovitteluun. (kymmenen vaihtoehtoa)
25. Kysely tai väkivaltatilanteen uudelleen käsittely saattoi aiheuttaa sinulle epämiellyttäviä tunteita. Haluatko, että asiantuntija on sinuun yhteydessä? kyllä/ei
26. Haluatko osallistua vastanneiden kesken tehtävään arvontaa? Vastanneiden kesken arvotaan kaksi 300 euron lahjakorttia elektroniikka- ja kodintarvikealan liikkeeseen ja kymmenen kahden elokuvallipun pakettia. kyllä/ei
27. Oletko halukas osallistumaan tämän tutkimuksen kyselymuotoiseen jatkotutkimukseen vuonna 2017? kyllä/ei
28. Oletko valmis osallistumaan tutkimukseen mahdollisesti liitettävään haastattelututkimukseen? kyllä/ei
29. Jos vastasit edellisistä kysymyksistä johonkin kohtaan Kyllä, anna yhteystietosi seuraavalla sivulla.
30. Yhteystietosi (etunimi, sukunimi, sähköposti tai puhelinnumero)
31. Halutessasi voi antaa palautetta kyselystä. (avoin)

Liite 6. Kyselyn ensimmäinen versio sovittelijoille

Oikeudenmukaisuus ja vapaaehtoisuus väkivallan sovittelussa Kysely sovittelijalle

Tällä kyselyllä selvitetään väkivaltatapauksen sovitteluun osallistuneiden kokemuksia sovittelutapahtumasta. Tutkimuksessa erityisenä kiinnostuksen kohteena on lähisuhdeväkivallan sovittelu mutta kokemuksia myös muun väkivallan sovittelun yhteydessä tutkitaan.

Tämä kysely on tarkoitettu sovittelijoille. Vastaaminen on ehdottoman vapaaehtoista ja kaikkia tietoja käsitellään luottamuksellisesti. Vastaa kyselyyn uhrin (asianomistaja) ja sinun omasta näkökulmasta. Jos molemmat osapuolet ovat asianomistajia, valitse heistä toinen ja arvioi hänen kokemuksiaan.

Kysymykset ovat monivalintakysymyksiä, joten niihin on helppo ja nopea vastata. Vastaamisaika on arviolta 15–20 minuuttia. Halutessasi voit kertoa avoimissa vastauksissa tarkastikin kokemuksistasi, jos koet, että ne täsmენტävät antamiasi monivalintavastauksia. Kysymykset, joihin on pakko vastata, on merkitty tähdellä (*).

Vastaaminen voi olla sinulle hyödyllistäkin, kun mietit tapahtumia vielä uudelleen. Toisaalta sinulle voi tulla asioiden käsittelystä myös epämiellyttäviä tuntemuksia. Siinä tapauksessa voit olla yhteydessä allekirjoittaneeseen ja tarpeen mukaan voidaan järjestää keskusteluapua.

Tutkimuksen päätyttyä tutkimustiedot arkistoidaan ilman mitään henkilöihin viittaavia tunnistetietoja. Aineistoa voidaan käyttää mahdollisessa myöhemmässä seurantatutkimuksessa tai muissa tutkimuksissa. Kyselyyn vastaaminen merkitsee myös sitä, että annat luvan vastaustesi käyttämiseen tässä tutkimuksessa ja mahdollisissa muissa tutkimuksissa.

Lisätietoa sovittelijan osuudesta tutkimuksessa on osoitteessa <http://sovittelututkimus.com/sovittelijat>. Tieteellisen tutkimuksen rekisteriseloste on luettavissa osoitteesta <http://sovittelututkimus.com/rekisteriseloste>.

Vastaa mielelläni kaikkiin kysymyksiin.

Tutkimuksen vastuuhenkilö on ja lisätietoja antaa

Teppo Mattsson

p. xxxx, teppo.t.mattsson@helsinki.fi

Taustatietoa

1. Soviteltavan tapauksen tunnus (kyselyn saatteen yläosassa oleva suurikokoinen tunnus)
2. Vastaajan (sovittelijan) sukupuoli: mies / nainen
3. Vastaajan (sovittelijan) syntymävuosi (19xx):
4. Valitsemasi osapuolen sukupuoli: mies / nainen
5. Valitsemasi osapuolen, arvio riittää (19xx):
6. Onko soviteltavana lähisuhdeväkivaltarikos? kyllä/ei

Taustatieto - lähisuhde

7. Mikä on osapuolten suhteen luonne?
 - He asuvat samassa asunnossa
 - He asuvat samassa asunnossa mutta ovat muuttamassa erilleen
 - He asuvat eri asunnoissa ja tapaavat säännöllisesti
 - He eivät tapaa toisiaan tai tapaavat vain harvoin
8. Kuinka kauan suhde on kestänyt tai kesti?
 - Alle vuoden 1-5 vuotta
 - 5-10 vuotta
 - Yli 10 vuotta
 - En osaa sanoa
9. Halutessasi voit kertoa suhteen luonteesta tarkemmin. (avoin)

Taustatieto – soviteltava tapaus

10. Mitkä ovat poliisin esitutinnan mukaiset rikosnimikkeet ja mikä on valitsemasi osapuolen asema niissä? Valitse yksi tai useampi vaihtoehto tilanteen mukaan. Jos olet epävarma todellisista nimikkeistä, täytä kuitenkin tieto parhaan ymmärryksesi mukaan.

	Uhri / asianomistaja	Tekijä / epäilty
Lievä pahoinpitely	☐	☐
Pahoinpitely	☐	☐
Törkeä pahoinpitely	☐	☐
Laiton uhkaus	☐	☐
Kunnianloukkaus	☐	☐
Vahingonteko	☐	☐
Muu (mikä?) _____	☐	☐

11. Kuinka varma olet siitä, että edellisessä kysymyksessä antamasi valinnat ovat poliisin esitutinnan mukaiset? (neljä vaihtoehtoa)
12. Halutessasi voit kuvailla tapausta vapaamuotoisesti (avoin)

Taustatieto – sovittelutapahtuma

13. Alue, missä sovittelutapaaminen tai -tapaamiset järjestettiin: (kolme vaihtoehtoa)
14. Sovittelutapaamisten lukumäärä
 - Erillistapaamiset (viisi vaihtoehtoa)
 - Yhteistapaamiset (viisi vaihtoehtoa)
15. Syntyikö sovittelun tuloksena kirjallinen sopimus? kyllä/ei
16. Täsmennä halutessasi edellisiä vastauksia. Voit myös kommentoida vastauksiasi ja niiden perusteita. (avoin)

Tämän osion kysymykset liittyvät sinun vaikutusmahdollisuuksiin sovitteluun osallistumiseen

17. Arvio sovitteluun osallistumista
 Useat eri henkilöt ovat voineet vaikuttaa valitsemasi osapuolen valintaan osallistua sovitteluun. Vastatessasi mieti ainakin seuraavia: poliisi tutkimuksen tai kuulemisen yhteydessä, sovitteluohjaaja kertoessaan sinulle sovittelusta (tyypillisesti puhelimitse), sovittelija (tyypillisesti sopiessaan tapaamisesta kanssasi), sovittelun toinen osapuoli, muu läheinen henkilö
 - *Yksi tai useampi henkilö painosti tai vaati häntä osallistumaan sovitteluun.*
 - *Yhden tai useamman henkilön mielestä hänen osallistuminen sovitteluun oli tärkeää.*
 - *Hänen kieltäytyminen sovittelusta olisi aiheuttanut pahaa mieltä toiselle henkilölle.*
 - *Kieltäytyminen sovittelusta olisi aiheuttanut hänelle syyllisyydentuntoa siitä, että ei hae sovintoa.*
 - *Jos hän olisi kieltäytynyt sovittelusta, olisi hänestä tuntunut pahalta.*
 - *Hän osallistui sovitteluun välttääkseen oikeudenkäynnin.*
 - *Hänellä oli täysi vapaus valita, tuleeko sovittelutapaamiseen.*
 (viisi vaihtoehtoa kaikissa)
18. Tarkenna tässä tarpeen mukaan kehen tai keihin viittaat edellä kolmessa ensimmäisessä kysymyksessä (esim. poliisi, sovitteluohjaaja, sovittelija, sovittelun toinen osapuoli, muu läheinen). Halutessasi kuvaa kokemuksiasi tarkemmin. Voit myös kommentoida vastauksiasi ja niiden perusteita.

Tässä osiossa kysymykset koskevat sovittelun menettelytapoja, sovittelijan toimintaa ja sovittelun tulosta

19. Sovitteluun katsotaan kuuluvan mm. sovittelutoimiston yhteydenotto (kirje tai puhelin), tapaamisten sopiminen, sovittelutapaamiset ja mahdollinen seurantayhteydenotto tai -tapaaminen. Arvioi osapuolen kokemuksia menettelytavoista.
 - *Hänellä oli oikeus ilmaista mielipiteensä ja tunteuksensa itseään koskevissa asioissa.*
 - *Hän pystyi vaikuttamaan sovittelutapahtuman kulkuun ja lopputulokseen.*
 - *Menettelytapa sovellettiin molempiin osapuoliin samalla tavalla*
 - *Sovittelijat kohtelivat sovittelun osapuolia tasapuolisesti ja puolueettomasti.*
 - *Sovittelu perustui oikeaan tietoon.*
 - *Hänellä oli mahdollisuus muuttaa kannanottojaan sovittelun aikana.*
 - *Sovittelussa otettiin eettiset ja moraaliset periaatteet huomioon*
 (viisi vaihtoehtoa kaikissa)
20. Arvioi miten sovittelijat kohtelivat valitsemaasi osapuolta.
 - *Sovittelijat olivat kohteliaita häntä kohtaan*
 - *Sovittelijat kohtelivat häntä huomaavaisesti ja ystävällisesti*
 - *Sovittelijat kohtelivat häntä kunnioittavasti*
 - *Sovittelijat eivät tehneet asiattomia huomautuksia tai kommentteja*
 - *Sovittelijat olivat viestinnässään vilpittömiä*
 - *Sovittelijat selostivat menettelytavat yksityiskohtaisesti*
 - *Hän ymmärsi sovittelijoiden selostuksen menettelytavoista*
 - *Minulla oli tilaisuus tehdä tarkentavia kysymyksiä menettelytavoista.*
 - *Sovittelijat kertoivat hänen oikeutensa ja rikosprosessin etenemisvaihtoehdot tarkasti.*
 (viisi vaihtoehtoa kaikissa)
21. Arvioi sovittelun tulosta kokonaisuutena. Siihen kuuluvat keskustelut kasvotusten, kuulluksi tuleminen, hyvitykset, suullisesti sovitut asiat, kirjallinen sovittelusopimus ja koko sovittelutapahtumasta

osapuolille syntynyt kokemus. Pyydämme vastaustasi tähän kysymykseen, vaikka sovittelussa ei olisi syntynyt kirjallista sopimusta. Tässä tapauksessa tee paras arviosi ja voit kommentoida vastauksiasi alla avoimessa kysymyksessä.

- *Sovittelun tulos vastaa teon vakavuutta*
- *Sovittelun tulos on sopiva ottaen huomioon uhrin kärsimyksen ja hänen saamat vammat*
- *Sovittelun tulos vastaa uhrin osuutta tapahtumissa*
- *Sovittelun tulos vastaa tekijän osuutta tapahtumissa*
- *Sovittelun tuloksessa otetaan huomioon uhrin tarpeet*
- *Sovittelun tuloksessa otetaan huomioon tekijän tarpeet*
- *Hänen kokema tunneperäinen vahinko korjautui sovittelun tuloksena*
- *Sovittelu paransi hänen vaurioitunutta suhdettaan toiseen osapuoleen*
- *Hän pääsi elämässä eteenpäin sovittelun seurauksena*
- *Sovittelun tulos varmentaa, että vastaavaa väkivaltaa ei enää tapahdu*
(viisi vaihtoehtoa kaikissa)

22. Halutessasi kuvaa kokemuksiasi tarkemmin. Voit myös kommentoida vastauksiasi ja niiden perusteita. (avoin)

Tässä osiossa kysytään kokemuksiasi keskustelun kohteista, laajuudesta ja sovittelijan toiminnasta

23. Arvioi kokemuksiasi keskustelun kohteista ja laajuudesta.

- *Sovittelussa keskityttiin pääasiassa rikosilmoituksessa mainittuun tapahtumaan*
- *Sovittelussa pyrittiin ennen kaikkea saamaan aikaan sopimus.*
- *Sovittelussa kuunneltiin molempien osapuolten vaatimukset ja etsittiin kompromissiratkaisua*
- *Sovittelussa keskusteltiin laajasti molempien osapuolten tarpeista ja huolenaiheista vaatimusten takana*
- *Sovittelussa haettiin yhteisymmärrystä muistakin asioista kuin suoraan rikosilmoituksessa ilmoitetusta tapahtumasta*
- *Sovittelutapaamisissa haettiin parasta ratkaisua molemmille osapuolille.*
- *Sovittelussa tavoiteltiin osapuolten välistä rakentavaa ja toista kunnioittavaa vuorovaikutusta*
- *Sovittelutapaamisten tarkoituksena oli lisätä osapuolten ymmärrystä itsestä ja toisesta*
- *Sovittelutapaamiset olivat tärkeitä ja hyödyllisiä riippumatta mahdollisesta sopimuksesta*
(viisi vaihtoehtoa kaikissa)

24. Arvioi omaa ja sovittelijaparisi toimintatapaa. Jos toimitte eri tavalla, valitse näkökulmasi ja kerro se alla olevassa avoimessa kysymyksessä.

- *Sovittelija arvioi, mitkä ratkaisuvaihtoehdot ovat hyviä ja mitkä huonoja*
- *Sovittelija kehotti hyväksymään jonkin ratkaisuvaihtoehdon*
- *Sovittelija arvioi, että tekemällä sopimuksen vältämme luultavasti oikeudenkäynnin.*
- *Sovittelija arvioi oikeudenkäynnissä mahdollisesti annettavaa tuomiota*
- *Sovittelija auttoi meitä kehittämään ja esittämään ratkaisuvaihtoehtoja*
- *Sovittelija auttoi meitä arvioimaan ehdotuksia ja ratkaisuvaihtoehtoja*
- *Sovittelija loi hyvän ilmapiirin asioidemme käsittelyyn*
(viisi vaihtoehtoa kaikissa)

25. Halutessasi voi kertoa tarkemmin keskustelun kohteista ja sovittelijan toiminnasta. (avoin)

Tällä on viimeinen varsinainen kysymykset. Halutessasi voit palata vielä vastauksiisi ja muuttaa niitä.

26. Arvioi, kuinka tyytyväinen valitsemasi osapuoli on siihen, että osallistui sovitteluun. (kymmenen vaihtoehtoa)

27. Halutessasi voi antaa palautetta kyselystä. (avoin)

Liite 7. Kyselyn toinen versio sovittelijoille

Oikeudenmukaisuus ja vapaaehtoisuus väkivallan sovittelussa Kysely sovittelijalle (v1.5)

Tiedoksi kyselyyn aiemmin vastanneille sovittelijoille: sekä osapuolten että sovittelijoiden kyselyä on lyhennetty 16.7.2016 alkaen. Tavoitteena on erityisesti nostaa osapuolten vastausprosenttia. On käynyt ilmi, että kyselyä on aukaistu melko paljon mutta vastauksia on tullut suhteettoman vähän. Uudistettu kysely on täysin yhteensopiva edellisen kanssa ja kaikki vastaukset otetaan huomioon.

Tällä kyselyllä selvitetään väkivaltatapauksen sovitteluun osallistuneiden kokemuksia sovittelutapahtumasta. Tutkimuksessa erityisenä kiinnostuksen kohteena on lähisuhdeväkivallan sovittelu mutta kokemuksia myös muun väkivallan sovittelun yhteydessä tutkitaan.

Tämä kysely on tarkoitettu sovittelijoille. Vastaaminen on ehdottoman vapaaehtoista ja kaikkia tietoja käsitellään luottamuksellisesti. Vastaa kyselyyn uhrin (asianomistaja) ja sinun omasta näkökulmasta. Jos molemmat osapuolet ovat asianomistajia, valitse heistä toinen ja arvioi hänen kokemuksiaan.

Kysymykset ovat monivalintakysymyksiä, joten niihin on helppo ja nopea vastata. Vastaamisaika on arviolta 15–20 minuuttia. Halutessasi voit kertoa avoimissa vastauksissa tarkastikin kokemuksistasi, jos koet, että ne täsmentävät antamiasi monivalintavastauksia. Kysymykset, joihin on pakko vastata, on merkitty tähdellä (*).

Vastaaminen voi olla sinulle hyödyllistäkin, kun mietit tapahtumia vielä uudelleen. Toisaalta sinulle voi tulla asioiden käsittelystä myös epämiellyttäviä tuntemuksia. Siinä tapauksessa voit olla yhteydessä allekirjoittaneeseen ja tarpeen mukaan voidaan järjestää keskusteluapua.

Tutkimuksen päätyttyä tutkimustiedot arkistoidaan ilman mitään henkilöihin viittaavia tunnistetietoja. Aineistoa voidaan käyttää mahdollisessa myöhemmässä seurantatutkimuksessa tai muissa tutkimuksissa. Kyselyyn vastaaminen merkitsee myös sitä, että annat luvan vastaustesi käyttämiseen tässä tutkimuksessa ja mahdollisissa muissa tutkimuksissa.

Lisätietoa sovittelijan osuudesta tutkimuksessa on osoitteessa <http://sovittelututkimus.com/sovittelijat>. Tieteellisen tutkimuksen rekisteriseloste on luettavissa osoitteesta <http://sovittelututkimus.com/rekisteriseloste>.

Vastaa mielelläni kaikkiin kysymyksiin.

Tutkimuksen vastuuhenkilö on ja lisätietoja antaa

Teppo Mattsson

p. xxxx, teppo.t.mattsson@helsinki.fi

Taustatietoa

1. Soviteltavan tapauksen tunnus (kyselyn saatteen yläosassa oleva suurikokoinen tunnus)
2. Vastaajan (sovittelijan) sukupuoli: mies / nainen
3. Vastaajan (sovittelijan) syntymävuosi: (kuusi vaihtoehtoa)
4. Valitsemasi osapuolen sukupuoli: mies / nainen
5. Valitsemasi osapuolen, arvio riittää: (kuusi vaihtoehtoa)
6. Onko soviteltavana lähisuhdeväkivaltarikos? kyllä/ei

Taustatieto - lähisuhde

7. Mikä on osapuolten suhteen tilanne nyt?
 - He asuvat samassa asunnossa
 - He asuvat samassa asunnossa mutta ovat muuttamassa erilleen
 - He asuvat eri asunnoissa ja tapaavat säännöllisesti
 - He eivät tapaa toisiaan tai tapaavat vain harvoin

8. Kuinka kauan suhde on kestänyt tai kesti?
- Alle vuoden 1-5 vuotta
 - 5-10 vuotta
 - Yli 10 vuotta
 - En osaa sanoa
9. Halutessasi voit kertoa suhteen luonteesta tarkemmin. (avoin)

Taustatieto – soviteltava tapaus

10. Mitkä ovat poliisin esitutkinnan mukaiset rikosnimikkeet ja mikä on valitsemasi osapuolen asema niissä? Valitse yksi tai useampi vaihtoehto tilanteen mukaan. Jos olet epävarma todellisista nimikkeistä, täytä kuitenkin tieto parhaan ymmärryksesi mukaan.

	Uhri / asianomistaja	Tekijä / epäilty
Lievä pahoinpitely	☐	☐
Pahoinpitely	☐	☐
Törkeä pahoinpitely	☐	☐
Laiton uhkaus	☐	☐
Kunnianloukkaus	☐	☐
Vahingonteko	☐	☐
Muu (mikä?) _____	☐	☐

11. Halutessasi voit kuvailla tapausta vapaamuotoisesti (avoin)

Taustatieto – sovittelutapahtuma

12. Alue, missä sovittelutapaaminen tai -tapaamiset järjestettiin: (kolme vaihtoehtoa)
13. Sovittelutapaamisten lukumäärä
- Erillistapaamiset (viisi vaihtoehtoa)
 - Yhteistapaamiset (viisi vaihtoehtoa)
14. Syntyikö sovittelun tuloksena kirjallinen sopimus? kyllä/ei
15. Täsmennä halutessasi edellisiä vastauksia. Voit myös kommentoida vastauksiasi ja niiden perusteita. (avoin)

Tämän osion kysymykset liittyvät sinun vaikutusmahdollisuuksiin sovitteluun osallistumiseen

16. Arvio sovitteluun osallistumisesta. Useat eri henkilöt ovat voineet vaikuttaa valitsemasi osapuolen valintaan osallistua sovitteluun. Vastatessasi mieti ainakin seuraavia: poliisi tutkimuksen tai kuulemisen yhteydessä, sovitteluohjaaja kertoessaan sinulle sovittelusta (tyypillisesti puhelimitse), sovittelija (tyypillisesti sopiessaan tapaamisesta kanssasi), sovittelun toinen osapuoli, muu läheinen henkilö
- *Yksi tai useampi henkilö painosti tai vaati häntä osallistumaan sovitteluun.*
 - *Hänen kieltäytyminen sovittelusta olisi aiheuttanut pahaa mieltä toiselle henkilölle.*
 - *Kieltäytyminen sovittelusta olisi aiheuttanut hänelle syyllisyydentuntoa siitä, että ei hae sovintoa.*
 - *Hän osallistui sovitteluun välttääkseen oikeudenkäynnin.*
 - *Hänellä oli täysi vapaus valita, tuleeko sovittelutapaamiseen.*
- (viisi vaihtoehtoa kaikissa)
17. Tarkenna tässä tarpeen mukaan kehen tai keihin viittaat edellä kolmessa ensimmäisessä kysymyksessä (esim. poliisi, sovitteluohjaaja, sovittelija, sovittelun toinen osapuoli, muu läheinen). Halutessasi kuvaa kokemuksiasi tarkemmin. Voit myös kommentoida vastauksiasi ja niiden perusteita.

Tässä osiossa kysymykset koskevat sovittelun menettelytapoja, sovittelijan toimintaa ja sovittelun tulosta

18. Sovitteluun katsotaan kuuluvan mm. sovittelutoimiston yhteydenotto (kirje tai puhelin), tapaamisten sopiminen, sovittelutapaamiset ja mahdollinen seuranta-yhteydenotto tai -tapaaminen. Arvioi osapuolen kokemuksia menettelytavoista kokonaisuutena. Niihin kuuluvat mm. seuraavat tekijät

- Hänellä oli oikeus ilmasta mielipiteensä ja tuntemuksensa itseään koskevissa asioissa
 - Hän pystyi vaikuttamaan sovittelutapahtuman kulkuun ja lopputulokseen
 - Menettelytapa sovellettiin molempiin osapuoliin samalla tavalla
 - Hänellä oli mahdollisuus muuttaa kannanottojaan sovittelun aikana
 - *Sovittelun menettelytavat olivat hyvät ja oikeudenmukaiset (viisi vaihtoehtoa)*
19. Arvioi miten sovittelijat kohtelivat valitsemaasi osapuolta. Tarkastele erityisesti seuraavia kohtia ja tee arviosi kokonaiskokemuksesi perusteella:
- Sovittelijat olivat häntä kohtaan huomaavaisia, ystävällisiä ja vilpittömiä
 - Sovittelijat eivät tehneet asiattomia huomautuksia tai kommentteja
 - Sovittelijat selostivat menettelytavat yksityiskohtaisesti ja ymmärrettävästi
 - Sovittelijat kertoivat hänen oikeutensa ja rikosprosessin etenemisvaihtoehdot tarkasti
 - *Sovittelijan toiminta oli hyvää ja oikeudenmukaista (viisi vaihtoehtoa)*
20. Arvioi sovittelun tulosta kokonaisuutena. Siihen kuuluvat keskustelut kasvotusten, kuulluksi tuleminen, hyvitykset, suullisesti sovitut asiat, kirjallinen sovittelusopimus ja koko sovittelutapahtumasta osapuolille syntynyt kokemus. Voit tarkastella tulosta mm. seuraavista näkökulmista:
- Sovittelun tulos vastaa teon vakavuutta ja on sopiva ottaen huomioon uhrin kärsimyksen ja hänen saamat vammat
 - Sovittelun tuloksessa otetaan huomioon osapuolten tarpeet
 - Valitsemasi osapuolen kokema tunneperäinen vahinko korjautui sovittelun tuloksena ja sovittelu paransi hänen vaurioitunutta suhdettaan toiseen osapuoleen
 - Sovittelun tulos varmentaa, että vastaavaa väkivaltaa ei enää tapahdu
- Pyydämme vastaustasi tähän kysymykseen, vaikka sovittelussa ei olisi syntynyt kirjallista sopimusta. Tässä tapauksessa tee paras arviosi ja voit kommentoida vastauksiasi alla avoimessa kysymyksessä.
- *Sovittelun tulos on hyvä ja oikeudenmukainen (viisi vaihtoehtoa)*
21. Halutessasi kuvaa kokemuksiasi tarkemmin. Voit myös kommentoida vastauksiasi ja niiden perusteita. (avoin)

Tässä osiossa kysytään kokemuksiasi keskustelun kohteista, laajuudesta ja sovittelijan toiminnasta

22. Arvioi kokemuksiasi keskustelun kohteista ja laajuudesta.
- *Sovittelussa keskityttiin pääasiassa rikosilmoituksessa mainittuun tapahtumaan*
 - *Sovittelussa keskusteltiin laajasti molempien osapuolten tarpeista ja huolenaiheista vaatimusten takana*
 - *Sovittelutapaamisten tarkoituksena oli lisätä osapuolten ymmärrystä itsestä ja toisesta (viisi vaihtoehtoa kaikissa)*
23. Arvioi omaa ja sovittelijaparisi toimintatapaa. Jos toimitte eri tavalla, valitse näkökulmasi ja kerro se alla olevassa avoimessa kysymyksessä.
- *Sovittelija ohjasi keskustelua kertomalla oman mielipiteensä ja arvioimalla osapuolten mielipiteitä*
 - *Sovittelija auttoi osapuolia kehittämään ja esittämään ratkaisuvaihtoehtoja*
 - *Sovittelija loi hyvän ilmapiirin osapuolten asioiden käsittelyyn (viisi vaihtoehtoa kaikissa)*
24. Halutessasi voi kertoa tarkemmin keskustelun kohteista ja sovittelijan toiminnasta. (avoin)

Tällä on viimeinen varsinainen kysymys. Halutessasi voit palata vielä vastauksiisi ja muuttaa niitä.

25. Arvioi, kuinka tyytyväinen valitsemasi osapuoli on siihen, että osallistui sovitteluun. (kymmenen vaihtoehtoa)
26. Halutessasi voi antaa palautetta kyselystä. (avoin)

Liite 8. Kyselyn väitemuuttajat

Taulukko 12.2. Kyselyn osiot ja väitteet, joihin väitemuuttajat liittyvät.

Osio	Väite*	Asteikko**
Vapaaehtoisuus	1. Minua painostettiin	1–5
	2. Kieltäytymiseni olisi aiheuttanut pahaa mieltä	1–5
	3. Kieltäytymiseni olisi aiheuttanut syyllisyyttä	1–5
	4. Osallistuin välttääkseni oikeudenkäynnin	1–5
	5. Minulla ei ollut vapautta valita	1–5
Oikeudenmukaisuus	6. Menettelytavat olivat oikeudenmukaiset	1–5
	7. Sovittelijan toiminta oli oikeudenmukaista	1–5
	8. Sovittelun tulos oli oikeudenmukainen	1–5
Sovittelun menettelytavat	10. Keskityttiin rikosilmoituksen tapahtumiin	1–5
	11. Keskusteltiin molempien tarpeista	1–5
	12. Lisäsi osapuolten ymmärrystä itsestä ja toisesta	1–5
	13. Sovittelija ohjasi ja arvioi mielipiteitä	1–5
	14. Sovittelija auttoi esittämään ratkaisuvaihtoehtoja	1–5
	15. Sovittelija loi hyvän ilmapiirin	1–5
	16. Tyytyväisyys sovitteluun osallistumiseen	1–10
Tyytyväisyys		

* Väitteen teksti on lyhennetty. Tarkat kysymystekstit ovat liitteissä 5 ja 7.

** Asteikkoja on käännetty:

- vapaaehtoisuusosiossa suuri arvo tarkoittaa korkeaa vapaaehtoisuutta eli tavoiteltavaa tilannetta
- oikeudenmukaisuusosiossa suuri arvo tarkoittaa korkeaa oikeudenmukaisuutta eli tavoiteltavaa tilannetta
- menettelytapaosiossa suuri arvo tarkoittaa myönteistä vastausta (täysin samaa mieltä)
- suuri tyytyväisyyden arvo tarkoittaa suurta tyytyväisyyttä.

Liite 9. Rekisteriseloste

[http://mattssontt.fi/wp-content/uploads/2016/01/Tieteellisen tutkimuksen rekisteriseloste.pdf](http://mattssontt.fi/wp-content/uploads/2016/01/Tieteellisen_tutkimuksen_rekisteriseloste.pdf)

TIETEELLISEN TUTKIMUKSEN REKISTERISELOSTE Henkilötietolaki (523/1999) 10 § ja 14 §

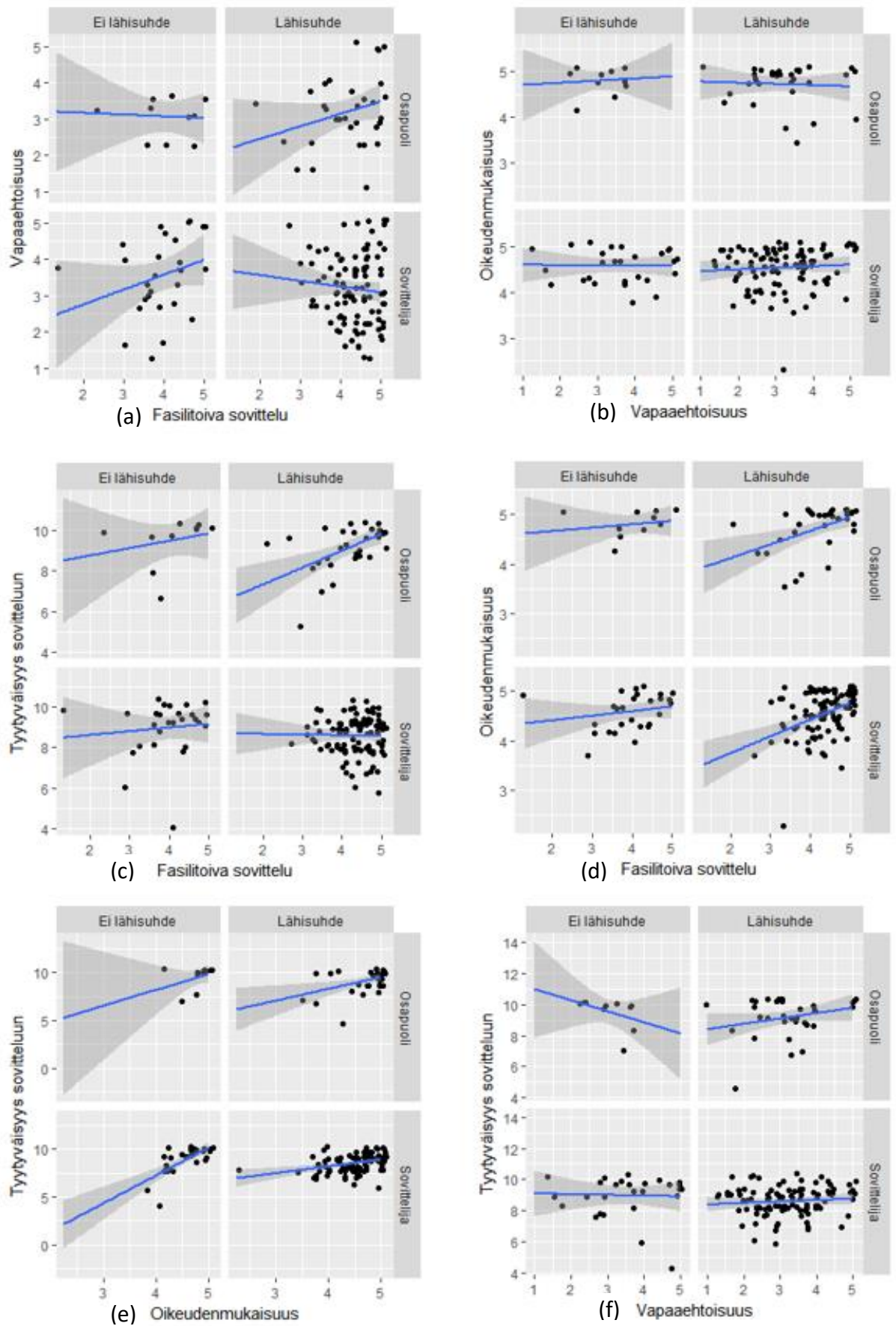
Lue täyttöohjeet ennen rekisteriselosteen täyttämistä. Käytä tarvittaessa liitettä.

Laatmisajankohta

1a Tutkimus- rekisterin- pitäjä	Nimi Teppo Mattsson Osoite Nuottakunnantie 16 A 1, 02230 Espoo Muut yhteyshenkilöt (esim. puhelin virka-aikana, sähköpostiosoite) 050 966 2294, teppo.t.mattsson@helsinki.fi
1b Yhteistyö- hankkeena tehtävän tut- kimuksen osapuolet ja vastuunjakaja	--
1c Tutkimuksen vastuullinen johtaja tai siitä vastaava ryhmä	Teppo Mattsson Helsingin yliopiston opinnäytetyön ohjaajat - Jukka Lipponen, PL 54 (Unioninkatu 37), 00014 Helsingin yliopisto, 050 5122484 - Kaijus Ervasti, PL 24 (Unioninkatu 40) 00014 Helsingin yliopisto, 029 4120851/050 3401455
1d Tutkimuksen suorittajat	Kaikki henkilöt, joilla on tutkimuksen kuluessa oikeus käsitellä rekisteritietoja Teppo Mattsson
2 Yhteyshenki- lö rekisteriä koskevissa asioissa	Nimi Teppo Mattsson Osoite Nuottakunnantie 16 A 1, 02230 Espoo Muut yhteyshenkilöt (esim. puhelin virka-aikana, sähköpostiosoite) 050 966 2294, teppo.t.mattsson@helsinki.fi
3 Tutkimus- rekisteri	Rekisterin nimi Sovittelututkimuksen 2016 rekisteri ☒ kertatutkimus ☐ seurantatutkimus Tutkimuksen kesto 1.1.2016 - 28.2.2017
4 Henkilötieto- jen käsittelyn tarkoitus	Tutkimuksessa "Vapaaehtoisuuden ja oikeudenmukaisuuden kokemukset lähisuhdeväkivallan sovittelussa", joka liittyy Helsingin yliopistossa tehtävään pro gradu -tutkielmaan, tarvitaan yhteystietoja niiltä sovittelun osapuolilta, jotka ovat ilmoittaneet halukkuutensa osallistua arvontaan, haluavat keskusteluapua tai haluavat osallistua jatkotutkimukseen. Tutkimuksen aineisto kerätään kyselyllä tietoverkon kautta tai paperilomakkeilla vastaajan valinnan mukaan.

5 Rekisterin tietosisältö	<p>Henkilön ja soviteltavan tapauksen taustatiedot (ei henkilötietoja)</p> <ul style="list-style-type: none"> - Soviteltavan tapauksen tunnus - Sukupuoli, syntymävuosi, koulutus, vuositulo - Lähisuhdeväkivaltatapauksessa: suhteen tilanne, suhteen pituus - Rikosnimikkeet esitutkinnassa - Tietolähteet sovittelusta (poliisi/sovittelutoimisto) - Sovittelutapaamisten paikkakunta - Sovittelutapaamisten lukumäärä - Syntyikö sopimus (kyllä/ei) <p>Varsinaiset tutkimuskysymykset</p> <ul style="list-style-type: none"> - Vaikutusmahdollisuudet sovitteluun osallistumiseen - Kokemukset sovittelun menettelytavoista, sovittelijan toiminnasta ja sovittelun tuloksesta - Kokemukset keskustelun kohteista, laajuudesta ja sovittelijan toiminnasta - Yleinen tyytyväisyys sovitteluun <p>Henkilön halukkuus</p> <ul style="list-style-type: none"> - osallistua arvontaan (kyllä/ei) - saada keskusteluapua (kyllä/ei) - osallistua jatkotutkimuksiin (kyllä/ei) <p>Henkilön yhteystiedot, jos edellä yksi tai useampi "kyllä"-vastaus</p> <ul style="list-style-type: none"> - etunimi - sukunimi - puhelinnumero ja/tai sähköpostiosoite (vastaajan oman valinnan mukaan)
6 Säännönmu- kaiset tieto- lähteet	Kaikki tiedot saadaan henkilön antamista kyselyn vastauksista. Henkilön mahdollisesti antamia yhteystietoja ei yhdistetä kyselyn vastauksiin vaan ne säilytetään erillään.
7 Tietojen sään- nönmukaiset luovutukset	Tietoja ei luovuteta.
8 Tietojen siirto EU:n tai ETA:n ulkopuolelle	Tietoja säilytetään yksinomaan Suomessa.
9 Rekisterin suojausten periaatteet	<p>☒ Tiedot ovat salassapidettäviä.</p> <p>Manuaalinen aineisto: Manuaalinen aineisto (paperimuotoiset vastauslomakkeet) säilytetään lukitussa tilassa rekisterinpitäjän osoitteessa.</p> <p>ATK:lla käsiteltävät tiedot:</p> <p>☒ käyttäjätunnus ☒ salasana ☐ käytön rekisteröinti ☐ kulun valvonta</p> <p>☐ muu, mikä: Rekisteri säilytetään tiedon keruun aikana Webropol-järjestelmässä.</p> <p>Tutkimusaineistosta irrotetaan henkilöiden antamat yhteystiedot (tunnistetiedot). Tunnistiedoista puhdistettu aineisto säilytetään R-ohjelmiston muodossa. Tunnistetiedot säilytetään Excel-muodossa USB-tallennuslaitteella salasanasuojattuna. Tallennuslaite on rekisterinpitäjän osoitteessa lukitussa tilassa silloin, kun tietoja ei käsitellä tietokoneessa. Tunnistetiedot sisältävästä rekisteristä ei tehdä kopioita käytettävälle tietokoneelle tai tietoverkkoon.</p> <p>☒ Tunnistetiedot poistetaan analysointivaiheessa.</p> <p>☐ Aineisto analysoidaan tunnistetiedoin, koska <small>[Peruste tunnistetietojen säilyttämiselle]</small></p>
10 Tutkimusai- neiston hävit- täminen tai arkistointi	<p>☐ Tutkimusrekisteri hävitetään.</p> <p>☒ Tutkimusrekisteri arkistoidaan ☒ ilman tunnistetietoja ☐ tunnistetiedoin</p> <p>Mihin: Tunnistiedoista puhdistettu tutkimusaineisto säilytetään rekisterinpitäjän osoitteessa USB-tallennuslaitteella salasanasuojattuna. Tallennuslaite on lukitussa tilassa.</p> <p>Henkilöiden yhteystiedot säilytetään tutkimusaineistosta erillään rekisterinpitäjän osoitteessa USB-tallennuslaitteella salasanasuojattuna. Tallennuslaite on lukitussa tilassa. Henkilöiden yhteystietoja ei voida yhdistää tutkimusaineistoon. Henkilöiden yhteystiedot hävitetään, kun niitä ei enää tarvita ja viimeistään 5 v kuluttua tutkimuksen päättymisestä.</p>

Liite 10. Tutkimusmuuttujien hajontakuviot

Kuva 12.3. Tutkimusmuuttujien hajontakuviot. Havaintopisteet on ravisteltu päällekkäisyyksien poistamiseksi.

Liite 11. Tutkimusmuuttujien tunnuslukuja

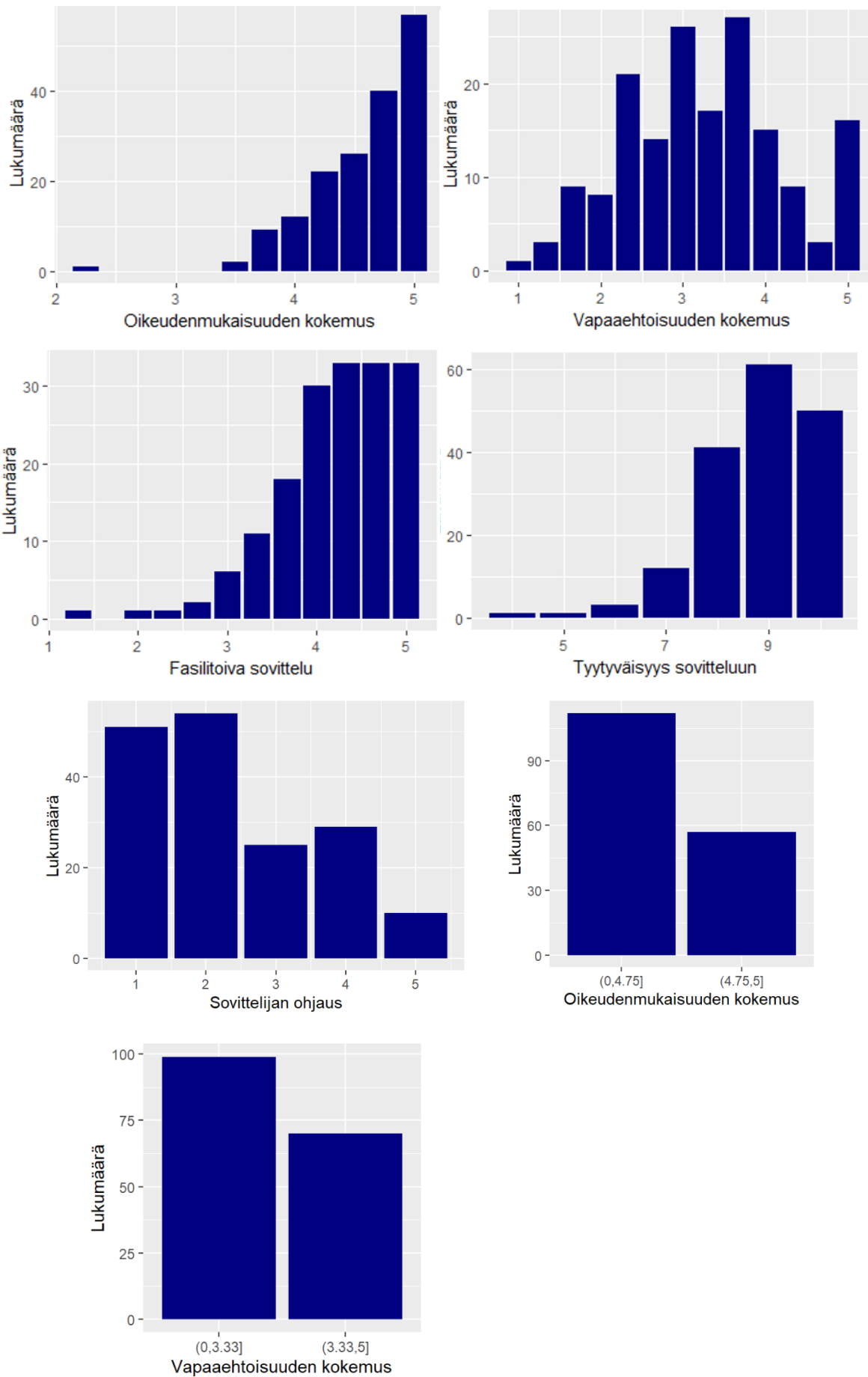
Taulukko 12.3. Vastaajan roolin ja suhteen luonteen mukaan.

[illegible]

Taulukko 12.4. Sovittelutoimiston ja vastaajan roolin mukaan.

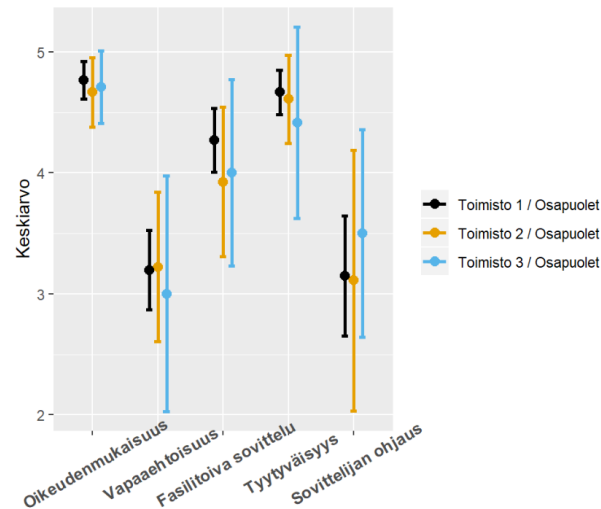
Vastaajat	Muuttuja	n	mean	sd	med	min	max	skew	se
Toimisto 1, kaikki	Oikeudenmukaisuus	88	4.60	0.47	4.75	2.25	5	-1.91	0.05
	Vapaaehtoisuus	88	3.19	0.98	3.33	1.00	5	0.09	0.10
	Fasilitoiva sovittelu	88	4.29	0.56	4.33	2.33	5	-0.74	0.06
	Tyytyväisyys	88	8.93	1.00	9.00	6.00	10	-0.68	0.11
	Sovittelijan ohjaus	88	2.66	1.18	2.00	1.00	5	0.26	0.13
Toimisto 2, kaikki	Oikeudenmukaisuus	53	4.56	0.36	4.50	3.75	5	-0.51	0.05
	Vapaaehtoisuus	53	3.38	0.91	3.33	1.33	5	-0.24	0.13
	Fasilitoiva sovittelu	53	3.99	0.73	4.00	1.33	5	-1.11	0.10
	Tyytyväisyys	53	8.77	1.15	9.00	4.00	10	-1.48	0.16
	Sovittelijan ohjaus	53	2.09	1.24	2.00	1.00	5	1.00	0.17
Toimisto 3, kaikki	Oikeudenmukaisuus	28	4.64	0.47	5.00	3.50	5	-0.94	0.09
	Vapaaehtoisuus	28	3.18	0.98	3.00	1.67	5	0.60	0.19
	Fasilitoiva sovittelu	28	4.44	0.71	4.67	2.67	5	-1.39	0.13
	Tyytyväisyys	28	8.46	1.20	9.00	5.00	10	-0.91	0.23
	Sovittelijan ohjaus	28	1.96	1.23	1.50	1.00	5	0.98	0.23
Toimisto 1 / Osapuolet	Oikeudenmukaisuus	27	4.77	0.40	5.00	3.50	5	-1.91	0.08
	Vapaaehtoisuus	27	3.20	0.85	3.33	1.00	5	-0.03	0.16
	Fasilitoiva sovittelu	27	4.27	0.69	4.33	2.33	5	-0.81	0.13
	Tyytyväisyys	27	9.33	0.96	10.00	7.00	10	-1.17	0.18
	Sovittelijan ohjaus	27	3.15	1.29	3.00	1.00	5	-0.26	0.25
Toimisto 2 / Osapuolet	Oikeudenmukaisuus	9	4.67	0.43	4.75	3.75	5	-0.96	0.14
	Vapaaehtoisuus	9	3.22	0.93	3.33	1.67	5	0.18	0.31
	Fasilitoiva sovittelu	9	3.93	0.92	4.00	2.00	5	-0.67	0.31
	Tyytyväisyys	9	9.22	1.09	10.00	7.00	10	-0.89	0.36
	Sovittelijan ohjaus	9	3.11	1.62	3.00	1.00	5	0.00	0.54
Toimisto 3 / Osapuolet	Oikeudenmukaisuus	6	4.71	0.37	4.88	4.25	5	-0.39	0.15
	Vapaaehtoisuus	6	3.00	1.19	2.67	1.67	5	0.52	0.49
	Fasilitoiva sovittelu	6	4.00	0.94	4.33	2.67	5	-0.40	0.38
	Tyytyväisyys	6	8.83	1.94	9.50	5.00	10	-1.18	0.79
	Sovittelijan ohjaus	6	3.50	1.05	3.50	2.00	5	0.00	0.43
Toimisto 1 / Sovittelijat	Oikeudenmukaisuus	61	4.53	0.47	4.75	2.25	5	-1.96	0.06
	Vapaaehtoisuus	61	3.19	1.04	3.33	1.33	5	0.12	0.13
	Fasilitoiva sovittelu	61	4.30	0.50	4.33	3.00	5	-0.55	0.06
	Tyytyväisyys	61	8.75	0.98	9.00	6.00	10	-0.56	0.13
	Sovittelijan ohjaus	61	2.44	1.07	2.00	1.00	5	0.43	0.14
Toimisto 2 / Sovittelijat	Oikeudenmukaisuus	44	4.53	0.34	4.50	3.75	5	-0.40	0.05
	Vapaaehtoisuus	44	3.42	0.92	3.67	1.33	5	-0.33	0.14
	Fasilitoiva sovittelu	44	4.01	0.70	4.00	1.33	5	-1.19	0.10
	Tyytyväisyys	44	8.68	1.16	9.00	4.00	10	-1.58	0.17
	Sovittelijan ohjaus	44	1.89	1.06	2.00	1.00	5	1.13	0.16
Toimisto 3 / Sovittelijat	Oikeudenmukaisuus	22	4.62	0.50	5.00	3.50	5	-0.90	0.11
	Vapaaehtoisuus	22	3.23	0.94	3.00	2.00	5	0.63	0.20
	Fasilitoiva sovittelu	22	4.56	0.60	4.67	2.67	5	-1.71	0.13
	Tyytyväisyys	22	8.36	0.95	8.00	6.00	10	-0.41	0.20
	Sovittelijan ohjaus	22	1.55	0.91	1.00	1.00	4	1.67	0.19

Liite 12. Tutkimusmuuttujien jakaumat

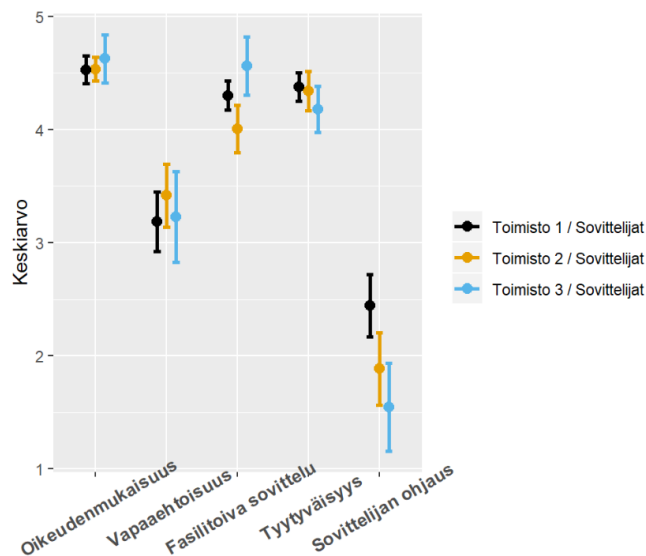
Liite 13. Lisätuloksia taustamuuttujien mukaan

Kuvissa 12.4 ja 12.5 on tutkimusmuuttujien keskiarvo ja 95 %:n luottamusväli sovittelu-toimistokohtaisesti. Havaitaan, että Toimistossa 1 tulokset ovat hieman korkeammat kuin muissa toimistoissa mutta erot ovat kuitenkin virhemarginaalin sisällä.

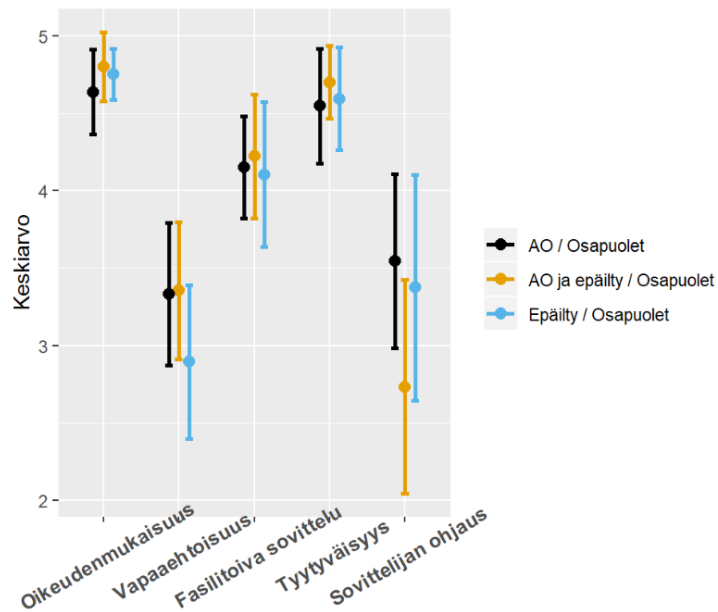
Kuva 12.4. Muuttujien keskiarvo ja 95 %:n luottamusväli – osapuolet toimistoittain.

Kuvasta 12.5 nähdään, että sovittelijoiden vastauksissa toimistojen erot ovat pieniä. Kuitenkin Toimiston 2 sovittelijoiden vastauksissa *fasilitoiva sovittelu* saa selvästi pienempiä arvoja kuin Toimistossa 3, vaikka Toimiston 2 osalta *tyytyväisyys sovitteluun* on lievästi Toimistoa 3 korkeampi.

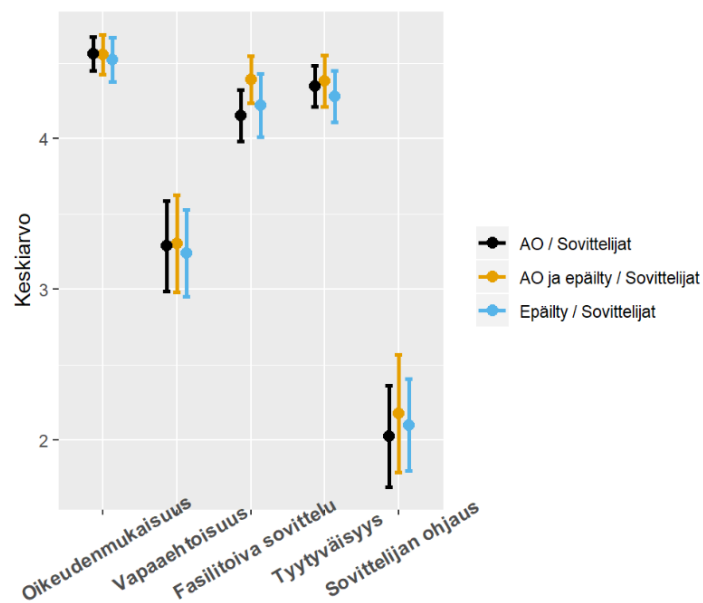
Kuva 12.5. Muuttujien keskiarvo ja 95 %:n luottamusväli – sovittelijat toimistoittain.

Kuvissa 12.6 ja 12.7 on tutkimusmuuttujien keskiarvo ja 95 %:n luottamusväli sovittelun osapuolen aseman (vain asianomistaja/asianomistaja ja epäilty/vain epäilty) mukaan.

Kuva 12.6. Muuttujien keskiarvo ja 95 %:n luottamusväli – osapuolten vastaukset osapuolen aseman mukaan. AO = asianomistaja.

Kuvista nähdään, että osapuolen asemalla ei ole oleellista vaikutusta kokemukseen osapuolten eikä sovittelijoiden vastauksissa.

Kuva 12.7. Muuttujien keskiarvo ja 95 %:n luottamusväli – Sovittelijoiden vastaukset osapuolen aseman mukaan. AO = asianomistaja.